

Laura Koskivaara

”NIIL ON TOSI HYVÄ PERHEHENKI”
Perheen rakentuminen nuorten kerronnassa

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2019

TIIVISTELMÄ

LAURA KOSKIVAARA: ”Niil on tosi hyvä perhehenki” – Perheen rakentuminen nuorten kerronnassa

Pro gradu

Tampereen yliopisto

Sosiaalityö

Maaliskuu 2019

Tutkielmassa tarkastellaan nuorten käsityksiä perheestä. Aineistona ovat nuorten kertomat kuvitteelliset kertomukset tavallisista perheistä. Nuoret ovat tuottaneet kertomukset vapaasti ilman kerrontaa ohjaavaa kehystarinaa. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten perhe ja perheyhteisyys rakentuvat nuorten kerronnassa. Perheyhteisyys kertoo siitä, mikä tekee ihmisten yhteenliittymästä perheen. Lisäksi tutkielman tarkoituksena on selvittää, minkälaiset elementit voivat vaarantaa perheyhteyden.

Tutkimusaihetta on lähestytty narratiivisesta näkökulmasta. Tutkielman aineistona ovat suullisesti esitetyt kertomukset. Niitä kertoessaan nuoret ovat hyödyntäneet paitsi henkilökohtaisia kokemuksiaan ja tietoaan perheestä, myös kulttuurisia mallitarinoita perheestä. Aineisto on analysoitu narratiivista menetelmää käyttäen. Aineistosta on koostettu kaksi perheyhteyttä ja sen murtumista kuvaavaa tyyppitarinaa. Lisäksi perheyhteyttä on tarkasteltu narratiivisen teema-analyysin avulla.

Tutkielman kertomuksissa perheet kuvataan hyvin samanlaisina: onnellisina ja tasapainoisina. Kertojat ovat kertomuksia rakentaessaan käyttäneet hyväkseen kulttuurisia mallitarinoita ihanteellisista perheistä. Poikkeuksen tekee yksi kertomusten perhe, joka on onneton ja ristiriitainen eli se on vastakohta muille kertomusten perheille. Tämän perhe on eräänlainen perheen antiteesi, joka olemassaolollaan vahvistaa käsitystä siitä, millainen ihanteellisen perheen kuuluu olla. Samalla se on myös kulttuurinen mallitarina huonosta perheestä.

Tutkielman tulokset ovat samansuuntaisia aiemman tutkimuksen kanssa: Perheyhteyden keskeisiä elementtejä ovat perheenjäsenten välinen rakkaus ja kiintymys, perheen positiivinen tunneilmasto sekä keskinäinen hoiva ja huolenpito. Näiden elementtien puuttuessa perheyhteisyys vaarantuu. Jos perheyhteyttä ei pystytä palauttamaan, perhe hajoaa kokonaan.

Avainsanat: kulttuuri, narratiivinen lähestymistapa, nuoret, perhe

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

LAURA KOSKIVAARA: "They have a good family spirit" – Construction of family in young people's narratives

Master's Thesis

Tampere University

Social work

March 2019

This thesis examines young persons' conceptions of family. It aims to find out how family and kinship are composed in young persons' narratives. Furthermore, the thesis takes a look at what kind of factors might pose a risk to the family community. The material used in the thesis consists of young persons' fictional narratives about regular families. The narratives were produced freely without specific writing instructions. Family community is seen as the factor that differentiates a family from other unions.

The thesis takes a narrative approach to the topic. The material consists of oral narratives, which are based on the young persons' personal experiences and background knowledge of family as well as cultural model stories about ideal families. The method used is narrative analysis. Based on the material, two story types about family community and the breaking of family community are composed. Additionally, family community is investigated using narrative thematic analysis.

The narratives uniformly describe a happy and balanced family. However, one narrative family makes an exception by being described as unhappy and conflicting, and is the complete opposite of the other families. This family can be regarded as an antithesis of family. By its existence, it reinforces the idea of what a family should be like. It also acts as a cultural model story about a bad family.

The results of the study align with previous research. The core elements of family community are love and attachment between the family members, a positive emotional atmosphere and mutual care and support. In the absence of these, family community is endangered. If the family community cannot be restored, the family will break apart.

Keywords: culture, narrative approach, young people, family

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	MUUTTUVA PERHE JA LASTEN PERHETULKINNAT	4
2.1	Perheen muutoksen sosiologisia jäsennyksiä	4
2.2	Lasten perhettä koskevat käsitykset	7
2.3	Lasten perhekokemukset	13
2.4	Lasten perheen koossapitävät elementit	19
3	NARRATIIVISUUS LÄHESTYMISTAPANA.....	23
3.1	Narratiivisuuden lähtökohtia.....	23
3.2	Kulttuurin vaikutus kertomuksiin	25
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	28
4.1	Tutkimuskysymykset	28
4.2	Aineiston kerääminen.....	29
4.3	Aineiston analyysi.....	32
4.4	Tutkielman eettisyys ja luottavuus.....	36
5	ONNELLISEN JA ONNETTOMAN PERHEEN TYYPITTARINAT.....	40
5.1	Onnellisen perheen tyyppitarina	40
5.2	Onnettoman perheen tyyppitarina	43
6	TEMAATTISET KERTOMUKSET	48
6.1	Perheen kokoonpano	48
6.2	Toimiva arki	50
6.3	Perheen yhdessäolo	52
6.4	Vahva talous ja järkevä, tasapuolinen rahankäyttö	55
6.5	Positiivinen tunneilmasto	58
6.6	Perhelomat yhteisyyden tiivistymänä	61
6.7	Perhejuhlat perheyhteisyyden huipentumana.....	62
7	LOPUKSI	65
7.1	Johtopäätökset	65
7.2	Pohdinta	69
8	LÄHTEET.....	72

1 JOHDANTO

Perheestä puhutaan arkikeskustelussa usein itsestäänselvyytenä, perhettä käsitteenä sen enempää problematisoimatta. Kuitenkin perheen tarkempi määrittely on vaikeaa. Ydinperheiden lisäksi on muun muassa uusperheitä, yhden vanhemman perheitä ja sateenkaariperheitä. Perhemuotojen moninaistuuessa on haasteellista sanoa, mitkä kaikki kokoonpanot lopulta lasketaan perheiksi. Ihmisen elämänkaareen mahtuu myös monenlaisia perheitä: on oma lapsuudenperhe ja myöhemmin perustettu ”oma” perhe, ja näitäkin voi elämän aikana olla useita. (Forsberg 2003a, 7.) Entä ovatko läheiset ystävät tai kaukaisemmat sukulaiset perhettä? Yhä yleisemmäksi alkaakin tulla näkemys, että jokaisella ihmisellä on oikeus määrittellä, ketkä kuuluvat hänen perheeseensä. (Jallinoja 2000, 195–196.)

Tutkielmani liittyy perhetutkimuksen piiriin. Perhetutkimuksen kentällä nuoret ovat jääneet sivullisen rooliin, eikä heitä ole nähty perhettä aktiivisesti tuottavina ja tekevinä toimijoina. Perhettä koskevat yleiset määrittelyt tehdään asiantuntijapostitoista käsin ja julkisessa keskustelussa perhekeskustelua käydään aikuisten kesken. Mediapresentaatioiden välittämät perhemäärittelyt tuottavat kuitenkin perhe-elämän sanastoa ja kuvastoa, joka toimii myös lapsille ja nuorille kulttuurisesti ymmärrettyjen tapojen tulkkina, uusintajana ja muokkaajana. (Vidén & Ollila 2004, 3.) Tutkielmani tuo oman panoksensa nuorten perhekäsityksiä koskevaan tutkimukseen.

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten nuoret määrittelevät perheen ja minkälaisista elementeistä perhe heidän käsityksissään rakentuu. Olen kiinnostunut myös siitä, millaiset elementit eivät heidän mielestään kuulu perheeseen tai ovat perheessä epätoivottavia. Kiinnostuin aiheesta tutustuessani perhetutkimukseen ja huomattessani, että suuri osa perhetutkimuksesta lähestyy aihettaan perheeseen liittyvien haastavien tai ongelmallisten tilanteiden näkökulmasta. Tutkielmani tuottaa tietoa siitä, millaisena nuoret näkevät tavallisen perheen.

Tutkielmani aineistona ovat nuorten kertomat kuvitteelliset kertomukset perheestä. Olen kiinnostunut nimenomaan siitä, millaisiksi perheet kuvitellaan kertomuksissa, en nuorten omakohtaisista perhekokemuksista. Kuvitteellisten kertomusten kautta on mahdollista tarkastella, myös sitä, minkälaisia kulttuurisia käsityksiä niihin sisältyy. Omakohtaiset perhekokemukset sekä kulttuuriset olosuhteet ja ymmärtämisen tavat toimivat perhemäärittelyjen taustavoimana. (Forsberg 2003a, 9, 11.) Erityisesti perhesuhteisiin liittyvät kulttuuriset kertomukset ja odotukset romanttisesta rakkaudesta, avioliitosta ja uskollisuudesta ja lasten hankkimisesta pitävät

sinnikkäästi pintansa avioerojen tavanomaisuudesta ja valitun lapsettomuuden yleisyydestä huolimatta. Kyse ei ole ainoastaan kulttuurisesta tasosta, vaan ihmisten halusta toimia kulttuuristen kertomusten mukaisesti: Perhesuhteet eivät siis ole yksilöiden välisiä yksityisiä suhteita, vaan voimakkaasti yhteiskunnan säätelemiä ja kulttuuristen mallien muovaamia. (Sevón ja Notko 2008, 18.) Olen kiinnostunut siitä, avautuuko nuorten kertomuksissa tuoreita kulttuurisia käsityksiä, joissa moninaiset perhemuodot tulevat näkyviin ja uudenlaiset, romanttisen rakkauden sijasta esimerkiksi pitkäaikaiselle ja läheiselle ystävyydelle rakentuvat perheet saavat sijaa. Esimerkiksi Sari Vidénin ja Anne K. Ollilan (2004, 17) tutkimus osoittaa, että nuorten perhekäsitykset ovat muotovaatimuksiltaan suhteellisen väljät, mutta ihanteellinen perhe on pullollaan rakkautta ja onnellisuutta. Tämän päivän nuoret ovat tulevaisuuden aikuisia, jotka rakentavat tulevaisuuden perheitä ja yhteiskuntaa. Sen vuoksi on merkityksellistä, miten he rakentavat käsityksiään normaalista ja poikkeavasta, hyvästä ja huonosta sekä ihanteellisesta ja ei-ihanteellisesta perheestä.

Nuorten perhekäsitysten tutkiminen soveltuu hyvin sosiaalityön pro gradu -tutkielman aiheeksi, sillä perhe on läsnä sosiaalityössä monin tavoin. Sosiaalityössä työskennellään lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi ja haasteiden poistamiseksi elämästä. Vaikka sosiaalityössä ei työskenneltäisi suoraan perheiden kanssa – mikä voi olla tilanne esimerkiksi aikuissosiaalityössä – on perhe kuitenkin usein osa asiakkaan verkostoa, vaikka kyse ei olisi samassa taloudessa asuvista perheenjäsenistä. Asiakastyön onnistumisen kannalta sosiaalityöntekijän tulisi tunnistaa, mistä silloin puhutaan, kun puhutaan perheestä. Moninaisten perhemuotojen maailmassa perhettä ei voi määritellä yksiselitteisesti. Tämä tutkielma lisää omalta osaltaan tietoa siitä, minkälaisista elementeistä perhe voi rakentua.

Tutkielmani rakentuu siten, että toisessa luvussa tarkastelen perheen muutosta viime vuosikymmenten sosiologisen keskustelun näkökulmasta. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan lasten ja nuorten perhekäsityksiin ja omakohtaisiin kokemuksiin pohjautuvaa tutkimusta. Kolmannessa luvussa kuvaan tutkielmalleni keskeisiä kerronnallisen eli narratiivisen tutkimuksen käsitteitä. Narratiivisuus on tutkimusalana laaja ja sitä voi soveltaa monin tavoin. (Hänninen 2018, 188–189.) Omassa tutkielmassani keskeisiä käsitteitä ovat sosiaalisen tarinavarannon ja mallitarinan käsitteet. Sosiaalinen tarinavaranto viittaa niihin kaikkiin kertomuksiin, joita yksilö on elämänsä aikana kuullut. Mallitarinat kertovat esimerkiksi siitä, miten tietyissä tilanteissa tyyppillisesti käy, miten tietyissä tilanteissa kuuluu käyttäytyä tai elämää kuuluu elää. (Hänninen 1999, 21, 50–52.) Neljäs luku sisältää tutkimuskysymykset sekä kuvauksen aineiston keräämisestä ja analyysimenetelmästä sekä -prosessista. Lisäksi pohdin tutkielmani eettisyyttä ja luotettavuutta. Vaikka tutkielmani aineisto ei pohjautu omakohtaisiin kokemuksiin, on tutkimusetiikkaan hyvän tieteellisen käytännön

mukaisesti kiinnitettävä huomiota. Viidennessä luvussa rakennan aineistoni pohjalta narratiivisen analyysin keinoin kaksi tyyppitarinaa, joiden avulla tarkastelen perheyhteisyyttä ja sen murtumista. Kuudennessa luvussa jatkan samojen teemojen parissa tarkastelemalla, minkälaisia pienempiä, tutkimuskysymyksiini vastaavia kertomuksia aineistosta löytyy. Seitsemännessä luvussa esitän johtopäätökseni sekä pohdinnan.

2 MUUTTUVA PERHE JA LASTEN PERHETULKINNAT

2.1 Perheen muutoksen sosiologisia jäsennyksiä

Keskeinen tulevaisuuden perhettä koskevan sosiologisen keskustelun teema on viime vuosina ollut ydinperheen rapautuminen sekä perhemuotojen moninaistuminen esimerkiksi uusperheiden, yksinhuoltajaperheiden ja samaa sukupuolta olevien pariin vuoksi. Tämän johdosta perheen määrittelystä on tullut yhä vaikeampaa. Kehitys on synnyttänyt keskustelua siitä, katoaako perhe yhteiskunnallisena instituutiona kokonaan tulevaisuudessa. (Forsberg & Nätkin 2016, 27.) Yksilöiden kasvavaa toimijuutta ja autonomiaa korostava individualisaatioteesi (Giddens, 1992; Beck-Gernsheim 2002) on ollut hyvin suosittu edellä mainitun kehityksen selittämisessä. Yksilöllistymisteessin keskeisiä ajatuksia on, että nykyaikaiset yhteiskunnat ovat synnyttäneet elämänmuodon, jossa yksilöiden odotetaan itsenäisesti ja reflektoiden laativan elämäkertansa. Perinteiden ohjaaman elämänkulun aika on ohi, samoin pienperheiden. (Jokinen 2014, 171.) Ihmisten on pakko rakentaa omaa, yksilöllistä tarinaansa, koska mitkään muutkaan tahot; perhe, suku tai perinteet eivät sitä tee. Anthony Giddens (1992) puhuu ”puhtaista suhteista”, joissa ihmissuhteiden jatkuminen ei ole sidottu ulkoisiin ja taloudellisiin tekijöihin, vaan ne määrittävät sen mukaan, mitä suhteet osapuolilleen tarjoavat. Epätyydyttävät suhteet voidaan purkaa nopeastikin. (Jokinen 2014, 171–173.)

Puhtaiden suhteiden (Giddens 1992) käsitettä on kritisoitu. Esimerkiksi Aino Ritala-Koskinen (2001, 208) on huomauttanut, että puhtaat suhteet eivät pidä sisällään lapsia, Giddensille suhteet ovat pelkästään aikuisten suhteita. Lasten suhteet vanhempiinsa eivät täytä ideaa puhtaista suhteista. Lapset eivät voi valita vanhempiaan eivätkä vapaasti erota näistä. Hän näkee kuitenkin idealla puhtaista suhteista olevan merkitystä lasten ja heidän vanhempiansa uusien kumppaneiden, samoin kuin uussisarusten ja uussukulaisten välillä. Hänen tutkimuksessaan lapset hyvin hienovaraisella tavalla rakentavat läheisyyttä tai etäisyyttä näihin uusiin ihmisiin. Suhteet vanhemman uuteen kumppaniin voivat rakentua merkityksellisiksi tai läheisiksi toisiaan tyydyttäväiksi suhteiksi ilman, että niitä voisi luonnehtia esimerkiksi vanhemmuussuhteina.

Empiirinen tutkimus on kuitenkin haastanut idean perheeseen sitoutumisen vähenemisestä korostamalla perheenjäsenten välistä kytköstä, hoivaa ja läheisyyttä. Individualisoitumisteesiä on arvosteltu siitä, ettei se tarpeeksi huomio perhesuhteiden moninaisuutta. Uudenlaiset ajattelutavat ovat edistäneet perheiden ja läheisten ihmissuhteiden tutkimusta. Esimerkiksi henkilökohtainen elämä (personal life) (Smart 2007) ja perhekäytännöt (family practices) (Morgan 2011) ovat

esimerkkejä konsepteista, joita sosiologit ovat kehittäneet lähestyäkseen erilaistuvia perheitä ja läheissuhteita. (Forsberg & Nätkin 2016, 27.)

Viime vuosikymmenten perhetutkimuksessa suuri muutos on ollut, että perhe käsitteenä on alkanut merkitä enemmän subjektiivisesti ymmärrettyjä intiimejä suhteita kuin muodollisia, objektiivisia veri- tai aviositeitä. Tämä subjektiivinen ymmärtäminen sitoo yhteen ihmisiä, jotka asuvat eri talouksissa osan aikaa tai koko ajan. Tai ihmisiä, joiden välillä on juridisia siteitä tai yksinkertaisesti ihmisiä, jotka päättävät kuulua yhteen perheen tavoin. Kuitenkin perheen ytimessä säilyy resurssien jakaminen, hoiva, vastuut ja velvollisuudet. Perheet säilyvät ratkaisevina suhdeverkostoina, joilla on perustavanlaatuinen merkitys henkilökohtaisessa elämässä ja yksilöiden välisissä yhteyksissä. Perhesiteet eivät siis ole heikkenemässä, toisin kuin perhesiteiden heikkenemisestä puhuvat tulkinnat esittävät. Perheet tarjoavat tyydytystä emotionaalisiin ja materiaalsiin tarpeisiin. Perheet säilyvät tai muuttuvat riippuen siitä, jatkavatko ne näiden tarpeiden tyydyttämistä. (Silva & Smart 1999, 5–7.)

Perheiden merkitystä suhdeverkostona voi tarkastella myös kiinnittämällä huomioita siihen, minkälainen yhteenliittymä perhe on. On erotettu kahdenlaisia sosiaalisia suhteita, joista toiset ovat satunnaisia ja lyhytkestoisia, toiset pitkäkestoisia. Edellisiä voidaan nimittää ”rinnalla olemisen suhteiksi”, joita syntyy, kun ihmiset kohtaavat satunnaisesti esimerkiksi kaupassa, liikennevälineissä tai teatterissa. Näissä tilanteissa ihmisten välille ei muodostu velvollisuuksia. Pitkäkestoisissa sosiaalisissa suhteissa ihmiset ovat ”toisiaan varten”, ja siksi tällaiset suhteet ovat velvoittavia. (Bauman 1995 Jallinojan 2009, 14 muk.) Vaikka perhettä voidaan pitää vahvojen sidosten yhteisönä, sitä on syytä pitää myös aivan erityisenä yhteisön muotona. Siitä huolimatta, että perhe voidaan nykyään määritellä vapaammin, sen rinnalla vaikuttaa edelleen käsitys, että perhe on aivan erityinen yhteisö. Jäsenten läheisyys, ei silloin ratkaise, vaan kysymys on tietyyntyyppisistä suhteista. Jälkeläisyys on perhettä olennaisimmin määrittävä tekijä eli perheet muodostuvat vanhemmista ja heidän jälkeläisistään. Kaikki perhemuodot toteuttavat sitä joko biologisesti tai erilaisin muunnelmin. Perhemuotojen moninaisuus ja sekä eriävät mielipiteet todistava siitä rajankäynnistä, jossa pohditaan, ketkä kuuluvat ”meidän perheeseen”. (Jallinoja 2009, 16.)

Perhesuhteiden ja niiden dynamiikan tarkasteluun Riitta Jallinoja (2009, 12–13) on kehittänyt yhteisyyden käsitteen, jolla hän tarkoittaa perheen sosiaalisten sidosten muodostamaa kokonaisuutta. Yhteisyys- käsitteen pohjalla on antropologi Mary Douglasin (2000) jaottelu pyhästä ja liasta. Pyhän ja lian erotteluun turvaudutaan kaikissa kulttuureissa, vaikka erottelun

yksityiskohdat vaihtelevat kulttuurista toiseen. Lika on aina väärässä paikassa, ja mikä tahansa voi tulla liaksi; ihminen, esine, paikka tai asia. Mikään ei ole siten itsessään likaa, vaan tulee liaksi joutuessaan jonnekin, minne se ei kuulu. Pyhäksi jokin tulee, kun sitä varjellaan tällaiselta tahrautumiselta. Jallinoja (2009,13–14) on korvannut käsitteet pyhä ja lika sanaparilla vieras ja yhteisyys. Yhteisyys osoittaa, että tietyt ihmiset kuuluvat yhteen ryhmänä. Siten he tulevat ”meiksi” ja erottuvat samalla muista. Jos perheeseen ilmaantuu joku tai jokin, joka ei sinne kuulu, on se torjuttava. Tämän torjuttava henkilö tai ilmiö on vieras perheessä. Perheen vieraita voivat olla esimerkiksi perheenjäsenen sairaus, alkoholismi tai liikaa aikaa vievä työ.

Tarkastelen vielä hiukan lähemmin aiemmin mainitsemaani perhekäytäntöjen (Morgan 1996, 2011) konseptia, joka on siis eräs tapa tutkia perheiden monimuotoisuutta ja perheen ihmissuhteita. David Morganin perhekäsitteen käytäntö viittaa siihen, että yksilöt tekevät (do) perhettä, sen sijaan että yksinkertaisesti eläisivät elämäänsä ennalta määrättyssä rakenteessa. (Silva & Smart 1999, 5.) Morganin (2011,1–7) mukaan perheen käsitettä ei tulisi määritellä etukäteen, jotta vältetään perheen tarkastelu ennakkolta määrättyinä rakenteena. Sen sijaan tulisi tarkastella, miten perheet toteuttavat perheenä oloa. Tätä perheenä oloa voi tarkastella perhekäytäntöjen avulla. Perhekäytännöt kertovat perhemuotoa paremmin siitä, miten perheenjäsenet voivat ja miten perhe toimii (Jokinen 2017, 133).

Perhekäytännöt ovat tavallisia, toistuvia, jokapäiväisiä rutiineja ja aktiviteetteja, joita perheenjäsenet tekevät. Esimerkkejä perhekäytännöistä ovat vaikkapa TV:n katselu, töihin lähteminen, harrastaminen tai perheenjäsenten väliset suhteet; kuka tulee toimeen kenen kanssa. Perheenjäsenten syntymäpäivät ja joulu ovat esimerkkejä harvemmin, tässä tapauksessa vain vuosittain toistuvista perhekäytännöistä. (Morgan 2011, 1–7.) Myös kaikenlaiset tunteet ja niihin liittyvät neuvottelut ovat perhekäytäntöjä. Ne sisältyvät myös perheen riitoihin ja mahdolliseen perheen rikkoutumiseen. Lähes kaikki perhekäytännöt ovat jossain määrin emotionaalisesti latautuneita, sillä perhekäytäntöjä ”tekevät” ihmiset ovat läheisessä suhteessa toisiinsa. Kun käytäntöjen kautta tarkastellaan jokapäiväistä ja toistuvaa perheiden elämässä, voidaan huomata myös muulloin helposti vähälle huomiolle jääviä pieniä iloja ja ärsytyksiä (Mt. 123–126.) Perhekäytännöt eivät ole satunnaisia, eivätkä ne muutu nopeasti. Ne ovat sidottuja kulttuuriin, historiaan sekä henkilöhistoriaan, ja ne muuttuvat olosuhteiden mukana. (Silva & Smart 1999, 5.)

Myös tunteet ovat perhekäytäntöjä, sillä ne ovat olennainen osa jokapäiväistä perhe-elämää ja rutiineja. Ne sisältyvät myös perheen riitoihin ja perheen purkautumiseen. Lähes kaikki perhekäytännöt ovat jossain määrin emotionaalisesti latautuneita, sillä perhekäytäntöjä tekevät

ihmiset ovat läheisessä suhteessa. Kun käytäntöjen kautta tarkastellaan jokapäiväistä ja toistuvaa, voidaan huomata myös perhe-elämän pieniä iloja tai ärsytyksiä, jotka yleensä liittyvät perhe-elämään. (Morgan 2011, 123–126.)

Perhekäytännöt voivat olla eri perspektiiveistä katsottuna myös muita käytäntöjä. Esimerkiksi työmatka voi olla paitsi perheikäntäntö, myös työhön tai sosiaaliseen luokka-asemaan liittyvä käytäntö. (Morgan 2011, 52.) Teot ja aktiviteetit, esimerkiksi pallonheitto, voivat tapahtua missä vain ja milloin vain. Mutta vain tietyissä oloissa ja tiettyjen ihmisten tekemänä siitä tulee perheikäntäntö. Pallonheitosta tulee perheikäntäntö esimerkiksi silloin, kun perheenjäsenet tekevät sitä yhdessä lomalla. (Mt. 89.)

2.2 Lasten perhettä koskevat käsitykset

Lasten ja nuorten yleisiä, ei-henkilökohtaisiin kokemuksiin pohjautuvia käsityksiä perheestä on tutkittu melko vähän. Tutkimusta esimerkiksi siitä, millaista perhettä lapset ja nuoret pitävät tavallisena ja toivottavana, on vähän. Suoraan sisarusuhteita tai isovanhemmuutta käsittelevää tutkimusta on niin ikään vähän. Valtaosa olemassa olevasta lasten ja nuorten perhekäsityksiin tai perhekokemuksiin liittyvästä tutkimuksesta on tehty tietyn, rajatun näkökulman kautta. Tutkimusta on tehty esimerkiksi vanhempien eroon, sen jälkeiseen lasten vuoroasumiseen tai lastensuojelun toimenpiteenä tehtävään sijoitukseen liittyen. Mielestäni onkin ymmärrettävää, että tutkimus pyrkii lisäämään tietoa erilaisista vaikeista tai pulmallisista tilanteista sekä tuottamaan niihin liittyviä ratkaisuehdotuksia. Tässä aluvussa esittelen tutkimuksia, joissa on tutkittu lasten ja nuorten käsityksiä perheestä yleisesti, pohjautumatta heidän omakohtaisiin kokemuksiinsa.

Nuorten käsityksiä eri perhemuodoista ovat ryhmäkeskustelujen ja kirjoitelmien pohjalta tutkineet Vidén ja Ollila (2004). Ydinperheen ideaali näytti ohjaavan nuorten perhekäsityksiä kautta aineiston, vaikkei se suoraan määrittänyt nuorten pohdintojen sisältöä. Erilaisista perhemuodoista huolimatta perheen perusehtoja määriteltäessä kuvausten pohjana toimi ydinperheeseen palautuva käsitteistö. Ideaalin moraalinen voima on edelleen niin vahva, etteivät nuoret konstruoineet sille tasavertaista vaihtoehtoa. (Mt. 2004, 17.) Nuorten perhekäsitykset olivat muotovaatimuksiltaan suhteellisen väljät. Tilalle näyttäisi kuitenkin nousevan tunnenormisto, johtotähtinään onnellisuus, rakkaus ja luottamus. Jatkuvan onnellisuuden, rakkauden ja luottamuksen saavuttaminen ei kuitenkaan liene avain yksinkertaista. Mitä erilaisemmat perhemuodot voivat täyttää perheen

kriteerit myös ulkopuolisten silmissä, mutta tunnenormisto lataa perheen täyteen suorituspaineita sisältä käsin. (Mt. 2004, 17.)

Perhekäsitettä pohtiessaan nuoret pitivät tärkeänä perheen kriteerinä koostumusta (eli keitä perheeseen kuuluu) sekä perheen yhteenkuuluvuuden tunnetta. Pienistä riidoista ja ongelmista huolimatta perheen kuuluu olla onnellinen ja perheenjäsenten rakastaa toisiaan. Kuvauksissa nuoret eivät viitanneet perheellä tiettyyn pysyvään rakenteeseen, vaan pikemminkin subjektiivisesti määriteltävissä olevaan, läheisten ihmissuhteiden muodostamaan yhteisöön. Koti nähtiin nuorten kuvauksissa oleelliseksi osaksi perhettä. Se näyttäytyi huolenpidon ja rakkauden tyyssijana, jossa niin ilot kuin surutkin ollaan valmiit jakamaan. Koti muodostaa turvallisuuden kehän muuta maailmaa vastaan. Kotona jokainen voi tulla rakastetuksi ja hyväksytyksi omana itsenä. Kotiin on aina hyvä tulla. Kodin ja muun maailman välistä rajapintaa ylläpidetään perheen yhteisten normien avulla. Jaetut säännöt, perhejuhlat, lomamatkat ja arkirutiinit lisäävät perheen yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kiintymyksen ja turvallisuudentunteen ylläpitäminen edellyttää yhdessä elämistä. (Vidén & Ollila 2004, 6.)

Nuorten ideaaliperheen kuvauksissa perheen ihanteellisuuden katsottiin olevan riippuvainen elämisen laadusta, joka taas on vahvasti sidoksissa tunteisiin. Ideaaliperheen määritelmässä korostui hyvien perhesuhteiden merkitys. Nuoret määrittelivät ideaaliperhettä erityisen painokkaasti tunteiden ja yksilön kokemusten kautta: se on ennen kaikkea rakastava ja onnellinen ja siinä jokainen perheenjäsen kokee olevansa arvostettu, kunnioitettu ja tärkeä. Riidat pystytään ratkomaan avoimesti keskustellen. Perhe ohittaa sen jäsenten yksilölliset tarpeet ja edellyttää toisinaan vanhemmilta uhrauksia yhteisen hyvän vuoksi. (Vidén & Ollila 2004, 6-8.)

Nuorten kirjoituksissa mikään perhemuoto ei sinällään näyttäytynyt huonoa perheenä, vaan perheestä tekee huonon synkkänä avautuva tunnemaismo: jatkuvat riidat, turvattomuus, välinpitämättömyys, viha ja perheenjäsenten huono olo. Väkivalta ja alkoholi- tai muut päihdeongelmat kuuluivat lähes poikkeuksetta nuorten tuottamiin huonon perheen määritelmiin. Huonon perheen kuvaukset asettuvat vastakkain kaikkien muiden nuorten tuottamien perhekuvausten kanssa. Kuvausten tummuus erottaa ne selkeästi tavallisista, ihanteellista perhettä koskevista visioista: huonossa perheessä rakkaus on muuttunut vihaksi ja onnellisuus huonoksi oloksi. Paradoksaalisesti perheen onnen ja epäonnen avaimet sijaitsevat molemmat perheen sisällä. (Vidén & Ollila 2004, 10.)

Uusseelantilaisten, erilaisista perhe- ja etnisistä taustoista olevien lasten käsityksiä perheestä ja perhemuodoista ovat haastattelujen avulla kartoittaneet Andrea Rigg ja Jan Pryor (2007). He

toteavat, että sekä lapset että nuoret korostivat perhettä määritellään rakkauden, hoivan ja tuen merkitystä perheen olennaisin piirteinä heti biologisten siteiden ja yhdessä asumisen jälkeen. Perinteinen ydinperhe ei dominoinut lasten ja nuorten käsityksiä perheen rakenteesta ja perheenjäsenistä, vaan heidän perheeseensä saattoi kuulua kuka tahansa, joka mielletään perheenjäseneksi. Pieni osa lapsista tosin nimesi perheeseensä kuuluvan vain läheiset perheenjäsenet tai sukulaiset. Naimissa olevan heteroseksuaalisen parin ja heidän lastensa muodostama perhe oli joidenkin lasten mielestä ihanteellinen, mutta pääasiassa haastateltavien perhekäsitys heijastaa laajemmin nykyaikaisten perheiden monimuotoisuutta. Esimerkiksi uusperheitä samaa sukupuolta olevaa paria ja lapsia pidettiin yleisesti perheenä. (Mt. 228–229.)

Kokonaista perhettä suppeampaan kohteeseen, vanhemmuuteen, on suunnannut mielenkiintonsa Leena Valkonen (2006). Hänen väitöskirjansa aiheena ovat suomalaisten viides- ja kuudesluokkalaisten käsitykset siitä, millainen on hyvä vanhempi eli äiti tai isä. (Mt. 10.) Tutkimuksen aineistona ovat lasten kirjoitelmat aiheesta. (Mt. 28.) Lasten vanhemmuuskuvassa korostuivat aikaisempaa tutkimustietoa enemmän huolenpidon ja lapselle ajan antamisen merkitys. Lasten kirjoitelmissa keskeiset huolenpidon ainekset olivat rakkaus, välittäminen, huolehtiminen, huolissaan olo, kotitöiden tekeminen, rajojen asettaminen, auttaminen ja elättäminen. Hyvään vanhemmuuteen kuului lasten mielestä sopiva määrä anteliaisuutta ja sallivuutta. Hyvä vanhempi ei kuitenkaan ole tasavertainen lapsen kanssa, vaan määrittää rajat ja sallii lapselleen vapautta sopivan määrän. Lisäksi lapset korostivat vanhemman päihteettömyyden tärkeyttä sekä sitä, että vanhempi tulee toimeen toisen vanhemman kanssa. Tutkimuksen mukaan hyvä vanhempi siis asettaa rajoja paitsi lapselleen, myös itselleen. (Mt. 94–100.)

Lasten käsitystä sisarusuhteista ja niiden merkityksestä ovat haastattelujen avulla tutkineet Eva Gulløv, Charlotte Palludan ja Ida Wenzel Winther (2015). Tutkittavat, tanskalaiset lapset, kertoivat sisarusuhteidensa sisältävän paljon torjuntaa, ärsyttävyyksiä ja konflikteja, mutta samalla myös sitoutuneisuus, hellyys, uskollisuus ja huolenpito olivat keskeisiä elementtejä kuvauksissa. Sisarusuhteet saattoivat muuttua luonteeltaan ja ajan myötä. Ne voivat kyseenalaistua, samoin kuin vahvistua. Sisarusuhteet olivat kiistatta erittäin tärkeitä suhteita kaikille tutkittaville. He kuvailivat sisarusuhteitaan ennen kaikkea tunteiden ja läheisyyden kautta, jättäen toiminnan kuvauksen vähemmälle. Kun tutkittavat kuvailivat sisarusuhteitaan, he eivät kuvailleet käytännön vastuitaan, vaan tapahtumia ja kanssakäymistä tunteiden näkökulmasta. Sisarusuhteet ovat jatkuvassa muutoksessa, kun osapuolet toimivat, tulkitsevat ja luokittelevat suhdettaan uudelleen. Tätä kautta sisarusuhteilla on suuri merkitys koko perheen yhteenkuuluvuudelle ja perhedynamiikalle. (Mt. 516–517.)

Jennifer Mason ja Becky Tipper (2008) ovat laajentaneet näkökulmaa perheen tutkimisesta sukulaisuuden tutkimiseen. He ovat haastattelujen avulla tarkastelleet englantilaisten lasten määrittelyjä sukulaisuudesta. (Mt. 441.) Lapset määrittivät itse aktiivisesti sukulaisuutta riippumatta siitä, miten aikuiset perheessä sen tekivät. Todelliset biologiset sukulaiset saattoivat olla lapselle kaukaisia. Lasten määrittelyissä sukulaisuuden saattoi ”ansaita” esimerkiksi biologisen sukulaisuuden tai biologiseen sukulaisen kanssa solmitun avioliiton tai yhteisen lapsen saamisen kautta. Ansaitseminen saattoi tapahtua myös osallistumalla perhe-elämän ”tekemiseen” eli rutiineihin, rituaaleihin ja juhliin sekä käyttäytymällä niissä ystävällisesti ja osallistuvasti. Myös olemalla ystävällinen, kiva, epämuodollinen ja osoittamalla kiinnostusta lapsen kiinnostuksenkohteita kohtaan saattoi päästä sukulaisen asemaan. Keskeinen sukulaiseksi pääsemisen kriteeri oli kuitenkin aika eli se, kuinka pitkään lapsi on tuntenut henkilön. Esimerkiksi isovanhemman uudesta puolisoista ei tule heti sukulaista, vaan vasta riittävän pitkän ajan kuluttua. Sukulaisuussuhde siis vaati neuvotteluja ja sen oli ansaittava täyttämällä tietyt kriteerit. Määrittelyissä myös lemmikit saattoivat olla lasten sukulaisia. Kirjoittajien mukaan lasten määrittämät sukulaissuhteet ovat juuri omalla tavallaan merkittäviä: ne eivät ole erityislaatuisia ystävyys-suhteita, sillä sukulaismäärittelyt poikkeavat ystävyys-suhteiden määrittelystä. Sukulaiseksi tullaan juuri lapsen aktiivisen määrittelyprosessin kautta. Vanhemmat eivät pystyisi väkisin saamaan lasta hyväksymään tiettyä henkilöä sukulaiseksi. (Mt. 441–456.)

Yksinhuoltajaperheisiin liittyviä itävaltalaislasten käsityksiä on tutkinut Ulrike Zartler (2014). Tutkimuksen aineistona ovat erilaisista perhetaustoista olevien 10-vuotiaiden lasten ja näiden vanhempien haastattelut. Tutkimus osoittaa, että lapset kuvasivat yksinhuoltajaperheitä puutteellisina ja epäedullisina. Ydinperhe edusti normaaliutta ja pysyvyyttä ja siten normatiivista ideaalia. Ydinperhe oli kehys, jota vasten lapset konstruoivat muita perhemuotoja. Moraalisesta näkökulmasta yksinhuoltajaperhe asettui perhehierarkian pohjalle. Lapset liittivät ydinperheeseen monia etuja, joista tärkein oli kahden vanhemman läsnäolo. Yksinhuoltajaperheessä elävät lapset eivät korostaneet oman perheensä normaaliutta, vaan näkivät oman perheensä normista poikkeavana. (Mt. 604–615.) Artikkelinsa johtopäätöksissä Zartler (2014, 615) toteaaakin, että yksinhuoltajaperheille ydinperheen ideaali on epätasa-arvon lähde ja valtava haaste.

Eräs tapa tutkia lasten ja nuorten perhekäsityksiä on siirtää katse nykyhetkestä tulevaisuuteen. Näin voi tehdä esimerkiksi pyytämällä tutkittavia kuvittelemaan tulevaisuuden perheitä. Tulevaisuuteen sijoittuvat, kuvitteelliset tarinat ilmentävät paitsi tarinan tuottajien omia kokemuksia, myös tarinan tuottamishetken aikaista yhteiskunnallista keskustelua sekä laajempia kulttuurisia diskursseja. Täytyy myös muistaa, että kirjoittamisen tueksi annetulla kehystarinalla on vaikutusta siihen,

minkälaisia tarinoista tulee. (Forsberg & Nätkin, 2016, 39.) Zartler (2015, 532) on lasten tulevaisuuteen sijoittamia tarinoita tutkiessaan todennut, että lapset eivät tulevaisuudessa välttämättä elä kuvittelemisissaan perheissä. Tulevaisuuden kuvitelmat enemmänkin kertovat, miten lapset hahmottavat ympäröivää sosiaalista todellisuutta. Lasten tarinoiden huolellinen kuuntelu valottaa heidän käsityksiään yhteiskunnasta. Kolme seuraavaa ja samalla viimeistä tutkimusta lähestyvät aihettaan juuri tulevaisuuden kautta.

Suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden käsityksiä tulevaisuuden perheestä ovat tarkastelleet Hannele Forsberg ja Ritva Nätkin (2016). Heitä kiinnostaa, minkälaisia tapahtumia ihmiset pystyvät tulevaisuuteen kuvittelemaan. Tällöin kiinnostus on asiantuntijatiedon sijasta tavallisten ihmisten tiedossa ja tavoissa kuvitella tulevaisuutta omasta elämänsuunnasta käsin. Tutkimus toteutettiin siten, että opiskelijat kirjoittivat annetun kehystarinan pohjalta kertomuksen kuvitteellisesta tulevaisuuden perheestä. (Mt. 29–30.)

Kertomusten pohjalta Forsberg ja Nätkin (2016, 31–38) konstruoivat kolme erilaista kertomustyyppiä, jotka kuvaavat mahdollisia kehityskulukuja tulevaisuuden perheen suhteen:

1) Heikkenevän perheen kehityskulku, jossa ennen kaikkea individualismi vähentää perheen merkitystä. Itsekeskeisessä elämäntavassa ei ole sijaa toisille. Nuoruuden ihannointi, elämysten etsiminen ja elämän ilot kuvaavat yksilöiden elämäntapaa. Muut perhemuodot kuin heteroseksuaalinen ydinperhe ovat tavallisia, mikä heikentää ydinperheen asemaa. Myös työn ja rahan keskeinen asema elämässä heikentävät perhettä, kun perhesuhteille ei ole tarpeeksi aikaa. Työ saattaa sisältää paljon matkustamista, mikä monimutkaistaa toisiin ihmisiin sitoutumista. Tällaisessa elämäntavassa ei ole aikaa pitkäaikaiselle parisuhteelle, lapsista puhumattakaan. Kirjoituksissa työkeskeinen elämä kytketään kapitalistiseen ja liberalistiseen talouteen, joka pakottaa kiireiseen elämäntapaan. Edellisten lisäksi vielä yksilökeskeinen sosiaalipolitiikka ja ekologiset uhat vaikuttavat perheen aseman heikkenemiseen.

2) Vahvistuvan perheen kehityskulku, jota vahvistaa ennen kaikkea talouden ja yksilöllisyyden vahva, yksilöitä uuvuttava asema yhteiskunnassa: sen vastavoimana perhesuhteiden jatkuvuuden ja turvallisuuden arvostus kasvaa. Sitoutumista ja ihmissuhteita arvostetaan uudella tavalla. Ihmissuhteiden monimuotoisuus, esimerkiksi saman sukupuolen perheet ovat hyväksytyjä. Perhe-elämää tuetaan voimakkaalla perhepolitiikalla. Uskontojen ja hengellisyyden rooli saattaa vahvistua, minkä toisaalta nähdään myös voivan olla uhka tasa-arvolle, jos se merkitsee naisen paluuta kotiin. Talouskasvun heikkeneminen voi aiheuttaa taloudellista epävarmuutta, jolloin ihmissuhteiden merkityksellisyys elämässä korostuu. Tämä vahvistaa perhettä, samoin kuin

yhteisasumisen edullisuus. Ymmärrys ekologisesti kestävämmän elämäntavan vahingollisuudesta vahvistaa perhettä, kun ihmiset palaavat luonnollisempaan pitämäänsä, perhettä suosivaan elämäntapaan.

3) Katastrofin jälkeisen perheen kehityskulku, jossa globaalit katastrofi kuten ilmastonmuutos tai tappavat epidemiat romuttavat aikaisemman elämäntavan kokonaan. Uuden elämäntavan rakentuessa ihmiset joutuvat väistämättä nojaamaan toisiinsa ilman valtion apua. Ruokaa viljellään paljon itse, ja pidetään kotieläimiä. Vaihtotalous kukoistaa. Katastrofin jälkeen syntyy vähän lapsia ja perhe-elämä on epävakaisissa oloissa epävarmaa. Pikkuhiljaa ihmisten on kuitenkin pakko tukeutua toisiinsa ja myös perheen arvostus lisääntyy, sillä lapsissa on tulevaisuus. Artikkelin lopussa tutkijat toteavat, että tavoissa, joilla opiskelijat visioivat tulevaisuuden perheitä, on paljon yhteistä sen kanssa, miten sosiologinen tutkimus on painottanut perhe-elämän muutoksia. (Forsberg & Nätkin 2016, 39–40.)

Kuvitteellisiin tulevaisuuden perheisiin keskittyy myös Hannele Forsbergin ja Virpi Timosen (2018) irlantilaisten yliopisto-opiskelijoiden näkemyksiä selvittänyt tutkimus. Opiskelijat kirjoittivat kahden eri kehyskertomuksen; vahvempien ja heikompien tulevaisuuden perheiden skenaarion pohjalta käsityksiään tulevaisuudesta. (Mt. 765–766.) Opiskelijoiden kertomuksissa vahvemman perheen skenaarion suurin muutosta selittävä tekijä oli uusi arvojärjestelmä, joka on mukautuvainen perheiden monimuotoisuutta kohtaan, varsinkin mitä tulee parisuhteisiin. Erilaisuuden suvaitseminen, henkilökohtaiset valinnat ja rakkaus ovat uusia globaaleja arvoja, jotka luovat puitteet vahvoille tulevaisuuden perheille. Uskonnon roolin vähentyminen on vaikuttanut uudenlaisten arvojen syntyyn. Keskeisestä on, että yksilöt menevät naimisiin vain rakkauden tähden, eivät entisaikojen tapaan esimerkiksi taloudellisten ja uskonnollisten syiden vuoksi. Samaa sukupuolta olevien avioliitot hyväksytään, jolloin ihmiset voivat mennä naimisiin sen kanssa, jota todella rakastavat. Näissä visiossa ihmiset ovat vapaita valitsemaan, keiden kanssa menevät naimisiin. Valinnanvapaus vahvistaa perheitä. Toinen merkittävä vahvemman perheen selityskategoria ovat sosiaalipoliittiset ja rakenteelliset muutokset, varsinkin naisten työssäkäynnin lisääntyminen ja naisten aseman parantuminen työmarkkinoilla sekä sukupolvien välisten suhteiden vahvistuminen. Pitkäikäisyyden lisääntyessä lapsilla on kaikki neljä isovanhempaa elossa, jolloin lasten vanhemmat saavat apua omilta vanhemmiltaan ja perhesuhteet pysyvät läheisinä. (Mt. 768–773.)

Forsberg ja Timonen (2018, 774–776) havaitsivat, että heikkenevän perhekeskeisyyden skenaariota käsittelevissä kertomuksissa oli kaksi keskeistä muutosta selittävää kategoriaa: taloudelliset ja

työmarkkinoiden muutokset sekä arvojen muutokset. Taloudellinen kasvu ja sukupuolten tasa-arvo työmarkkinoilla saavat asteittain aikaan muutoksia. Muuttuvat työmarkkinat saavat aikaan naisten työssäkäynnin lisääntymisen sekä edellyttävät kaikilta suurempaa työkeskeisyyttä ja muuttamista työn perässä, jolloin perhe-elämän keskeisyys vähenee. Jotkut opiskelijat jopa kuvittelivat, että rakkautta aletaan pitää tehottomana ajankäyttönä ja romanttisia suhteita ei arvosteta kovin paljon. Elinkustannusten nousu muodostuu vakavaksi esteeksi lasten hankkimiselle. Näin lapsista tulee luksusta, johon vain varakkaimmilla on varaa. Suurin arvoihin liittyvä muutos on Katolisen kirkon vaikutusvallan väheneminen, joka puolestaan johtaa perheen merkityksen vähenemiseen. Eiusukulaisuuteen perustuvat ihmissuhteet tarjoavat mahdollisuuksia ihmissuhteisiin ja apuun, joten perhettä ei tarvita. Sosiaalisten suhteiden merkitys ei heikkene, vaan pakkovioliitto ja normatiivisesti määritellyt perhekäytännöt menettävät tärkeytensä opiskelijoiden kertomuksissa.

Itävaltalaisien lasten käsityksiä heidän omasta tulevaisuuden perheestään on tutkinut Zartler (2015). Hänen tutkimuksensa aineistona ovat lasten haastattelut. Zartler (2015, 52–53) havaitsi, että lapsen haastatteluhetken perhemuoto (ydinperhe tai yhden vanhemman perhe tai biologisen vanhemman ja tämän puolison perhe) vaikutti hänen käsityksiinsä. Ydinperheessä elävien lasten käsitykset poikkesivat ei-ydinperheessä elävien käsityksistä. Nykyisestä perhemuodostaan riippumatta lapset kuitenkin kuvasivat tulevaisuuden perhettä ydinperheen kehystä vasten. Samoin kaikki haastatellut lapset odottivat tulevaisuuden perheeltä tunnetasolla tyydyttävää, harmonian ja solidaarisuuden täyttämää sekä riidatonta perhe-elämää. Perheen kanssa vietetty aika oli olennainen arvo tulevaisuuden perheen kuvauksissa. Tulevaisuuden vanhemmuus oli kuvauksissa vahvasti sidoksissa aikaan ja ajankäyttöön sekä vastuullisuuteen, mikä viittaa siihen, että lapset olivat tietoisia nykyisen kiireisen perhe-elämän välttämättömyyksistä ja haasteista.

2.3 Lasten perhekokemukset

Tässä alaluvussa siirryn tutkimuksiin, jotka pohjautuvat lasten omakohtaisiin kokemuksiin ja käsityksiin esimerkiksi vanhempien erosta, vuoroasumisesta ja sijaisperheen perhesuhteista. Omakohtaisiinkaan kokemuksiin pohjautuvat tarinat eivät kerro yksinomaan omista kokemuksista, vaan nekin sisältävät kulttuurisia käsityksiä ja normeja. (Forsberg, Autonen-Vaarananiemi & Kauko 2016, 444.) Uskon kuitenkin, että pelkästään kulttuurisiin käsityksiin pohjautuvat tarinat muokkautuvat jossain määrin toisenlaiseksi kuin ne, joissa tarinaan suodattuu omia elämäkokemuksia. Kulttuuriset tarinat ovat stereotyyppisiä ja puutteellisia, sillä perheiden todelliset tilanteet ovat huomattavasti monimuotoisempia kuin yleiset käsitykset, eikä kulttuurisissa

tarinoissa ole välttämättä tälle monimuotoisuudelle tilaa. Lisäksi omakohtaisiin kokemuksiin pohjaavilla tutkimuksilla on mahdollista kiistää tai osoittaa kulttuuristen tarinoiden yksipuolisuus tai paikkansa pitämättömyys ja siten raivata tilaa uusille näkökulmille. Sen vuoksi olen halunnut tässä työssä esitellä nämä tutkimukset erikseen.

Lasten uusperhesuhteisiin on paneutunut Aino Ritala-Koskinen (2001), joka on väitöskirjassaan tutkinut haastattelujen avulla lasten omia käsityksiä uusperhesuhteista. Ritala-Koskinen (2001, 28–29) huomauttaa, että uusperhemääritykset ovat hyvin aikuislähtöisiä. Uusperhetutkimuksessa aikuisten uusi parisuhde on lähtökohta, ja uusperhettä tarkastellaan näiden aikuisten ja erilaisten lasten vaihtelevana kokoonpanona. Eri perheenjäsenten merkityksellisten perhesuhteiden kuvaajana tällainen määritelmä on rajallinen, sillä se ei huomio, että etenkin lapsilla voi olla merkityksellisiä perhesuhteita myös uusperheyksikön ulkopuolella ja jättää näin sivuun tärkeän osan lasten perhetodellisuutta. Parisuhteesta lähtevään perhemääritykseen mahtuvat vain yhdet vanhemmat ja heidän kanssaan kanssakäymissä olevien lasten suhteet. Lapsista lähtevään perhesuhteiden tarkasteluun sisältyy uusperheen vanhemmuussuhteiden lisäksi myös mahdolliset vanhemmuussuhteet perheyksikön ulkopuolelle sekä kaikki erilaiset sisarusuhteet.

Ritala-Koskinen (2001, 176) toteaa, että lasten perhekuvauksissa on läsnä kulttuurinen ymmärryksemme perheestä yhdessä asumiselle ja biologisille siteille perustuvana, joka kuitenkin muovautuu ja saa merkityksensä eri lasten kohdalla yksilöllisellä tavalla. Lasten tulkinnat omasta perheestään rakentuvat eri tavoin. Uusperhe perherajoinen ei kuitenkaan ole keskeinen perhemäärityksen perusta. Yhdessä asuvat uusperheen jäsenet useimmiten kuuluvat lapsen perheeseen, mutta yhdessä asuminen ei välttämättä ole perheeseen kuulumisen riittävä ehto. Sen lisäksi suhteen laadulla on merkitystä perheeseen kuulumiselle. Uusperheessä asuvan lapsen perhe saattaa myös olla alkuperäinen biologinen perhe tai muualla asuvat biologiset vanhemmat ja sisarukset saattoivat olla yhdessä asuvan perheen lisä. Lasten kuvauksissa tulee näkyviin myös perhetulkintojen muuttuvuus ajassa, tulkinta omasta perheestä voi muuttua suhteiden muuttumisen myötä. Vaikka lasten suhteet rakentuivat hyvin yksilöllisellä tavalla, niitä yhdistää hyvin vahva perheyhteisyys, tunne perheestä, olipa se millainen hyvänsä.

Tutkimustulostensa perusteella Ritala-Koskinen (2001, 206–207) kysyy, onko lasten kohdalla lainkaan oikeutettua puhua uusperheestä lasten ”uutena perheenä” saati uusperheen uusista aikuisista ”uusina äiteinä” tai ”uusina isinä”. Aikuisille uusperhe voi edustaa uutta perhettä, mutta lasten merkitykselliset suhteet eivät itsestään selvästi rajaudu siihen ja toisaalta kaikki sen sisäiset suhteet eivät ole lapselle henkilökohtaisesti tärkeitä. Lapsille merkitykselliset suhteet eivät aina

jäsenny perheen tai vanhemmuuden kautta, vaan perhesuhdetta merkityksellisempiä ovat heidän henkilökohtaisesti merkitykselliseksi kokemansa suhteet. Niissä myönteiset tunteet ovat keskeisellä sijalla. (Mt. 177.)

Suomalaisten lasten vuoroasumiseen on väitöskirjassaan paneutunut Hannariikka Linnavuori (2007), jonka aineistona olivat vuoroasuvien lasten haastattelut ja perhepiirrokset. (Mt. 9–11.) Lähes kaikki lapset kokivat, että vuoroasumisesta huolimatta heillä on vain yksi perhe, joka vain asuu kahdessa kodissa. Lapset kokivat olevansa osa molempien vanhempien uutta perhettä, jolloin heidän oma perheensä muodostuu näiden kahden perheen leikkauskohtaan. Lapsi piti sekä isän että äidin perhettä omana perheenään, mutta ei välttämättä kokonaan. Lapselle voi muodostua ikään kuin oma perheensä, jolloin samanlaista käsitystä perheestä ei välttämättä ole kellään toisella perheenjäsenellä. Haastatellut lapset pitivät perhettä suuressa arvossa, ja se oli heille tärkeä merkityksen turvaa, huolenpitoa, luottamusta, onnea ja kaikkea hyvää. (Mt. 149–150.) Kun lapset puhuivat ihanneperheestä, lähes puolet lapsista sanoivat, että ihanteellisinta olisi ollut, jos vanhemmat olisivat pystyneet asumaan yhdessä. Monet kuitenkin totesivat, että vuoroasuminen on paras eron jälkeinen vaihtoehto. Kaikki pitivät vuoroasumista hyvänä asumisjärjestelynä. (Mt. 156.) Monet lapset puhuivat vuoroasumisesta itsestään selvänä vaihtoehtona. Joillakin oli ehdotuksia siitä, miten vuoroasuminen saataisiin toimimaan vieläkin paremmin, esimerkiksi lähemmäs asumalla tai parantamalla vanhempien yhteistyötä. Joidenkin lasten mielestä vuoroasumisen helpottamiseen ei ollut mitään tarvetta. (Mt. 147,152.)

Hannariikka Linnavuoren (2007, 154–156) mukaan lapset eivät välttämättä koe vuoroasumista niin huonona vaihtoehtona kuin usein kuvitellaan, vaan pitävät sitä toiseksi parhaana asumismuotona, jos paras eli vanhempien yhdessä asuminen ei ole enää mahdollinen. Useimmilla vuoroasuvilla lapsilla oli ympärillään laaja aikuisten tukiverkko. Vuoroasuminen ei haastateltujen mielestä ollut vaikuttanut heidän ja sisarusten välisiin suhteisiin. Suhteet biologisiin ja uussisaruksiin erosivat toisistaan niin, että uussisarusten kanssa ei juuri riideltä. Lasten mielestä vuoroasumisessa oli sekä hyviä että huonoja puolia. (Mt. 166.)

Linnavuori (2018) on jatkanut vuoroasuvien lasten tutkimista mielenkiintoisella tavalla: hän on haastatellut väitöskirjansa informantteina olleita lapsia 11 vuotta myöhemmin kartoittaen sitä, miten informantit – nyt jo nuoret aikuiset – kokivat kahdessa kodissa asumisen nuorina aikuisina ja miten näkemykset eroavat lapsena ja aikuisena. Haastatteluissa nousi merkityksellisenä seikkana esiin vuoroasumisen maantiede eli kotien välinen etäisyys ja muuttaminen kodista toiseen. Tärkeää niin lapsille kuin nuorillekin oli lyhyt välimatka kotien välillä ja siten mahdollisuus käydä kummassakin

kodissa. Lapsena se oli tärkeää erityisesti vanhemman tapaamisen kannalta, mutta nuorena oli kysymys ennen kaikkea arjen helppoudesta. (Mt. 28–32.) Vuoroasumisen huonoista puolista kysyttäessä kaikki nuoret yhtä lukuun ottamatta osasivat sellaisen nimetä. Tyypillisin ikäväksi koettu asia oli muuttaminen ja siihen liittyvä tavaroiden pakkaaminen, siirtäminen ja unohtaminen. (Mt. 42.) Tutkimuksessa selvisi, että suurin piirtein saman ikäiset sisarukset olivat nuorille aikuisille merkittävimpiä perheenjäseniä, mikä ei ole yllätys, kun tarkastelee asiaa siltä kannalta, että sisarusten kanssa on asuttu eniten yhdessä. Yhteinen menneisyys lapsuudessa on pohjana tärkeälle, pitkäaikaiselle ihmissuhteelle. Haastateltavat kokivat vuoroasumisen sekä kehittävän että vaativan joustavuutta, sopeutumiskykyä ja itsenäisyyttä. Toisaalta jotkut kokivat juurettomuutta. (Mt. 47–48.)

Lasten ja nuorten vuoroasumiseen liittyy myös Hannele Forsbergin, Leena Autonen-Vaaraniemen ja Outi Kaukon (2016) tutkimus. He tarkastelevat suomalaisten lasten ja nuorten käsityksiä vuoroasumisesta sen omakohtaisesti kokeneiden lasten kirjoittamien tarinoiden avulla. Niiden pohjalta tutkijat muodostivat kolme eri vuoroasumiskokemusta emotionaalisella tasolla kuvaavaa tarinatyyppejä: 1) menestystarina, jossa vuoroasuminen on luonnollinen ratkaisu, jota kirjoittaja ei juurikaan kyseenalaista 2) ambivalentti tarina jossa tuodaan esiin sekä vuoroasumisen hyödyt (esimerkiksi läheinen suhde molempiin vanhempiin) että haitat, esimerkiksi jatkuva tavaroiden raahaaminen paikasta toiseen 3) tragediatarina, jonka traagisuus muodostuu ennen kaikkea siitä, vanhemmat eivät eron yhteydessä ja sen jälkeen pysty tukemaan lastaan emotionaalisesti, vaan tämä jää tunteineen yksin. Tutkimus myös toi esiin sen, että vuoroasumisessa lapsella voi käytännössä olla lukuisia eri asuinpaikkoja ja siirtymisiä lyhenkin ajan sisällä. Tämä haastaa sen, mitä aiemmissa tutkimuksissa on todettu vuoroasumisesta: että se on samalla tavalla pysyvä perhemuoto kuin esim. yksinhuoltaja- tai ydinperhe. Kirjoittajat huomauttavat, että tarinat eivät ole pelkästään kirjoittajien omakohtaisia kokemuksia, vaan ne sisältävät eron jälkeiseen perhe-elämään liittyviä kulttuurisia käsityksiä ja normeja. Esimerkiksi menestystarinan voidaan tulkita normalisoivan eron jälkeistä kahden kodin käytäntöä, sillä vanhemmuus ja biologinen perhe jatkuvat erosta huolimatta, ja sen taustalla voi nähdä länsimaissa yhä voimissaan olevan ydinperheideologian. Tutkijat toteavat, että vuoroasuminen ei ole yksiselitteinen kokemus tai kulttuurinen malli, ja tutkijoiden ja ammattilaisten tulisi ottaa vuoroasumisen monimuotoisuus huomioon toiminnassaan. (Mt. 437–445.)

Elisabeth Nixon, Sheila Greene ja Diane Hogan (2013, 1046) huomauttavat, että lasten kokemuksia vanhempien erosta ja muista perhe-elämän aspekteista on tutkittu kaiken kaikkiaan vähän. Tutkimusta on suorastaan niukasti sellaisista lapsista, jotka ovat asuneet aina vain yhden biologisen

vanhemman ja mahdollisesti tämän uuden puolison muodostamissa perheissä. Näiden lasten kokemukset voivat olla erilaisia kuin vanhempien eron ja sen jälkeen vanhemman mahdollisen uuden partnerin perheeseen liittymisen kokeneiden lasten. Sen vuoksi he ovat haastattelututkimuksen avulla kartoittaneet irlantilaisten yhden biologisen vanhemman perheissä kasvaneiden, 8-17 -vuotiaiden lasten ja nuorten käsityksiä siitä, millaista on kasvaa yhden vanhemman perheessä. Tutkijat huomasivat, että valtaosa lapsista ja nuorista kertoi perhemuodostaan pysyvyyden ja normaaliuden diskurssissa. Normaaliuden kokemus oli seurausta paitsi heidän omasta perhemuodostaan, myös siitä, että samanlaisia perheitä oli heidän vertaisryhmillään eli muilla saman ikäisillä sekä laajemminkin yhteisössä. Kun lapset ja nuoret määrittelevät sitä mikä on normatiivista, he käyttävät omaa kokemustaan sekä tietoaan siitä, millaisia muita perheitä on. (Mt. 1057.)

Ydinperheen ulkopuolelle luo katsetta Kati Kallisen (2017) tutkimus sukulaisperheeseen sijoitettujen lasten perheelle ja kodille antamista merkityksistä. Kallisen (2017, 208–209) mukaan sukulaissijoituksen merkittävänä etuna on pysyvyyden ja jatkuvuuden tunne lasten elämässä. Sukulaissijaiskodin myönteisiä puolia olivat lasten näkökulmasta tuttuus ja turvallisuus; esimerkiksi he olivat päässeet asumaan ennestään tuttuun paikkaan eli sukulaisten kotiin, kotipaikkakunta ja koulu pysyivät usein samana. Sukulaissijoitus kietoi yhteen lasten muistot entisestä kodista ennestään tutun sukulaissijoituskodin kanssa. Lapsilla on myös ristiriitaisia näkemyksiä sukulaissijoituksen tarjoamasta pysyvyydestä ja jatkuvuudesta. Vaikka tutkimuksessa lapset neuvottelivat ensisijaisiksi perhesuhteiksi suhteet biologisiin vanhempiansa ja sisaruksiinsa, sukulaisperheen jäsenet olivat lapsille läheisiä ja tärkeitä, eivät koskaan etäisiä. (Mt. 2017, 218.)

Ensimmäisen suomalaisen sateenkaariperheen lasten ja nuorten hyvinvointia koskevan tutkimuksen ovat toteuttaneet Kia Aarnio, Kati Kallinen, Jari Kylmä, Tytti Solantaus ja Anna Rotkirch (2017). Tutkimuksen kohteena ovat monet hyvinvointia koskevat teemat, esimerkiksi perhe, koulu, ystävät ja kiusaaminen. Tutkimusaineistona olivat lasten haastattelut sekä kyselytutkimuksen tulokset. (Mt. 11, 27–28.) Nostan tässä esille vain haastattelujen pohjalta tehdyt havainnot. Aarnio ja kumppanit (2017, 34–37) havaitsivat, että sateenkaariperheiden lapsilla on laaja perhekäsitys. Lapset eivät rajanneet perheeksi ainoastaan perhettä, jonka kanssa asuivat, vaan sisällyttivät perheeseensä esimerkiksi vanhemman aiemman puolison, muualla asuvan biologisen vanhemman, menehtyneet perheenjäsenet sekä elossa olevat ja menehtyneet lemmikit. Pääasiassa perheeseen kuuluvien määrittely oli lapsista helppoa. Lapset määrittivät perheen niin kuin halusivat, omien käsitystensä mukaisesti. Lapsille tärkeä asia perheessä oli mukava yhdessä tekeminen perheenjäsenten kanssa, esimerkiksi yhteiset retket.

Sateenkaariperheiden lapsille äitien tärkeys korostui perheen aikuisina, mikä on ymmärrettävää, sillä useimmat lapset elivät kahden äidin perheissä. Äidillä lapset tarkoittivat biologista äitiä, sosiaaliselle äidille tai äitipuolelle oli oma nimityksensä. Isät olivat lapsille pienemmässä roolissa. Lapsilla oli pääsääntöisesti läheisiä ja myönteisiä suhteita sisaruksiinsa. Sisarukset tuottivat elämään iloa esimerkiksi yhteisten leikkien myötä. Lapset kertoivat myös kinasteluista sisarusten kanssa tavalla, josta voi päätellä kinastelun kuuluvan heidän mielestään normaalina osana sisarussuhteisiin. Sukulaisista lapset mainitsivat tärkeiksi varsinkin isovanhemmat.

Huomionarvoista oli, että sukulaissuhteen merkittävyys ei ollut riippuvainen sosiaalisten kontaktien määrästä. (Aarnio ym. 2017, 37–43.) Kaiken kaikkiaan haastatelluilla lapsilla on ympärillään laaja verkosto, mikä on myönteinen tutkimustulos, sillä verkoston laajuus on ehdottomasti lasten hyvinvointia lisäävä tekijä. Lasten puhuessa perheestään syntyy kuva, että heillä on kyky ymmärtää moninaisuutta ja hyväksyä erilaisuus, jota muunlaisissa perheissä elävillä lapsilla ei ole vastaavassa määrin. Lapset eivät kokeneet oman perheensä olevan erityinen tai poikkeava muihin perhemuotoihin verrattuna. Heillä oli omasta perheestään myönteinen ja lämminhenkinen käsitys. (Mt. 53–54.)

Lasten yksinäisyyden kokemuksia vanhempien eron jälkeen on tutkinut Outi Kauko (2014), jonka tutkimuksen aineistona ovat Suomessa järjestetyn kirjoituskilpailun tekstit. Hän (Mt. 6–7) on yksinäisyyden kokemuksia tutkiessaan käyttänyt keskeisenä käsiteparina kuulumattomuutta ja kuulumista. Kuulumattomuuden käsitteellä hän tarkoittaa lasten yksinäisyyttä ihmissuhteissa. Kauko (2014, 13) havaitsi, että suurin osa tarinoista kulkee kuulumattomuudesta kuulumiseen. Näissä tarinoissa kuuluminen syntyy yleensä suhteessa vanhempiin, joskus muihin aikuisiin (esimerkiksi vanhempien uusiin puolisoihin) tai lemmikkieläimiin. Valtaosassa tarinoista lapsen kuulumisen korjaantui tai kehittyi suhteessa ainakin toiseen vanhempaan, eikä vanhempien erosta seurannut pysyvää vanhemman menetystä ja siihen liittyvää yksinäisyyttä. Lapset kuitenkin kirjoittivat toistuvasti jo vanhempien eroa edeltäneestä kuulumattomuudesta, joka kytkeytyi vanhempien toistuviin ristiriitoihin. Näin he kyseenalaistivat ydinperheeseen liitetyn itsestään selvän kuulumisen lapsen ja vanhemman välillä. Eron seurauksiksi liitetyt ongelmat tulivatkin Kaukon (2014, 13–15) aineistossa esille jo eroa edeltävinä. Lapsen näkökulmasta kuulumattomuuden kokemus suhteessa vanhempiin ei kiinnity itse eroon, vaan sen syihin tai seurauksiin. Kuulumattomuus vanhempiin voi paitsi rajoittaa, myös mahdollistaa lapsen kuulumista suhteessa muihin joko lähentäen aiempia tai synnyttäen uusia suhteita esimerkiksi kavereihin, lemmikkieläimiin tai muihin läheisiin. Kuulumisen kokemus suhteessa vanhempien lastensa elämään tuomiin uusiin ihmisiin, aikuisiin ja lapsiin, edellyttää näiden asettamista positiiviseen tai vähintään neutraaliin valoon, vaikka lapsi ei

hyväksyisi heitä täysivaltaisiksi perheenjäseniksi. Lapset jäsentävät perheitään merkityksellisten suhteiden kautta ja suhteiden määrää olennaisempaa on niiden laatu.

Tässä ja edellisessä alaluvussa olen läpikäynyt lasten perhekäsityksiin liittyvää tutkimusta. Se avaa erilaisia näkökulmia siihen, mitä lapset ajattelevat perheestä sekä millaisia omakohtaisia kokemuksia heillä on. Seuraavassa luvussa tarkastelen sitä, minkälaisia yhteisiä, läpileikkaavia teemoja olen esittelemässäni tutkimuksissa havainnut.

2.4 Lasten perheen koossapitävät elementit

Lähes kaikissa kahdessa edellisessä alaluvussa luvussa läpi käymissäni tutkimuksissa, tutkimuskysymyksestä riippumatta, nousi selkeästi esiin perheiden olemiseen ja elämiseen lasten sekä nuorten mielestä olennaisesti liittyvä piirre: myönteiset tunteet. Perheen onnellisuuden ja koossapysymisen kannalta merkittäviä ovat usein rakkaus, kiintymys ja luottamus. Ne luovat yhteenkuuluvuuden tunnetta. Esimerkiksi Vidénin ja Ollilan (2004) tutkimuksessa nuoret näkivät, että pienistä riidoista ja ongelmista huolimatta perheenjäsenten tuli rakastaa toisiaan. Leena Valkosen (2006) tutkimuksessa taas kävi ilmi, että hyvä vanhempi pitää huolta lapsesta. Eräitä keskeisiä huolenpidon aineksia olivat rakkaus ja välittäminen. Lasten sisarussuhteiden kuvauksissa (Gulløv, Palludan & Winter, 2015) keskeisiä elementtejä ovat hellyys ja uskollisuus. Tulevaisuuteen sijoittuvissa tarinoissa (Forsberg & Nätkin 2016, Forsberg & Timonen 2018) vahvalle perheelle oli ominaista myönteisten perhesuhteiden arvostus. Lasten omiin perhekokemuksiin pohjatuvista tutkimuksista on nähtävissä, että myönteisillä tunteilla on suuri merkitys sille, kenet lapsi kokee perheenjäsenekseen. Kun uusperheissä elävät (Ritala-Koskinen 2001) ja vuoroasuvat lapset (Linnavuori 2007) määrittivät perhettään, määrittelyssä korostui suhteen laatu, jolle oli ominaista myönteiset tunteet. Lapset eivät siis välttämättä kokeneet perheenjäsenikseen samassa taloudessa eläviä henkilöitä. Vaikka sukulaissijoituksessa elävät lapset neuvottelivat biologiset vanhemmat ja sisarukset ensisijaisiksi perheenjäsenikseen (Kallinen 2017), luonnehtivat he sijaisperheen jäseniä läheisiksi, minkä voi ilmauksena mielestäni tulkita merkiksi myönteisten tunteiden olemassa olosta.

Huomioni myönteisten tunteiden merkityksestä lasten ja nuorten perhekuvauksissa saa tukea siltä, mitä tutkimuksessa on todettu perheestä: Monet aikamme yhteiskuntatieteilijät ovat korostaneet tunteiden tärkeyttä aikamme perhesuhteita rakentavina – yhteen liittävinä tai hajottavina – tekijöinä (Forsberg 2003b, 86). Esimerkiksi Elisabeth Beck-Gernsheim (2002) on todennut, että taloudelliset

ja moraaliset seikat eivät enää rakenna perheitä. Kimmo Jokisen ja Jana Mitkasin mukaan (2018, 52) kiintymys, rakkaus ja emotionaalinen sitoutuminen luonnehtivat aikamme perhe-elämää yhä painokkaammin. Tunteet ovat erottamaton osa perhe- ja muita läheissuhteita ja nimenomaan niin, että juuri näissä suhteissa tunteita koetaan, ylläpidetään ja rakennetaan erityisen aktiivisesti. Myös lapset ovat mukana rakentamassa yhteenkuuluvuutta perheessä. (Edwards, Mauthner & Hadfield 2005, 500–501.) Riitta Jallinoja taas (2000, 199–200) on todennut perheyhteisöllisyyden muodostuvan eri osatekijöistä, muun muassa kiintymyksestä ja rakkaudesta. Lisäksi tärkeä kriteeri sille, kuka koetaan perheenjäseneksi on henkilökohtainen kanssakäyminen ja siihen liittyvä kiintyminen ja mieltäminen. (Mt. 2000, 193–196.)

Kun lapset ja nuoret liittävät myönteiset tunteet perheeseen olennaisesti kuuluvana piirteensä, he ilmentävät ympäröivän yhteiskunnan kulttuurisia käsityksiä ja normeja, mutta heillä on epäilemättä myös omakohtaista kokemusta myönteisistä perhesuhteista. Käsityksissä sekoittuvat heidän omat kokemuksensa ja laajempi kulttuurinen ymmärrys siitä, millainen perheen tulisi olla. Vanhempien opit lapsille ja lasten sosiaalistuminen ympäröivään todellisuuteen ja sen ymmärtämiseen eivät siirry sukupolvelta toiselle identtisinä kopiona. Yhteiskunnallinen muutos on tuottanut ylisukupolvisiin jatkumoihin kiihtyvässä määrin horisontaalisia sykäyksiä, joita nuoret sukupolvet tulkitsevat omista positioistaan käsin ja joille he antavat vanhemmista poikkeavia merkityksiä. (Häkkinen & Salasuo 2015, 190.) Esittelemässäni sekä Suomessa että muualla tehdyissä tutkimuksissa näkyi myönteisten perhesuhteiden merkitys perhettä olennaisesti määrittävän piirteensä, joten rohkenen tulkita tämän kertovan piirteen merkittävydestä kaikkien tutkimusentekomaiden kulttuureissa. On hyvä kuitenkin huomata, että kaikki tutkimukset on tehty länsimaissa ja ovat siten länsimaisen perhetutkimuksen tuotteita. Kulttuuriset käsitykset ja normit ovat globalisoitumisesta huolimatta edelleen paikkaan sidottuja. Eri yhteiskunnissa perheellä tarkoitetaan eri asioita (Forsberg 2003a, 11). Jos lasten perhekäsityksiä olisi tutkittu ei-länsimaissa, olisi keskeiseksi perhettä määrittäväksi piirteeksi mahdollisesti noussut jotain muuta, esimerkiksi vastuut ja velvollisuudet.

Monissa esittelemissäni tutkimuksissa lapset ja nuoret toivat esiin myönteisten tunteiden ohella perheen yhdessäolon merkityksellisyyttä. Yhdessäolo on epämääräinen käsite, joka voi käytännössä merkitä hyvin monenlaista olemista tai toimintaa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että tutkimusten informanteilla on ainakin omassa mielessään selkeä käsitys siitä, mitä perheen yhdessäolo tarkoittaa, sillä siihen viitattiin ilman tarkempia selvennyksiä. Perheen yhdessäololla tarkoitetaan yleensä perheen tavalla tai toisella yhdessä viettämään aikaa, ja tällä tavoin voi mielestäni tulkita myös tutkimuksissa mainittua yhdessäoloa. Joissakin tutkimuksissa yhdessäolosta mainittiin

konkreettisia myös esimerkkejä. Esimerkiksi Vidénin ja Ollilan (2004) tutkimuksessa nuoret mainitsivat lomamatkat ja perhejuhlat yhdessäolon muotoina, kotona olemisen lisäksi. Leena Valkosen (2006) tarkastelemissa kirjoituksissa korostui aikaisempaa tutkimustietoa enemmän vanhemman lapselle antaman ajan merkitys. Mitäpä muuta annettu aika on kuin yhdessäoloa? Englantilaiset lapset pitivät tärkeänä sukulaiseksi pääsemisen kriteerinä muun muassa osallistumista perheen arkeen ja juhliin, mikä kävi ilmi Masonin ja Tipperin (2008) tutkimuksesta. Osan uusista sukulaisistaan lapset saattoivat hyväksyä myös uusiksi perheenjäsenikseen. Kun Forsberg ja Nätkin (2016) pyysivät opiskelijoita kirjoittamaan kuvitteellisista tulevaisuuden perheistä, kertomuksissa työn ja rahan keskeinen merkitys elämässä heikensivät perheiden asemaa, kun perhesuhteille ei ole aikaa. Vaikka tässä ei suoraan viitata perheen yhdessäoloon, mielestäni tämän voisi tulkita siten, ettei perheen kanssa olemiseen, muiden perheeseen liittyvien velvoittavien elementtien ohella, ole aikaa. Itävaltalaisen lasten tulevaisuuden perheen kuvauksissa merkittävä arvo oli perheen kanssa vietetty aika, minkä Zartler (2015) tulkitsee viittaavan siihen, että lapset ovat tietoisia nykyisen perhe-elämän kiireestä. Sateenkaariperheissä elävät lapset mainitsivat Aarnion ja kumppanien (2017) tutkimuksessa, että tärkeä asia perheessä oli mukava yhdessä tekeminen perheenjäsenten kanssa, esimerkiksi retket. Mukava yhdessä tekeminen on samaan aikaan myös yhdessäoloa.

Havaintoni perheen yhdessäolon merkityksestä saa tukea myös perhettä käsitteenä ja käsitteen erilaisia tulkintoja pohtineelta Jallinojalta (2000). Hän on puhunut siitä, miten tärkeää yhdessäolo on perheen yhteenkuuluvuuden kannalta. Hänen mukaansa ihmisillä on mielessään käsitys ”oikeasta” perheestä. He ovat sitä mieltä, että ollakseen perhe siihen kuuluvien tulee olla riittävästi yhdessä. Se mitä pidetään riittävänä, vaihtelee tapauskohtaisesti, mutta kaikilla on jokin näkemys siitä. Näin perhe ei voi tulla täysin kuvitteelliseksi siinä mielessä, että perheenjäsenillä on pelkästään tunne siitä, että he kuuluvat yhteen. Muodostaakseen perheen heidän tulee tavata toisiaan. Perhettä siten tehdään keskinäisessä kanssakäymisessä. (Mt. 194–195.)

Huomioni kiinnitti myös, miten monimuotoisia lasten ja nuorten perhekäsitykset tutkimuksissa olivat. Perhettä eivät välttämättä muodostaneet yhdessä asuvat ja/ tai biologisen sitein yhdistetyt ihmiset, vaan lapset määrittivät itse aktiivisesti omia perheenjäseniään. Tämä käy ilmi esimerkiksi Riggan ja Pryorin (2007) uusseelantilaisen lasten perhe- ja sukulaisuuskäsityksiä koskevasta tutkimuksesta, samoin kuin Masonin ja Tipperin (2008) englantilaislasten sekä Aarnion ja kumppaneiden (2017) suomalaisten sateenkaariperheen lasten tutkimuksista. Myös Linnavuoren (2007, 2018) molemmissa vuoroasuvien lasten perhekäsityksiä kartoittaneessa tutkimuksissa lapsilla saattoi olla perhekäsityksensä, joka poikkeisi aikuisten perhekäsityksistä, kuten myös Ritala-Koskisen (2001) tutkimuksen uusperheiden lapsilla. Ydinperhe ei dominoinut käsityksiä

ensisijaisena perhemuotona tutkimuksissa. Ainoana poikkeuksena tästä on Zartlerin (2014) tutkimus, jossa itävaltalaisien lasten käsityksissä yksinhuoltajaperheen lapset näkivät oman perheensä normista poikkeavana ydinperheen edustaessa normatiivista ideaalia. Onkin mielenkiintoista, kertooko Zartlerin (2014) tutkimus jotain laajemminkin itävaltalaisista kulttuurisista käsityksistä vai onko tutkimuksen informanteiksi sattunut valikoitumaan lapsia, joiden omassa lähielinpiirissä yksinhuoltajaperheet ovat erityisen stigmatisoidussa asemassa. Samaa voi kysyä tietysti kaikkien tutkimusten kohdalla eli kuinka paljon ne heijastavat lasten omien käsitysten lisäksi laajempaa kulttuurista ymmärrystä. Joka tapauksessa lasten perhekäsitysten tarkastelu osoittaa sen, mitä perhetutkimuksessakin on todennettu: On vaikeaa yksiselitteisesti määrittää, mikä perhe on. Käsitteellinen ymmärrys perheestä on viime vuosikymmenten aikana muuttunut. Tutkimuksessa käsitys perheestä ydinperheideologian mukaisena yksikkönä on laajentunut monimuotoisemmalla ja erilaisuutta hyväksyvämmällä tavalla ymmärtää perhettä. Perhesuhteet muuttuvat läpi elämänkulun, ja perheenjäsenten käsitykset siitä, kuka kuuluu perheeseen, eivät aina vastaa toisiaan. (Eerola & Pirskanen 2018, 318.)

3 NARRATIIVISUUS LÄHESTYMISTAPANA

Tässä luvussa käsittelen narratiivista eli kerronnallista lähestymistapaa. Lähestyn omaa tutkimuskohdettani narratiivisesta näkökulmasta, joten on paikallaan tutustua narratiivisuuteen hieman tarkemmin. Käsittelen tässä luvussa narratiivista lähestymistapaan yleisellä tasolla sekä kerron kulttuurin vaikutuksesta kertomuksiin. Omakohtaisetkin kertomukset sisältävät aina kulttuurisia käsityksiä ja normeja. Koska tutkielmani aineistona ovat kertomukset kuvitteellisista perheistä, on mielestäni perusteltua ajatella, että niitä tuottaessaan kertojat ovat hyödyntäneet kulttuurisia käsityksiä siitä, millainen perhe on. Aineiston analyysi -luvussa kerron tarkemmin, miten olen soveltanut lähestymistapaa omassa tutkielmassani.

Kerronnallisuus on vakiintunut narratiivisuuden suomennokeksi. On mahdollista erotella kertomus (narrative) ja tarina (story), joita sekä suomessa että englannissa käytetään arkikielessä toistensa synonyymeinä. (Heikkinen 2018, 170.) Eri tutkijat kuitenkin käyttävät eri tavoin termejä narratiivi, narratiivisuus, tarina, tarinallisuus, kertomus ja kerronnallisuus. Olen suomenkielistä lähdettä hyödyntäessäni käyttänyt termejä seuraten alkuperäistekstiä. Englannin kielen termin ”narrative” olen kääntänyt termeiksi ”narratiivi” tai ”narratiivisuus”.

3.1 Narratiivisuuden lähtökohtia

Ihmiset ymmärtävät maailmaa ja itseään kertomusten avulla, sekä kertomalla niitä itse ja kuuntelemalla muiden ihmisten kertomuksia. (Heikkinen 2002, 15.) Narratiivisuus on perustavanlaatuinen tapa, jonka avulla ihmiset kokevat ja jäsentävät elämäänsä. Sijoitamme kokemuksemme narratiiveihin. (Polkinghorne 1988, 11.)

Kerronnallinen tutkimus tarkoittaa lyhyesti tutkimusta, joka kohdistaa huomionsa kertomuksiin ja kertomiseen tiedon välittäjänä ja rakentajana. Tutkimuksen ja kertomusten suhdetta voi tarkastella kahdesta päänäkökulmasta: toisaalta tutkimus käyttää usein materiaalinaan kertomuksia, toisaalta tutkimus voidaan ymmärtää maailmasta tuotetuksi kertomukseksi. (Heikkinen 2018, 172.)

Hannu L.T. Heikkisen (2002, 15) mukaan narratiivisuus tutkimuksessa on monikasvoinen ilmiö. Narratiivisuus ei ole metodi tai koulukunta. Enemminkin se on hajanainen narratiiveihin liittyvä tutkimusmuoto. Narratiivinen tutkimus ei muodosta yhtä yhtenäistä ja selkeää rakennelmaa, vaan on erittäin monitieteinen, useisiin suuntiin kehittyvä verkosto. Sen vuoksi myös sen käsitteistö on

kirjavaa. Narratiivisen tutkimuksen piirissä on kehitetty suuri joukko erilaisia tutkimusmenetelmiä. Kuitenkaan yksikään niistä ei ole vakiintunut ainoaksi oikeaksi tutkimusmenetelmäksi. Aloittelevan narratiivitutkijan on hyvä tietää, että narratiivitutkimuksen metodikirjallisuus on pikemminkin ideapankki kuin keittokirja tai sääntökokoelma. (Hänninen 2018, 189.)

Kerronnallisuuden käsitettä on käytetty tutkimuksessa ainakin neljällä eri tavalla 1) viittamaan tietämisen tapaan ja tiedon luonteeseen. 2) kuvailemaan tutkimusaineiston luonnetta.

Tutkimusaineisto voi olla esimerkiksi haastatteluja tai vapaamuotoisesti kirjoitettuja tekstejä.

Narratiivinen tutkimusaineisto voi olla suullisesti tai kirjallisesti tuotettua. 3) viittaamaan aineiston analyysitapaan 4) viittaamaan kertomusten käytännölliseen merkitykseen. (Heikkinen 2002, 16–19.)

Oman tutkielmani kannalta olennaiset tavat ovat toinen ja kolmas, joten käsittelen niitä seuraavassa hieman enemmän.

Tutkimusaineiston luonteeseen liittyen Donald E. Polkinghorne (1995, 6–7) on esittänyt, että kerronnallista tutkimusaineistoa voidaan tuottaa kolmella tavalla: numeerisesti, lyhyiden sanallisten vastausten muodossa tai kerrontana. Kerrontaan perustuvaa narratiivista aineistoa ovat esimerkiksi haastattelut tai vapaat kirjalliset vastaukset, joissa tutkittavat kertovat käsityksistään omin sanoin. Tällaista aineistoa ovat myös päiväkirjat, elämäkerrat tai dokumentit, joita ei alun perin ole välttämättä tuotettu tutkimustarkoituksiin. Narratiivinen aineisto on suullisesti tai kirjallisesti esitettyä kerrontaa. Sanan laajemmassa merkityksessä narratiiviselta aineistolta voisi edellyttää myös enemmän kertomuksen tunnuspiirteitä, kuten että tarinalla on alku, keskikohta ja loppu sekä ajassa etenevä juoni. Yksinkertaisimmillaan se on kuitenkin mitä tahansa kerrontaan perustuvaa aineistoa, jossa ei välttämättä aseta vaatimuksia eheiden, juonellisten kertomusten tuottamisesta. (Heikkinen 2018, 180.)

Narratiivisuus aineiston analyysitapana voidaan Polkinghornen (1995, 6–8) mukaan ymmärtää kahdella tavalla. Hän erottelee toisistaan narratiivien analyysin ja narratiivisen analyysin. Ne ovat hänen mukaansa kategorisesti täysin erilaisia narratiivisen tutkimuksen tapoja. Narratiivien analyysissa kertomukset luokitellaan erilaisiin luokkiin esimerkiksi tapaustyyppien, metaforien tai kategorioiden avulla. Narratiivisessa analyysissä painopiste on uuden kertomuksen tuottamisessa aineiston kertomusten perusteella. (Heikkinen 2018, 181.)

Narratiivisuudessa voidaan erottaa toisistaan tarina ja kertomus. Kaiken lähtökohtana on tapahtuma tai tapahtumat. Kun tapahtumasta luodaan tulkinta, syntyy tarina. Tulkitsemista ohjaavat kulttuurissamme tarjoutuvat tarinamallit. Esimerkiksi Tuhkimo on tarinamalli, joka on syöpynt mieleemme iltasatujen, kuvakirjojen, elokuvien tai vaikkapa teatteriesityksen muodossa. Tarinaa

esitettäessä syntyy kertomus. Kertomukset ovat siis vaihtelevia tarinan esityksiä. Täydellinen kertomus voi esittää tarinan tapahtumasarjan alusta loppuun, mutta joskus jopa yksi kuva voi virittää tarinan vastaanottajan mielessä tarinallisen merkitysrakenteen. Kertomus ei välttämättä etene kronologisesti, vaan se voi sisältää takaumia ja harppauksia ajassa eteenpäin, joskus myös juonen kannalta merkityksettömiä rönsyjä. (Hänninen 2018, 189–192.) Tyypillisimmin kertomus on kielellinen, mutta kerronta voi tapahtua myös esimerkiksi elokuvan tai näytelmän kautta. Yksi kertomus voi sisältää useita tarinoita eli se voidaan tulkita monella tavalla. Tutkittaessa kertomusta kertomuksena ei tehdä oletuksia sen tuottaneesta mielen sisäisestä prosessista. (Hänninen 1999, 31.)

3.2 Kulttuurin vaikutus kertomuksiin

Yksilöt tai kertomuksia yhdessä kertovat ryhmät, vaikkapa kaveriporukat eivät tuota kertomuksia pelkästään henkilökohtaisten kokemustensa pohjalta, vaan käyttävät hyväkseen kulttuurista tietoaan siitä, millaiset tarinat ovat mahdollisia. Tätä yksilön kokemusten ja kulttuurin vuorovaikusta on mahdollista teoretisoida esimerkiksi Hännisen (1999) sosiaalisen tarinavarannon, henkilökohtaisen tarinavarannon ja mallitarinan käsitteiden avulla. Myös muut tutkijat ovat käyttäneet vastaavanlaisia käsitteitä. Seuraavassa avaam näitä käsitteitä hieman enemmän.

Sosiaalisen tarinavarannon käsitteellä Hänninen (1999, 21) viittaa siihen kulttuuristen kertomusten joukkoon, joka yksilölle tarjoutuu. Sosiaalinen tarinavaranto sisältää kaikki ne tarinat, joita ihmiset kohtaavat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tai kirjojen ja tiedotusvälineiden kautta. Sosiaalinen tarinavaranto on jatkuvassa liikkeessä: siihen tuotetaan jatkuvasti uusia tarinoita, jotka erilaisten suodattumisprosessien kautta asettuvat eri ihmisryhmien käytettäväksi. Hänninen (2004) käyttää myös kulttuurisen tarinavarannon käsitettä, joka mielestäni on synonyymi sosiaalisen tarinavarannon käsitteelle: Kulttuurinen tarinavaranto on niiden tarinoiden joukko, jota henkilö kuulee tai lukee elämänsä aikana. Tarinat voivat olla juoruja, TV-mainoksia, romaaneja tai pyhiä tekstejä ja ne voiva olla keksittyjä tai tosia. Kaikissa kulttuureissa tai alakulttuureissa toiset tarinat ovat hegemonisempia, voimakkaampia tai normatiivisempia kuin toiset. (Mt. 73–74.)

Hännisen (1999, 21) mukaan sosiaalisesta tarinavarannosta omaksutaan tarinoita koko elämänhistorian ajan; jotkut unohtuvat ja jotkut jäävät mieleen muodostuen osaksi henkilökohtaista tarinavarantoa. Henkilökohtainen tarinavaranto sisältää myös omassa henkilöhistoriassa kertyneet tarinallisesti tulkitut kokemukset. Sosiaalisen tarinavarannon tarjoamia tarinallisia malleja voidaan käyttää monin tavoin oman elämän jäsentämisen apuna. Niiden avulla on mahdollista ennakoida, miten erilaisissa tilanteissa tyypillisesti käy, sekä tapahtumien että kokemusten tasolla. Länsimainen

kulttuurinen tavaratalo tarjoaa ehtymättömän valikoiman erilaisia tarinoita, jotka periaatteessa – mutta vain periaatteessa – kaikki ovat kaikkien käytettävissä oman elämän hahmottamisen apuvälineeksi. (Mt. 50–52.)

Kuitenkin monet seurat välittävät omaan elämään soveltuvan tarinamallin ”valintaa”. Kulttuurisessa ”tarinatavaratalossa” on erilliset osastot eri ihmisryhmille: miehille ja naisille, eri ikäryhmille ja eri luokkien edustajille. Julkaistut omaelämäkerrat, aikakauslehtien henkilöjutut, elämäntaidon oppaat ja muu julkisuus tarjoavat tilannekohtaisia mallitarinoita, jotka opastavat suhtautumaan sellaisiin elämän käännteisiin kuin työttömyyteen, sairastumiseen, parisuhteen taitekohtiin ja erilaisten ikävaiheiden saavuttamiseen. (Hänninen 1999, 50–52.) Tarinan – niin fiktiivisen kertomuksen kuin elämäntarinankin – muodostaminen on aina siten sekä yksilöllisesti luovaa että kulttuurisesti sidottua (Mt. 15.) Tarinamallit voidaan nähdä kulttuurisesti tuotettuina välineinä, joita ihmiset voivat käyttää elämänsä hahmottamiseen itselleen ja toisille. (Hinchman & Hinchman 1997 Hännisen 1999, 78 muk.) Tarinat eivät ole ainoastaan perinteen ylläpitäjiä, vaan myös uusien merkitysten tuottajia, kun yksilöt etsivät ja luovat omaan kokemukseensa sopivaa jäsennystä. (Vygotsky 1971 Hännisen 1999, 78 muk.)

Paula Vasara (2014) taas puhuu tarinamalleista, jotka sisältävät vahvoja kulttuurisia malleja elämäkulusta ja rakentavat siten osaltaan odotuksenmukaisuutta. Ne voivat olla vapauttavia tarjotessaan vaihtoehtoja, mutta ne voivat myös ohjata yksilöä vahvasti. Tällöin ne toimivat pikemminkin normatiivisina välittäessään tietoa siitä, miten tietyssä tilanteessa on tavanomaista ja hyväksyttävää asennoitua. Pahimmillaan hallitsevat hegemoniset mallitarinat voivat toimia pakottavina malleina siitä, miten elämä kuuluu elää. (Mt. 8.) Myös Robert J. Sternberg (2005, 62) on huomauttanut, että kulttuurit hyväksyvät tietyt tarinat ja hylkivät toisia. Meillä on alitajuinen vaikkakin yleensä hienovarainen paine luoda vain kulttuurisesti hyväksytyjä tarinoita. Jossakin ajassa ja paikassa on mahdollista joutua teloitetuksi tarinan vuoksi kun taas toisena aikana eri paikassa se tuskin saisi osakseen olankohautusta. Catherine Kohler Riessman (1993, 3) esittää, että poliittinen ja yhteiskunnallinen ilmapiiri määrittelee, millaisia tarinoita saa kertoa. Esimerkiksi ihmiset, jotka ovat olleet poliittisen kidutuksen, sodan tai seksuaalirikollisuuden uhreina saatetaan vaientaa tai he saattavat vaimentaa itsensä, koska heidän tarinoitaan on niin vaikea kertoa ja kuunnella.

Edellä olevat esimerkit osoittavat, miten eri tutkijat ovat puhuneet samasta asiasta hieman eri termeillä, mikä mielestäni ilmentää narratiivisuuden monimuotoisuutta tutkimusalana. Lyhyesti tiivistettynä on siis kyse siitä, että yksilöt ja ryhmät ammentavat henkilökohtaiseen

tarinavarantonsa aineksia paitsi omista kokemuksistaan, myös sosiaalisesta tarinavarannosta. Kertomalla tarinoita yksilöt liittävät henkilökohtaiset tarinansa osaksi sosiaalista tarinavarantoa. Sosiaalisesta tarinavarannosta löytyviä mallitarinoita muokataan itselle ja tilanteeseen sopiviksi. Sosiaalinen ja henkilökohtainen tarinavaranto ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkielman tarkoituksena on hankkia tietoa nuorten perhekäsityksistä. Kiinnostuin aiheesta havaitessani, että nuorten perhekäsityksiä on tutkittu melko vähän. Tutkielmani aineistona ovat nuorten kertomat kuvitteelliset tarinat perheestä. Tarkoitukseni ei ole hankkia tietoa kertojien henkilökohtaisista kokemuksista, vaan lähestyn perhekäsityksiä kulttuurisesta näkökulmasta: Ajattelen kertojien hyödyntävän kertomuksia tuottaessaan paitsi henkilökohtaisia kokemuksiaan, myös kulttuurista tietoaan perheestä.

Alusta asti olin kiinnostunut siitä, millaisena nuoret näkevät tavallisen perheen, sillä monet nuorten perhekäsityksiin liittyvät tutkimukset lähestyvät aihetta ongelmalähtöisen näkökulman kautta. Olin kiinnostunut siitä, miten ja mitä nuoret kertoisivat perheestä ja minkälaiset seikat ovat tyypillisiä perheille. Olen nimennyt perheyhteisyydeksi ne teemat, jotka ovat aineiston kaikille kertomuksille yhteisiä. Perheyhteisyys kertoo siitä, mikä tekee tietyistä ihmisten yhteenliittymästä perheen ja luositen kertomuksissa tunteen perheestä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

Miten perhe ja perheyhteisyys rakentuvat nuorten kertomuksissa?

Mikä voi murtaa perheyhteisyyttä nuorten kertomuksissa?

Samoihin aikoihin kun tein tutkimussuunnitelmaa, olin tutustunut Jallinojan (2009) käsitteisiin vieras-yhteisyys, joilla hän viittaa perheessä vallitsevaan yhteisyyteen. Perheessä vallitsee yhteisyys, jonka vieras voi murtaa. Vieraan käsite sai minut kiinnostumaan siitä, mikä voisi murtaa perheyhteyden aineistoni kertomuksissa. Perheyhteyden murtumiksi käsitän sellaiset ilmiöt, jotka tuovat ristiriitoja, säröjä tai huolta perheeseen. Käsitän perheyhteyden murtumat siis yhdenlaisiksi vieraksi perheissä.

Laadullisessa tutkimuksessa voi katsoa olevan kyse vähitellen tapahtuvasta tutkittavan ilmiön käsitteellistämisestä, ei niinkään etukäteen hahmotetun teorian testauksesta (Kiviniemi 2018, 77). Olen lähestynyt aineistoani nimenomaan tästä näkökulmasta. Minulla ei ollut ennakkokäsityksiä siitä, minkälaisena perhe näyttäytyisi nuorten kertomuksissa.

Aineistolähtöiselle narratiiviselle tutkimukselle on ominaista, että tutkimuskysymykset määritellään aluksi väljästi ja ne tarkentuvat tutkimusprosessin edetessä. (Vuokila-Oikkonen, Janhonen & Nikkonen 2001, 90–91.) Tutkimustehtävää rajattaessa otetaan kantaa siihen, mikä on se aineistosta esiin nouseva ydinsanoma, jonka tutkija haluaa tulkintansa avulla erityisesti nostaa tarkastelun keskipisteeksi. (Kiviniemi 2018, 76). Omassa tutkielmassani tutkimuskysymykset tarkentuivat tutkimusprosessin edetessä, mutta ovat jokseenkin samat kuin tutkimuksen alussa esittämäni kysymykset.

4.2 Aineiston kerääminen

Tutkielmani aineistona ovat nuorten kertomat kertomukset kuvitteellisista perheistä. Aineistoani voisi kutsua myös tarinoiksi, sillä arkikielessä kertomuksella ja tarinalla tarkoitetaan usein samaa asiaa. Näen aineistoni kuitenkin kertomuksina ja tässä seuraan Hännisen (2018, 189–192) tarinan ja kertomuksen erottelua. Kertomukset ovat tarinan vaihtelevia esityksiä. Kun informanttini kertoivat kertomuksia, näkemykseni mukaan he tuottivat niitä erilaisten kulttuuristen tarinamallien ja omien sekä yhteisten kokemustensa pohjalta. Olen käyttänyt tämän ja seuraavan alaluvun tekstissä myös haastattelu- ja haastatella-sanoja, sillä en omalle roolilleni löydä soveltuvampaa termiä kuin haastattelija ja aineiston keruutilanteelle soveltuvampaa termiä kuin haastattelu. Aineisto kuitenkin siis koostuu kertomuksista, ei haastatteluista.

Alun perin ajatuksenani oli kartoittaa nuorten perhekäsityksiä ryhmähaastattelujen avulla. Tämä ajatus syntyi loppusyksystä 2010, jolloin suoritin tutkielmaseminaaria. Pian löysin haastateltavat omien verkostojeni avulla. Minulla oli ensin ”avaininformantteina” kaksi tuntemaani tyttöä. Heille kerroin, että olin kiinnostunut nuorten perhekäsityksistä ja halusin haastatella useampia nuoria sen vuoksi. Pyysin heitä kyselemään omista verkostoistaan, löytyisikö sieltä halukkaita osallistujia. Melko pian he saivat kasaan porukan, jossa oli yhteensä yhdeksän henkilöä. He olivat kaikki eteläsuomalaisessa kaupungissa asuvia tyttöjä, iältään 14-17 vuotta. Informanteiksi valikoitui pelkkiä tyttöjä sattumalta, myös pojat olisivat olleet yhtä lailla tervetulleita haastateltaviksi.

Tytöt olivat varsin innokkaita kertomaan perhekäsityksistään minulle. Lisäksi he heittivät idean, että voisivat kertoa fiktiivisiä kertomuksia perheestä, koska heistä oli hauskaa kuvitella erilaisten perheiden elämää. Tyttöillä oli harrastustaustaa, joka oli tuonut heille harjaantuneisuutta erilaisten kertomusten luomiseen. Koska luotin siihen, että heillä todella olisi kykyä riittävän pitkien fiktiivisten kertomusten tuottamiseen, luovuin haastattelun ideasta. Olin kiinnostunut nimenomaan perheeseen liittyvistä kulttuurisista käsityksistä, joten ajattelin fiktiivisten kertomusten tarjoavan

haastatteluja paremman mahdollisuuden niiden tarkasteluun. Fiktiivisten käsitysten avulla välttyttäisiin myös omakohtaista kokemuksista puhumisesta, jolloin kenenkään ei tarvitsisi paljastaa mitään henkilökohtaisesta elämästään.

Olin siis aineistonkeruutavassani tulossa lähelle narratiivisen haastattelun ideaa, mikä tuntui hyvältä, sillä olin ajatellut myös aineiston analyysitavan olevan narratiivinen. Riessmanin (2008, 23–24) mukaan narratiivisen haastattelun tavoite on enemmänkin tuottaa yksityiskohtaisia selontekoja kuin lyhyitä vastauksia tai yleisiä selostuksia. Tässä se poikkeaa perinteisestä haastattelusta, jossa haastattelijä esittää kysymyksiä ja haasteltavat antavat vastauksia. Jotta haastatteluissa saataisiin luotua tilaa pidempien narratiivien syntyemiselle, on tutkijan luovuttava kontrollista, mikä voi aiheuttaa epävarmuutta. Vaikka tutkija toivoisikin haastattelun etenevän tiettyä reittiä tutkimuskysymyksen kannalta olennaisten vastausten saamiseksi, narratiivinen haastattelu edellyttää osallistujien reitin seuraamista. Toivoin aineistokseni nimenomaan pitkiä kertomuksia ja olin valmis luopumaan omasta kontrollistani niiden kerrontatilanteessa.

Informanteikseni lupautuneet yhdeksän tyttöä muodostivat kolme tiivistä kaveriporukkaa, vaikka myös tunsivat kaikki toisensa. Koska tarvitsin useampia kertomuksia perheestä ja koska yhdeksän henkilön haastattelemineen yhtä aikaa olisi teknisistä syistä, esimerkiksi tarvittavien mikrofoniin määrän kannalta ollut haasteellista, tuntui hyvältä vaihtoehdolta haastatella jokaista kaveriporukkaa erikseen. Tällä tavoin kertojina oli luonnollinen ryhmä. Pertti Alasuutarin (1999, 151–152) mukaan ryhmähaastattelussa luonnollinen ryhmä soveltaa haastattelutilanteessakin arkielämästä tuttua ryhmän vuorovaikutuksen kehystä. Tällaisessa tilanteessa keskustelu kiertyy sen ympärille, mikä on yhteistä ryhmän jäsenenä, kun taas yksilölliset eroavaisuudet ja subjektiiviset henkilökohtaiset tuntemukset suodattuvat pois. Anu Valtonen (2005, 185–195) taas on todennut ryhmäkeskustelun aineiston perustuvan vuorovaikutukseen. Keskustelun lähtötilanne on erilainen riippuen siitä, ovatko kyseessä toisilleen tuntemattomat osallistujat, tutut työtoverit tai esimerkiksi naapuruston puolittut henkilöt. Ryhmässä osallistujat kertovat kokemuksista toinen toisilleen. Ajattelin ryhmähaastattelun ja ryhmäkeskustelun dynamiikan pätevän myös kertomusten tuottamistilanteessa. Uskoin saavani varsin rikasta aineistoa, kun toisilleen läheiset informantit päästävät yhdessä mielensä valloilleen. Henkilökohtaisten tuntemusten suodattuessa pois kertomukset suuntautuisivat mahdollisimman paljon kohti sitä, mikä on kulttuurisesti tyypillistä.

Toteutin haastattelut keväällä 2011 kotonani. Yhdessä kertojaryhmässä oli kaksi henkilöä, yhdessä kolme ja yhdessä neljä. Jokaisessa ryhmässä oli sekä ydin- että uusperheessä asuvia tyttöjä. Nauhoitin kerronnan nauhurilla. Ryhmän tehtävänantona oli kertoa peräkkäin kaksi kuvitteellista

tarinaa kahdesta tavallisesta perheestä. Koska olin kiinnostunut myös murtumista perheessä, pyysin heitä sisällyttämään kertomukseen myös jonkin perhettä kohtaavan, perheen mielestä suuren vastoinkäymisen. Lisäksi kerroin, että kertomusten tuli olla sillä tavoin realistisia, että ne voisivat tapahtua oikeassa elämässä, erotuksena satujen ja fantasian maailmasta.

Olen tietoinen siitä, että vaikka oma roolini oli haastatteluissa olla tehtävänannon jälkeen hiljaa, on pelkkä läsnäoloni ja myös aineiston käyttötarkoitus vaikuttanut kertomusten sisältöön. Vaikka informanttini kertoivat kertomusta myös toisilleen, he kuitenkin ensisijaisesti kertoivat sitä minulle, keski-ikäiselle naiselle opinnäytetyöni aineistoksi. Raimo Kaasilan (2008, 14–15) mukaan haastateltava usein mukauttaa kerrontansa niiden sosiaalisten konventioiden mukaisesti, joita haastattelutilanteessa yleisesti käytetään ottaen kuitenkin huomioon haastattelutilanteelle asettamansa tavoitteet. Raija Erkkilän ja Maarit Mäkelän (2002, 53) mukaan taas tutkimusta tekevä haastattelija on aina läsnä haastattelussa omana itsenään. Haastattelijan persoonallisuus vaikuttaa aina tarinankerrontaan; siihen mitä sanotaan ja miten. Haastattelija myös vaikuttaa siihen, miten kertoja näkee haastattelijan: Kenelle tarinankertoja kokee kertovansa tarinaa? Jos haastattelija olisi esimerkiksi ollut kertojien kanssa saman ikäinen, ja aineisto olisi kerätty vaikkapa koulunäytelmän käsikirjoituksen pohjamateriaaliksi, olisi lopputulos todennäköisesti ollut toisenlainen kuin nyt.

Tutkielmani aineiston koko on melko pieni koostuen vain kuudesta kertomuksesta. Opinnäytetyö on kuitenkin tekijänsä harjoitustyö, jonka tarkoituksena on osoittaa oppineisuutta omalta alalta. Tässä mielessä opinnäytteiden aineistojen koot voidaan asettaa omaan arvoonsa, eikä aineiston kokoa tule pitää opinnäytteen merkittävimpana kriteerinä. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään muun muassa kuvailemana jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. Täten laadullisessa tutkimuksessa on periaatteessa tärkeää, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on kokemusta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 73.) Edellä sanottuun tukeutuen ajattelen, että aineistoni koko on riittävä tähän tutkielmaan. Informanttini täyttävät varmasti kriteerit, joita tiedon lähteille asetetaan. He kaikki ovat kasvaneet perheissä ja eläneet perheissä. Lisäksi heillä on laaja sosiaalinen verkosto ja sitä kautta tietoa myös muista perheistä. Yhteiskuntamme jäsenenä he olivat väkisin omaksuneet kulttuurista tietoa perheistä esimerkiksi koulun, median ja kirjallisuuden kautta.

4.3 Aineiston analyysi

Olin jo aineistoni keruuvaiheessa ajatellut, että analyysitapani tulisi olemaan narratiivinen, sillä olin kiinnostunut siitä, millaisia perheitä informanttini pitivät mahdollisina. Narratiiviset tarkastelutavat soveltuvat esimerkiksi tutkimuksiin, joissa ollaan kiinnostuneita yksilöiden vapaasti kertomista asioista, tarinoista omasta elämästään. Tutkimuksen keinoin voidaan esimerkiksi tarkastella, miten henkilökohtaiset tarinat suhteutuvat kulttuuriin kertomuksiin; millaisia kulttuurisia elementtejä tarinoihin sisältyy ja miten kulttuuriset konventiot vaikuttavat kertomusten muodostamiseen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut yksilöiden ryhmässä vapaasti kertomista asioista. Vaikka he eivät kerro henkilökohtaisia tarinoita, on mielestäni silti yhtä lailla mahdollista tarkastella, millaisia kulttuurisia elementtejä tarinoihin sisältyy.

Narratiivinen analyysi voi liittyä useisiin ulottuvuuksiin kuten puheen sisältöön, puhujan tunteisiin, motiiveihin ja käsityksiin (Vuokila-Oikkonen, Janhonen & Nikkonen 2001, 97). Olen omassa analyysissäni keskittynyt puheen eli tässä tapauksessa kertomusten sisältöön. En ole ollut kiinnostunut esimerkiksi siitä, millä tavalla kerronta tapahtuu tai millaista on kertojien välinen vuorovaikutus

Olen lähestynyt aineistoani kahden eri narratiivisen analyysimenetelmän kautta seuraten Polkinghornen (1995, 12–15) jakoa kahteen eri pääryhmään: narratiivien analyysiin ja narratiiviseen analyysiin. Narratiivien analyysissä kertomuksia luokitellaan esimerkiksi kategorioittain tai teemoittain ja analyysi on enemmän kuvailevaa. Tätä analyysitapaa olen hyödyntänyt etsiessäni aineistostani perheyhteisyyden ulottuvuuksia, joita käsittelen luvussa 6.1. Narratiivien analyysin avulla voin hyvin tuoda esiin, miten perhe ja perheyhteisyys rakentuvat nuorten puheessa ja näin vastata ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni.

Narratiivisessa analyysissä taas rakennetaan aineiston kertomusten pohjalta uusi kertomus, joka pyrkii tuomaan aineiston kannalta keskeisiä teemoja esiin. Uutta kertomusta voidaan kutsua esimerkiksi tyyppikertomukseksi tai juonitiivistelmäksi (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tyyppikertomus voidaan muodostaa esimerkiksi siten, että kustakin kertomuksesta muokataan ensin ydinkertomus, josta käy ilmi juoni tiivistettynä. Näistä kertomuksista voidaan muodostaa suurempi kertomus, joka kuvaa pienempien pääjuonta. (Hänninen 1999, 33.) Tyyppikertomuksessa ilmenee keskimääräisten, tyyppillisten kertomusten juonirakenne keskeisine elementteineen, kertomuksessa mukana olleet keskeiset henkilöt ja muut osatekijät (Saaranen-Kauppinen &

Puusniekka 2006). Narratiivisen analyysin avulla olen rakentanut aineistostani tyyppikertomuksia, joiden avulla olen tarkastellut perheyhteisyyttä ja sen murtumia.

Tavoitteenani on löytää perhekertomuksista niille kaikille yhteisiä piirteitä sekä havainnoida niiden yhtäläisyyksiä ja eroja. Tällaisen tarinoiden yhteisiä piirteitä korostava tutkimus tapa jättää tarinoiden yksilölliset piirteet vähemmälle huomiolle. (Hänninen 2018, 204.)

Tutkielmani aineisto koostuu kuudesta nauhoittamastani kertomuksesta, jossa jokaisessa kerrotaan yhden kuvitteellisen perheen elämästä. Yhden kertomuksen kesto on noin 30 minuuttia. Nauhoitteiden kuuluvuuden parantamiseksi käsitteelin ne ennen litterointia internetistä löytyvällä Audacity-ilmaisohjelmalla. Tämän jälkeen litteroin jokaisen kertomuksen, mikä tapahtui syksyllä 2018. Litterointia suorittaessaan tutkijan tulee pohtia, mikä on oman tutkimuksen kannalta relevantein purkutyö ja tarkkuustaso sekä onko hän kuvannut litterointia koskevat valinnat riittävän tarkasti. (Nikander 2010, 363.) Kun kiinnostus kohdistuu asiasisältöön, ei kovin yksityiskohtainen litterointi ole tarpeen. (Ruusu vuori 2010, 356.) Koska olin kiinnostunut kertomusten asiasisällöstä, en esimerkiksi kerronnan tauoista tai äänenpainoista tai tunteista, valitsin melko karkean litterointitekniikan. Noudatin peruslitteroinnin (Alaterä Tuomas J. ym. 2019) ohjeita siten, että litteroin kertomukset sellaisina kuin ne on puhekielisinä kerrottu jättäen pois täytesanat, toistot, keskenjäävät tavut ja yksittäiset äännähdykset. Jätin litteroimatta mahdolliset tunneilmaukset, sillä olen kiinnostunut vain kertomusten asiasisällöstä. Litteroitua aineistoa on yhteensä 19 sivua kirjoitettuna fonttikoolla 11 ja rivivälillä yksi.

Kertomukset eivät edenneet yhtenä katkeamattomana nauhana, vaan välillä kertojat pohtivat ja neuvottelivat muun muassa siitä, mihin suuntaan kertomus lähtisi etenemään, millaisissa olosuhteissa perheet asuivat tai minkälaisia perheenjäsenten keskinäiset suhteet olivat. En ole litteroinut näitä sinänsä kiinnostavia neuvotteluja, sillä olen kiinnostunut vain lopullisen kertomuksen sisällöstä. Olen kiinnostunut kertojien yhteisesti tuottamasta kertomuksesta. Näen kertomuksen heidän yhteistuotoksenaan. Tämän vuoksi en ole myöskään litteroinnissa eritellyt, kuka kertojista milläkin hetkellä on äänessä. Kertomuksissa esiintyville paikannimille olen itse keksinyt kuvitteelliset vastineet. Todellisista paikannimistä voisi maantieteestä hyvin perillä olevan lukija arvailla jotakin siitä, mistä informantit ovat kotoisin.

Litteroinnin jälkeen aloitin aineistooni tutustumisen lukemalla kertomukset muutaman kertaan läpi. Tässä vaiheessa yritin vain saada kertomuksista kokonaiskäsityksen ja samalla vain nauttia hyvistä kertomuksista seuraten Hännisen (2018, 196) ohjetta siitä, että ensimmäisillä lukukerroilla tulisi

vain antautua tarinan vietäväksi. Tämän jälkeen aloitin narratiivien analyysin, jonka avulla etsin kertomuksista perheyhteisyyden teemoja ja rakensin niistä temaattisia kertomuksia.

Melko pian narratiivien analyysin aloitettuani huomasin, että kertomukset koostuivat pienistä tapahtumaepisodeista, esimerkiksi perheiden aamun yksityiskohtaisesta kuvauksesta perheenjäsenten heräämisestä kotoa poistumiseen saakka. Kertomuksista löytyi hämmästyttävän paljon samanlaisia tapahtumaepisoodeja, mikä helpotti niiden tunnistamista. Loin jokaiselle tapahtumaepisodille oman word-tiedoston, jonne kopion tapahtumaepisodit eri kertomuksista. Tällä tavoin sain aineiston pilkottua pienemmiksi osiksi, joista oli helpompi jatkaa eteenpäin. Tämän jälkeen keskityin siihen, millaisia teemoja tapahtumaepisodeista löytyi varsinaisen tapahtuman kuvailun lisäksi miettien samalla tutkimuskysymyksiä. Tällä tavoin tein aineistolähtöistä analyysiä, sillä en käyttänyt teemoittelun lähtökohtana mitään tiettyä teoriaa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103.) Tapahtumaepisodit sisälsivät tietoa esimerkiksi perheen tunnelmastosta, perheenjäsenten välisistä suhteista, perheen arjen ja vapaa-ajan vietosta, harrastuksista, ystävistä ja sukulaisista. Tässä vaiheessa työskentelin printattujen paperien ja värikynien kanssa. Merkkasin kunkin teeman omalla värillään. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan, mitkä teemat olivat kaikille kertomuksille yhteisiä. Kullekin teemalle muodostin oman word-tiedoston, johon vein kaikki kyseisen teeman sisältävät aineistositaatit. Tämän jälkeen mietin, millaisia suurempia teemoja kertomuksista löytämistäni pienemmistä teemoista voisi muodostaa. Esimerkiksi aamujen, iltapäivien ja iltojen rytmin ja tapahtumien kuvauksista muodostin suuremman teeman ”toimiva arki”. Sellaiset teemat, jotka esiintyivät vain yksittäisissä kertomuksissa, jätin kokonaan analyysin ulkopuolelle. Koska aineiston analyysin eräänä tavoitteena on löytää keskeiset ydinkategoriat, perusolottuvuudet, jotka kuvaavat tutkittavaa kohdetta ja joiden varaan tutkimustulosten analysointi voidaan rakentaa (Strauss & Corbin 1990 Kiviniemen 2018, 83 muk.), en katsonut voivani hyödyntää vain yksittäisissä kertomuksissa esiintyviä teemoja analyysissäni.

Aineiston analyysissä tutkija esittää aineistolleen teoreettisia kysymyksiä. Narratiivisen aineiston analyysissä tulee kiinnittää huomiota kahteen tärkeään seikkaan: Ensiksi tutkijan on oltava tietoinen, mitä kysymyksiä hän aineistolle esittää ja toiseksi hänen tulee olla tietoinen, miten hän näitä kysymyksiä esittää. (Hyvärinen 1998, 312.) Narratiivien analyysiä tehdessäni olen kuljettanut tutkimuskysymyksiä rinnalla ja pyrkinyt nostamaan aineistosta esiin niihin vastaavia teemoja.

Ennen perusteellista tutustumista aineistooni olin pohtinut, olisiko kuudessa kertomuksessa riittävästi samanlaisia aineksia narratiiviseen analyysiin tekemiseen eli tyyppitarinoiden konstruointiin. Vaikka aineiston kertomukset sisälsivät kullekin kertomukselle yksilöllisiä piirteitä,

löytyi niistä kuitenkin paljon myös samankaltaisia piirteitä, joiden pohjalta kahden tyyppitarinan rakentaminen tuli mahdolliseksi. Tyyppitarinoiden avulla olen tarkastellut sitä, mikä voi murtaa perheyhteisyyttä eli minkälaisia vieraita perheeseen voi tulla.

Tarinoille tyyppillistä on, että niissä on alku, keskikohta ja loppu ja niitä yhdistää juoni. Tapahtumat eivät ole toistaan irrallisia, vaan liittyvät toisiinsa syinä ja seurauksina. Syy-seuraussuhteita ei yleensä osoitella erikseen, vaan ne on kudottu tarinan tapahtumien esittämiseen. Kun kaksi tapahtumaa esitetään peräkkäin, ensimmäinen tyyppillisesti mielletään jälkimmäisen syyksi. Tarinan luonteen kannalta keskeisintä on, miten se päättyy. (Hänninen 2018, 191.) Tarinan juoni tarkoittaa sitä, millainen on tarinan lopputilanne suhteessa sen alkutilanteeseen ja tarinan arvokkaaksi määrittelemään asiantilaan sekä millaisten tapahtumien kautta ja millaisten henkilöhahmojen varassa tarina etenee päätepisteeseensä. Tarinan juonen keskeisenä määreenä voidaan pitää, päättyykö se onnellisesti vai onnettomasti. (Hänninen 2018, 199.)

Aineistoni kertomuksissa on erotettavissa alku, keskikohta ja loppu. Samalla tavalla olen tyyppikertomuksiin tiivistänyt nuo elementit: kertomuksen alku sisältää tietoa perheenjäsenistä ja perheen normaalista elämästä. Keskikohdaksi näen sen kohdan kertomuksissa, jossa alkutilanteeseen nähden jokin muuttuu selvästi, vaikka kronologisesti muutos sijoittuu kertomuksen loppupuolelle. Tämä on tilanne myös alkuperäisissä kertomuksissa. Keskikohta on myös kertomuksen murtuma, tässä kohtaa vieras saapuu perheeseen. Murtuman tunnistaminen ei ole mahdollista ilman kertomuksen pitkää alkua, josta käy ilmi, millaista perheen elämä tavallisesti on. Kertomuksen loppu on tilanne murtuman jälkeen. Loppu kertoo siitä, miten murtuma vaikuttaa perheeseen.

Yksi aineiston kertomuksista poikkesi muista. Se sisälsi paljon samoja teemoja kuin viisi muuta kertomusta, mutta perheen tilanne oli hyvin toisenlainen, suorastaan vastakohtainen muiden perheiden tilanteille. Kertomuksen perheen voi nähdä eräänlaisena perheen antiteesinä, jota on mahdollista hahmottaa anomalian käsitteen kautta. Anomalia liittyy Douglasin (2000) teorioihin liasta ja puhtaudesta, josta kirjoitin enemmän luvussa 2.1. Anomalia on elementti, joka ei sovi annettuun joukkoon tai sarjaan, vaan on poikkeama. Kun jokin luokitellaan poikkeavaksi, täsmentyvät sen joukon rajat, johon se ei kuulu. (Douglas 2000, 88–89.) Näin muista poikkeava kertomus perheestä kertoo siitä, millainen perheen kuuluu olla.

Tyyppitarinat ja temaattiset kertomukset sisältävät otteita litteroidusta aineistosta. Olen kursivoinut aineisto-otteet, jotta ne on helppo erottaa muusta tekstistä.

4.4 Tutkielman eettisyys ja luottavuus

Sovellan aineistooni tutkimushaastattelun etiikkaa, sillä kertomusten kertomiselle en ole löytänyt erillisiä eettisiä ohjeita. Lisäksi kertomusten kerrontatilanne muistuttaa monilta osin esimerkiksi ryhmähaastattelua, joten tästäkin näkökulmasta haastattelun etiikan soveltaminen on mielestäni perusteltua.

Tutkimushaastattelujen tärkeä elementti on luottamuksellisuus. Se tarkoittaa muun muassa sitä, että haastattelijan on kerrottava haastateltaville totuudenmukaisesti haastattelun tarkoituksesta, käsiteltävä ja säilytettävä saamiaan tietoja luottamuksellisina ja varjeltava haastateltavien anonymiteettiä tutkimusraporttia kirjoittaessaan (Tiittula & Ruusuvoori 2005, 12).

Luottamuksellisuutta toteutin siten, että kun ensimmäisen kerran tiedustelin informanteiltani halukuutta osallistua tutkielmani aineiston tuottamiseen, kerroin tekeväni yliopistolle nuorten perhekäsityksiin liittyvää opinnäytetyötä eli gradua, joka oli käsitteenä heille kaikille tuttu. Toin myös ilmi, että toivoin heidän kertovan nauhalle kuvitteellisia kertomuksia perheistä. Sain hyvin innostuneen vastaanoton. Tytöistä tuntui hauskalta idealta päästä kertomaan kertomuksia. He alkoivat heti ideoida, mitä kertoisivat. Kukaan ei jaksanut kovin keskittyneesti kuunnella, kun kerroin, että nauhoitteita tulisi kuuntelemaan ja litterointeja lukemaan ainoastaan minä ja että tutkimusraportissa ei heidän henkilöllisyyttään voisi tunnistaa. Tämän ensimmäisen keskustelun jälkeen jäinkin miettimään, kuinka hyvin minun tulisi varmistaa, että tytöt todella käsittävät, mitä olen tekemässä ja mihin tarkoitukseen. Pauliina Kallio (2010,175–176) on lapsiin liittyviä tutkimuseettisiä kysymyksiä pohtiessaan todennut, että lapset sen enempää kuin aikuiset eivät ole aina kompetentteja ymmärtämään tutkimuksen luonnetta. Tilanteen helpottamiseksi hän suosittelee, että tutkijan on tiedettävä, millä tavalla kerättävien aineistojen pohjalta tällaista tietoa tullaan tuottamaan ja mihin tarkoitukseen tutkija tulee tietoa käyttämään. Kallio suosittelee, että tutkijan tulisi kääntää edelliset periaatteet sellaiselle arkikielelle, että tutkittavien lasten vanhemmat pystyvät ne ymmärtämään. Silloin heidän voidaan olettaa perustellusti ottamaan kantaa lapsensa osallistumiseen. Sovellan Kalliota siten, että myös tutkittavien nuorten tulisi pystyä ymmärtämään tutkimuksen perusteet. Kallion pohdinta tosin liittyy ennen kaikkea tutkimusasetelmiin, joissa lasten ja nuorten kohtaaminen ei ole kasvokkaista, mutta koen periaatteet käyttökelpoisiksi omaa tutkielmaanikin ajatellen.

Sen varmistamiseksi, että tytöt olivat varmasti ymmärtäneet, miksi, miten ja mitä olin tekemässä, tapasin jokaisen kertojaryhmän erikseen ja kävin asiat heidän kanssaan vielä kertaalleen läpi ennen kuin sovimme varsinaisen kerrontapäivän. Samalla toin myös esiin, että tutkielmani aineiston

tuottamiseen osallistuminen kertojan roolissa oli täysin vapaaehtoista, mikä on Päivi Vuokkila-Oikkosen, Sirpa Janhosen ja Merja Nikkosen (2001, 81) mukaan oltava tiedossa osallistujilla. Vapaaehtoisuudesta puhuminen sai huvittuneen vastaanoton: tytöt olivat sitä mieltä, että kuka hullu hommaan nyt lähtisi, ellei itse haluaisi. Varmistin heiltä myös, ettei kukaan ollut tulossa mukaan vain muiden painostuksesta. Näin ei ollut.

Liisa Tiittulan ja Johanna Ruusuvuoren (2005, 12–14) mukaan haastateltavilta tarvitaan haastattelulupa. Eri alojen käytännöt vaihtelevat siinä, onko suostumus saatava kirjallisena vai riittääkö suullinen sopimus. Yleensä tutkimuksesta tehdään haastateltavaa varten kirjallinen seloste, jossa on tutkijan yhteystiedot. Haastateltava voi siten jälkikäteen ottaa yhteyttä tutkijaan. Koska löysin informanttini omien verkostojeni kautta ja kysyin kasvokkain halukkuutta osallistua tutkielmani tekemiseen kertojan roolissa, en katsonut tarpeelliseksi tehdä kirjallista selostetta. Kaikki informanttini tiesivät, miten tavoittaisivat minut halutessaan jälkikäteen. En myöskään nähnyt mitään syytä pyytää kirjallista haastattelulupaa, sillä kaikki informanttini pitivät ajatusta täysin turhana, ja itsestäni se tuntui liian byrokraattiselta

Minua mietitytti myös, tulisiko minun kysyä haastatteluun osallistuvien tyttöjen vanhemmilta lupa tai edes tuoda esiin aikomukseni haastatella tyttöjä. Vaikka tytöt olivat jo teini-ikäisiä, he olivat kuitenkin alaikäisiä. Liisa Niemisen (2010, 33–37) mukaan suomalainen lainsäädäntö (selvennys: tein haastattelut siis vuonna 2010 eli tämä oli lainsäädännön tilanne silloin) ei lääketieteellistä tutkimusta lukuun ottamatta ota kantaa siihen kuka saa päättää alaikäisen osallistumisesta tutkimukseen. Yleensä kuitenkin alaikäisen tutkimiseen tarvitaan heidän oman suostumuksensa lisäksi huoltajien suostumus, joskin käytännössä alaikäisiä on haastateltu ilman vanhempien suostumusta, jos tutkimuksen on katsottu sitä edellyttävän tai jos tutkija on arvioinut lapsen riittävän kypsäksi päättämään yksin. Vaikka tunsinkin tytöt kohtalaisen hyvin, en kokenut itseäni riittävän kompetentiksi arvioimaan heidän kypsyytään itsenäiseen päätöksentekoon, joten aloin källistua siihen, että ottaisin yhteyttä tyttöjen vanhempiin lupaa kysyäkseni. Jäin kuitenkin epäröimään luettuani Klaus Mäkelän (2010) artikkelin tutkimuksen niin sanotuista tutkimuksen portinvartijoista, joita ovat esimerkiksi tutkimusluvista päättävät tahot. Kartoittaessaan suomalaisten lasten ja nuorten tutkimuksen lupakäytäntöjä Mäkelä (Mt. 82–84) on havainnut, että vaatimus vanhempien suostumuksesta voi myös vinouttaa tutkimusaineistoja ja kaventaa alaikäisten päätäntävaltaa. Lopulta päädyin kuitenkin ottamaan puhelimitse yhteyttä kaikkien tyttöjen vanhempiin. Perusteena tälle oli, että koska olin kuitenkin tekemässä vain gradua – en oikeaa yhteiskuntatieteellistä tutkimusta - oli reilumpaa kysyä lupaa vanhemmilta. Oletin vanhempien olevan itseäni pätevämpiä arvioimaan lapsensa kypsyyttä. Lisäksi arvelin, että tytöt saattaisivat

kertoa haastattelusta kotona, mikä voisi herättää vanhemmissa hämmennystä. Ottaessani yhteyttä vanhempiin olivat he kaikki jo kuulleet hankkeestani lapsiltaan ja olivat iloisia siitä, että vielä kerroin erikseen, mistä tarkalleen ottaen oli kysymys. Kaikki pitivät ajatusta lapsensa osallistumisesta hyvänä, sillä lapsi itse oli vaikuttanut olevan siitä innostunut. Kukaan vanhemmista ei pystynyt näkemään haastattelussa mitään sellaista, joka voisi vahingoittaa lasta tai tuottaa tälle mielipahaa.

Aineiston keruun ja tutkielman kirjoittamisen välillä on ehtinyt kulua kahdeksan vuotta. Sinä aikana maailma on muuttunut. Suuri perheisiin liittyvä Suomessa tapahtunut muutos on niin sanotun tasa-arvoisen avioliittolain (Laki avioliittolain muuttamisesta 156/2015) voimaan tulo vuonna 2017 vanhaan avioliittolakiin tehtyjen muutosten myötä. Lakimuutosta sekä lain voimaantuloa edelsi vilkas julkinen keskustelu, mikä on varmasti tuonut samaa sukupuolta olevien liitot ja suhteet vahvasti yleiseen tietoisuuteen. Jos olisin kerännyt tutkielmani aineiston keskustelun aikana tai myöhemmin sen jälkeen, olisi tämä mahdollisesti näkynyt myös aineistossa. Yksi tai useampi kertomusten perheistä olisi hyvinkin saattanut olla samaa sukupuolta olevien vanhempien perhe.

Informanttieni tietoisuus siitä, että tulen käyttämään kertomuksia opinnäytetyön aineistona on todennäköisesti jollain lailla ohjannut kerrontaa. Aineistoa analysoidessani en voinut välttyä ajatukselta, että minulle, tulevalle sosiaalityöntekijälle on kerrottu siitä, minkälaisia ovat ihanteelliset perheet ja yhdessä kertomuksessa kerrottu myös siitä, mitä ne eivät missään tapauksessa ole. Kertojat tuntevat toisensa, samanlainen kokemusmaailma voi ohjata samanlaisiin kertomuksiin. Lisäksi on mahdollista, että ovat puhuneet perheistä yleisellä tasolla ennakolta, ja nämä keskustelut alitajuisesti ohjanneet kerrontaa.

Informanteikseni valikoitui sattumalta vain tyttöjä. Voikin kysyä, miten se on mahdollisesti vaikuttanut kertomusten luonteeseen. Olisivatko poikien tai sekaryhmissä kerrotut kertomukset olleet toisenlaisia? Vastausta on mahdotonta tietää. Kuitenkin sukupuolten asenteissa on todennäköisesti eroja. Esimerkiksi Valkonen (2006, 91) on havainnut, että lasten käsityksissä hyvästä vanhemmuudesta ei ole suuria eroja tyttöjen ja poikien käsitysten välillä. Toisaalta taas Helena Helve (2015, 52) on suomalaisnuorten arvomaailmaan tutkiessaan todennut, että sukupuolten välisiä eroja on. Tytöt kannattavat poikia enemmän esimerkiksi sukupuolten tasa-arvoa sekä ihmis- ja eläinten oikeuksia. Tasa-arvokysymykset ovat usein läsnä perheessä vaikkapa kotityö- ja lastenhoitovelvoitteiden kautta. Suomalaisten suhtautuminen kotitöiden jakamiseen on tasa-arvoisempaa kuin toteutunut työnjako (Miettinen 2008, 135). Informanttini saattavat hyvinkin olla tietoisia tästä asenteiden ja todellisuuden välisestä ristiriidasta. Kuvitteellisissakin

perhetarinoissa tytöt saattavat kiinnittää poikia enemmän huomiota vaikkapa perheen tasa-arvoiseen työnjakoon.

5 ONNELLISEN JA ONNETTOMAN PERHEEN TYYPPITTARINAT

5.1 Onnellisen perheen tyyppitarina

Onnellisessa perheessä on kaksi aikuista, nainen ja mies, sekä kaksi lasta. Aikuiset ovat yhdessä rakkauden tähden. Lapset ovat syntyneet toivottuina. Uusperheessä lasten ei-biologinen vanhempi kohtelee ”uuslapsiaan ” kuin omiaan. Lapset ovat läheisiä uusvanhempansa kanssa.

Äiti ja isä on tietysti rakastuneita toisiinsa, miks ne muuten olis yhdessä. Sisaruksilla on seuraa toisistaan. Et tää niinku tekee niistä perheen. (Perhe 1)

Onnellisen perheen arki on sujuvaa, vaikka se on kiireistä. Onnellinen perhe suunnittelee aikataulut huolellisesti ja sopii vastuujaosta, näin he välttävät arjen ajautumisen stressaavaan kaaokseen. Vanhemmat osallistavat lapsia kotitöihin ja niistä sopimiseen, sillä heidän mielestään lasten on tärkeä oppia, että perheessä jokainen kantaa kortensa kekoon yhteiseksi hyväksi. Arkena kaikki siirtyvät paikasta toiseen; kotoa kouluun ja töihin, sieltä takaisin ja mahdollisesti vielä harrastuksiin. Aamulla ja illalla perhe kokoontuu syömään yhdessä ja samalla orientoituu uuteen päivään tai vaihtaa päivän kuulumiset. Joskus onnellisessa perheessä tulee pientä riitaa, mutta riidat sovitaan aina nopeasti. Kenelläkään ei jää paha mieli. Riita johtuu esimerkiksi siitä, kun tytär haluaa leikata sellaisen tukkamallin, joka vanhempien mielestä ei ole sopiva. Tytär kuitenkin osoittaa vanhemmilleen, että heidän ajattelunsa on vanhanaikaista. Hänen haluamansa tukkamalli on moderni ja muodikas. Vanhemmat ymmärtävät, että tytär on oikeassa.

Kyl niillekin tulee välillä erimielisyyksiä, kaikille tulee. Mut ne ratkotaan heti keskustelamalla. (Perhe 2)

Lapset viettävät varsinkin iltapäivisin paljon aikaa ystävien kanssa. Vanhemmilla on vähemmän mahdollisuuksia ystävien tapaamiseen, kun työ ja perhearke vievät aikaa. Joskus viikonloppuisin ystäväperhe tulee kylään tai onnellinen perhe menee ystäväperheen kanssa yhdessä retkelle. Vanhemmat pitävät huolen, että ystävien kanssa vietetty aika ei ole liikaa pois perheen omasta, vain perheelle omistetusta ajasta. Isovanhemmat käyvät joskus kylässä ja auttavat lapsenhoidossa. Muut

sukulaiset käyvät harvemmin. Onnellisen perheen aikuiset stressaavat sukulaisten, paitsi isovanhempien, vierailuista vähän, koska silloin pitää laittaa koti siistiksi ja tarjota jotain hyvää. Stressin takia he tiuskivat lapsille ja toisilleen, mutta pyytävät pian anteeksi. Lapset ovat iloisia, kun saavat leikkiä serkkujen kanssa.

Viikonloppuisin onnellinen perhe rentoutuu. Onnellinen perhe karsii viikonlopuista liian ohjelman, jotta kiireettömälle yhdessäololle jää aikaa. Kaikilla perheenjäsenillä on viikonloppuna myös omia menojaan, mutta vain siinä määrin, etteivät ne ole liaksi pois perheen yhdessäololta. Kerran tai kaksi vuodessa onnellinen perhe viettää lomaa kotimaassa tai ulkomailla. Lomalla he nauttivat kiireettömästä yhdessäolosta ja lataavat akkuja.

Viikonloppuna se perhe nukkuu pitempään. Ja sit ne tekee jotain, menee vaik elokuviin tai jotain. Ja sit ne on vaan kotona ja rentoutuu. Sit ne käy saunassa. Ja sit ne niinku laittaa ruokaa kaikki yhdessä, ne tekee niinku enemmän yhdessä nyt kun on aikaa.
(Perhe 4)

Onnellisen perheen perheenjäsen sairastuu vakavasti ja joutuu pitkäksi aikaa sairaalaan. Muut perheenjäsenet ovat suunnattoman huolissaan. Onnellisen perheen arjen sujuvat rutiinit rikkoutuvat, kun yksi perheenjäsen puuttuu. Muiden on vaikea keksittyä mihinkään, kun he ovat niin huolissaan. Onnellinen perhe kinastelee ja on eripurainen, heidän joustavuutensa ja neuvottelutaitonsa ovat hukassa, kun kukaan ei tunne olevansa oma itsensä poikkeustilanteessa. Pieniä riitoja ei pysytä sopimaan. Perheenjäsenet murjottavat. He eivät saa tukea toisiltaan vaikeassa tilanteessa, kukin eristäytyy omiin oloihinsa. Pian onnellinen perhe kuitenkin ymmärtää, että kriisitilanteessa yhteiseen hiileen puhaltaminen on välttämätöntä, energiaa ei pidä tuhjata turhanpäiväisiin kinasteluihin. Kotona olevat perheenjäsenet luovat uudet rutiinit, joilla saavat arjen sujumaan, vaikka yksi perheenjäsen onkin poissa. Onnellinen perhe viettää entistä enemmän aikaa kotona yhdessä ja kaikki luopuvat eipakollisista menoistaan. Hädän hetkellä yhdessäolo tuntuu heistä entistäkin tärkeämmältä. He tukevat toinen toistaan. Lopulta sairastunut kuitenkin toipuu ja pääsee kotiin. Onnellisen perheen elämä palaa ennalleen. Kokemuksen jälkeen kaikki perheenjäsenet ymmärtävät, että mikään ei ole elämässä itsestään selvää. He kaikki arvostavat perhettä entistä enemmän.

Et se sairaus oli kumminki sellanen, et se perhe niin ku muuttu yhteinäisemmäks tän tapauksen jälkeen, et se niinku muuttu vielä enemmän perheeks. Ne just niinku luottaa ja on vähä niinku vielä tärkeempii toisilleen. (Perhe 3)

Onnellisen perheen tyyppitarinassa perheyhteys rakentuu positiivisesta, rakkauden ja kiintymyksen täyttämästä tunneilmastosta, sujuvasta arjesta sekä perheen yhdessäolosta. Kun riidat sovitaan aina nopeasti, eivät ne jää kuormittamaan perheen tunneilmastoa. Kaikki perheenjäsenet ymmärtävät, että pienet riidat kuuluvat elämään, mutta ne kuuluu myös sopia nopeasti. Näin erimielisyydet eivät jää kuormittamaan perheen tunneilmastoa. Hyvin suunnitellut ja neuvotellut arjen rutiinit tukevoittavat arkea ja suojaavat sen muuttumista stressin täyttämäksi puurtamiseksi, mikä sekin omalta osaltaan pitää tunneilmaston positiivisena. Onnellisen perheen yhdessäolo vahvistaa perhettä ja luo yhteenkuuluvuuden tunnetta heidän välilleen. Onnellisen perheen isommat lapset haluavat viettää paljon aikaa perheensä kanssa. Kaveritkin ovat heille tärkeitä, mutta eivät läheskään yhtä tärkeitä kuin oma perhe. Perheyhteisyys on niin vahvaa, ettei perhe tarvitse sukulaisia ja ystäviä ympärilleen jatkuvasti. Sukulaiset ovat sillä tavalla etäisiä, että heitä kohtaan täytyy osoittaa vieraanvaraisuutta tarjoamalla jotain syötävää ja siistimällä koti. Sukulaisten etäisyys kertoo onnellisen perheen perheyhteisyyden tiiviystä. Onnellisen perheen perheyhteisyys on huipussaan perheen yhteisillä matkoilla, joilla perhe keskittyy yhdessäoloon ja toistensa seurasta nauttimiseen.

Tutkimuskysymykseni mukaisesti olen kiinnostunut myös siitä, mikä voi murtaa perheyhteisyyttä. Jallinoja (2009, 13–14) on tarkastellut perheyhteisyyden murtumista vieraan käsitteen avulla. Vieras on joku tai jokin, joka murtaa perheyhteisyyden. Niissä aineistoni kertomuksissa, joista olen koostanut edellä olevan tyyppitarinan, perheeseen saapuva vieras on sairaus tai vakava onnettomuus, joka sairauden lailla vie perheenjäsenen sairaalaan pitkäksi aikaa. Tulkitsen niin, että tyyppitarinassa keskikohta ja samalla perheyhteisyyden murtuma on se kohta, kun kotona oleva perhe ajautuu kinastelemaan, eikä pysty sopimiaan riitojaan. Negatiivinen tunneilmasto valtaa perheen. Perheyhteisyys toteutuu normaalisti siinä, että perhe pääsee sujuvasti riidoista yli ilman että ne jäävät kytemään pidemmäksi aikaa ja pilaamaan ilmapiiriä. Kinastelua ei pystyisi tunnistamaan murtumaksi ilman kertomuksen alkua, josta perheen seesteinen, tasapainoinen elämä tulee ilmi. Perheyhteisyyttä ilmentää normaalitilanteen positiivinen tunneilmasto, joka ei järky pienistä riidoista, joita perheissä joskus on. Normaalitilanteessa perheenjäsenet jakavat keskenään ajatuksia ja tukevat tarvittaessa toisiaan. Murtuman myötä perheenjäsenet ajautuvat hetkeksi erilleen, omiin oloihinsa.

Jallinojan (2009, 18) mukaan perheiden tapa reagoida vieraaseen voi vaihdella paljonkin. Toisissa tapauksissa vieraaksi tunnistettu torjutaan heti ja täysin, toisissa sitä vain vierastetaan, vältellään tai tarkkaillaan. Vieras voidaan lopulta myös hyväksyä ja sovittaa osaksi perhettä. Aineistoni kertomuksissa perheet eivät torjuneet vierastaan, perheenjäsenen sairautta ja sen mukanaan tuomaa tunneilmaston muutosta heti. Kun perhe tunnisti vieraan, alkoi torjunta. Perhe ymmärsi, että normaali, sairastumista edeltävä tasapainoinen tilanne on palautettava perheeseen. Perheenjäsenet alkoivat tukea toisiaan ja palauttivat arjen rutiinit, mikä paransi perheen hyvinvointia, vaikka huoli sairaasta perheenjäsenestä jatkui. Lopulta sairastunut toipui ennalleen ja palasi kotiin.

Sairastumiskokemuksen myötä perheyhteisyys vahvistui entisestään.

Eija Paavilainen (2009, 220–221) on havainnut, että sairaus koetaan uhkaksi normaalille perhe-elämälle ja perheyhteisyydelle. Sairaus aiheuttaa valtavaa huolta ja muuttaa perheen elämän. Tähän muutokseen on kuitenkin jotenkin mukauduttava. Myös oman aineistoni kertomuksissa sairaus aiheutti huolta, johon oli mukauduttava. Näen oman aineistoni kertomuksessa perheen vieraana paitsi sairauden, myös sen mukanaan tuoman tunneilmaston muutoksen. Kertomusten suuri jännite rakentuu juuri tunneilmastojen erilaisuudelle ennen ja jälkeen vieraan saapumisen.

Huomionarvoista on, että tyyppitarinassa vieras tulee perheen ulkoa, kukaan perheenjäsenistä ei ole voinut itse vaikuttaa sen ilmaantumiseen tai voinut estää vieras saapumista. Vieras ei saavu perheen sisältä esimerkiksi jonkun perheenjäsenen päihteiden käytön muodossa. Onnelliseen perheeseen ei näytä mahtuvan mitään sellaista, joka voisi uhata perheyhteisyyttä sisältä päin. Onnelliselle perheelle on luonteenomaista itsensä korjaavuus. Samalla lailla kuin arjessa pienet vastoinkäymiset selätetään perheen omin keinoin, neuvottelemalla, kuuntelemalla, anteeksi pyytämällä ja organisoimalla, myös suuremmasta ongelmista selvittää omin avuin. Onnellinen perhe löytää itse ratkaisut tilanteen korjaamiseen ja perheyhteyden palauttamiseen. Esimerkiksi sukulaisilla ja ystävillä ei ole tilanteessa roolia. He pysyvät samalla lailla taka-alalla kuin perheen elämässä normaalistikin.

5.2 Onnettoman perheen tyyppitarina

Onneton perhe on ydinperhe, joka koostuu avioliitossa olevista äidistä ja isästä sekä heidän tyttärestään ja pojastaan. Vanhemmat ovat alun perin päätyneet yhteen yhden illan suhteesta alkaneen raskauden vuoksi. He eivät olisi halunneet pitää lasta, mutta miehen äiti on painostanut parin naimisiin ja pitämään lapsen.

Ei niil (vanhemmilla) ollu oikein mitään yhteistä. Niil oli vähä niinku järjestetty avioliitto, ei ne oikein tuntenu, kun ne meni naimisiin. Se oli sellanen yhden illan ihastus, ja sit se äiti olikin raskaana. Ne meni naimisiin, koska se mummo halus. (Perhe 6)

Äiti ja isä eivät rakasta tai edes välitä toisistaan, vaan he ovat yhdessä, koska haluavat ylläpitää kulissee oikeanlaisesta perheestä. Äidillä on myös taloudellisia syitä. Hänen elintonsa on avioliitossa ollessa merkittävästi korkeampi kuin mitä se olisi yksin eläessä. Isä ei välitä lapsistaan muuta kuin siinä mielessä, että haluaa näiden käytöksen sopivan hyvän perheen kulissiin. Lapset pelkäävät isää ja yrittävät parhaansa mukaan vältellä tätä. Äiti on psyykeltään epätasapainoinen, eikä ole pystynyt muodostamaan kunnollista kiintymyssuhdetta lapsiinsa. Tämä näkyy murrosikäisessä tyttäressä, joka haluaa irtautua äidistä kaikin tavoin. Tytär on myös alusta asti ollut mustasukkainen pikkuveljelleen, koska kokee äidin hylänneen hänet veljen syntyessä. Sisaruksilla ei ole mitään yhteistä. Jos he kommunikoivat, he tekevät sen riitelemällä. Onnettomassa perheessä kukaan ei ole oikeasti kiinnostunut toisten asioista tai tunteista. Vuorovaikutus rajoittuu vain välttämättömimpään keskusteluun.

Arjessa kukin onnetoman perheen perheenjäsen tulee ja menee oman mielensä mukaan. Isä lähtee ja tulee töistä usein muun perheen nukkuessa. Tytär lähtee kouluun omia aikojaan äidin ja nuorimman lapsen vielä nukkuessa ja palaa usein kotiin vasta myöhään illalla vietettyään koulun jälkeen aikaa kavereiden kanssa ostoskeskuksissa hengailien. Äiti on kotiäiti. Nuorin lapsi on päiväkerhossa, jonne äiti vie hänet aamupäivän aikana. Äiti siivoaa ja tekee välttämättömät kotityöt muiden ollessa poissa. Äiti laittaa ruokaa, jota muut perheenjäsenet voivat lämmittää, kun nälkä yllättää. Joskus äiti yrittää saada vanhempaa lasta auttamaan kotitöissä, mutta turhaan. Tämä ei ymmärrä, miksi hänen pitäisi auttaa, kun äiti kerran on kaikki päivät kotona. Iltapäivisin ja illalla äiti ja nuorin lapsi ovat paljon keskenään kotona. Äiti ikävystyy, koska ei koe saavansa kotiäitiydestä tarpeeksi sisältöä elämäänsä.

Joskus viikonloppuisin onneton perhe tekee jotain yhdessä, vaikkapa laittaa ruokaa, koska yhdessäolo on vanhempien mielestä perheen imagon kannalta tärkeää. Ruoan valmistus on hankalaa. Onneton perhe ei kykene edes silloin toimimaan yhdessä, vaan kaikki säättävät omiaan. Aterian ollessa valmis on käynnissä jo perheriita. Onneton perhe ei osaa sopia riitojaan, vaan ne myrkyttävät perheen ilmapiiriä kasautuvasti ja

aiheuttavat katkeruutta. Isä lievittää katkeruuttaan alkoholin käytöllä, teini-ikäinen tytär uhmaamalla vanhempien asettamia sääntöjä esimerkiksi kotiintuloajoista. Äiti linnoittautuu nuorimman lapsen kanssa TV:n ääreen.

Sellanen hetki, jota he kaikki muistelee ihan hirveenä oli se, kun ne oli kaikki yhtä aikaa kotona. (Perhe 6)

Perheen isän suku on suuri ja tunnettu. Perhe on tekemissä vain isän suvun kanssa. Isän suvulle on tärkeää esittää, että perheenjäsenet välittävät toisistaan ja viihtyvät yhdessä, näin pidetään kulissi kunnossa sukuun päin. Suvun verkostot ovat tärkeitä isän liiketoimien menestymisen kannalta. Lisäksi suvulta, varsinkin isän äidiltä, on odotettavissa iso perintö. Sukua tavataan ennen kaikkea sukujuhlissa, jotka järjestetään juhlaa varten varatussa juhlahuoneistossa. Siellä perhe esittää juhlien ajan täydellistä perhettä.

Poikkeuksen sukulaisuussuhteissa tekee mummo, perheen isän äiti. Hänellä on erittäin läheiset välit poikansa kanssa. Nämä kaksi tapaavat usein perheen kodin ulkopuolella. Mummolla on paljon vaikutusvaltaa poikaansa. Hän ohjailee poikansa tekemisiä, myös perheen hyvinvointiin liittyviä ratkaisuja. Perheen äiti on anopin vaikutusvallasta katkera, mutta alistuu tilanteeseen, koska ymmärtää, että mummoa vastaan ei kannata nousta. Kapinointi voisi johtaa siihen, että mummo tekisi poikansa perinnöttömäksi. Perinnön vuoksi myös perheen isä sallii äitinsä puuttumisen perheen asioihin. Lapsetkin ymmärtävät, että mummolle pitää olla mieliksi. Sukulaisilla on perheelle arvoa vain taloudellisen hyödyn tuottajina.

Ne haluaa aina vaan lisää rahaa. Ne odottaa, et mummo kuolee. Sieltä on tulossa mielettömän iso perintö. (Perhe 6)

Onneton perhe käy monta kertaa vuodessa ulkomaanmatkoilla, koska isän mielestä se näyttää hyvältä perheen imagon kannalta. Onnettomalla perheellä on oma loma-asunto Espanjassa. Äiti on iloinen, kun pääsee uusiin paikkoihin shoppailemaan, varsinkin kun hän saa matkojen aikana käyttää miehensä luottokortin rinnakkaiskorttia. Äiti ja nuorin lapsi viihtyvät auringossa ja uima-altaalla tai rannalla. Tytär häipyä matkoilla päiväkausiksi bilettämään paikallisen nuorison kanssa. Isä nauttii lomasta golfiin parissa ja vikittelee golfklubin sieviä tarjoilijoita. Koko perhe ei ole kertaakaan koolla lomien aikana lukuun ottamatta matkoja lentokentälle ja sieltä pois.

Mummo eli isän äiti kuolee. Kaikki onnettomassa perheessä ovat iloisia, sillä nyt he tulevat saamaan pitkään odotetun perinnön. Onnettoman perheen isän pomo tulee räkäkännissä perheen kotiin ja kertoo, että hänellä ja isällä on ollut vuosikausia suhde. Isä kertoo äidille, ettei ole koskaan rakastanut tätä ja haluaa eron. Nyt kun mummo on kuollut, isä haluaa luopua kulissiperheestään, jota on ylläpitänyt vain varmistaakseen perinnön. Äiti on kauhuissaan ainoastaan siksi, että pelkää menettävänsä mukavan elintasonsa eron myötä. Tytär päätyy sijaisperheeseen, missä viihtyy hyvin ja kokee ensimmäistä kertaa elämässään saaneensa oman perheen. Isä ja pomo muuttavat ulkomaille, missä aloittavat uuden onnellisen elämän. Äiti ja nuorin lapsi muuttavat Amerikkaan. Äiti saa sieltä hyväpalkkaisen työn ja löytää uuden miehen, jota rakastaa oikeasti.

Ennen ku tää perhe hajos, niin niistä teki perheen sukunimi. Ei niil ollu mitään muuta yhteistä. (Perhe 6)

Onnettoman perheen kertomukseen perehtyessäni minusta tuntui ensimmäisillä lukukerroilla siltä, ettei perheessä ole lainkaan perheyhteisyyttä, sillä siitä puuttuu kokonaan perheenjäsenten välinen kiintymys, halu olla yhdessä ja positiivinen tunneilmasto, joka oli ominaista muiden kertomusten perheille. Sitten oivalsin, että tilanne voi olla tosielämässäkin se, ettei perheenjäsenten välillä ole positiivisia tunteita tai halua olla yhdessä. Kuitenkin he, samoin kuin ulkopuoliset, todennäköisesti pitävät itseään perheenä. Näin ollen on varsin luonnollista, että aineistostani löytyy myös tällainen kertomus, joka tosin edustaa jo jonkinlaista ääriesimerkkiä siitä, miten ikävästi asiat perheessä voivat olla. Lukiessani aineiston muita, varsin positiivisia kertomuksia, olin sokeutunut perhe-elämän moninaisuudelle.

Jallinoja (2009, 16) on huomauttanut, että perhe on aivan erityinen yhteisö. Perheenjäsenten läheisyys ei silloin ratkaise, vaan kysymys on tietyyntyyppisistä suhteista. Perhe muodostuu vanhemmista ja heidän jälkeläisistään. (Schneider 1980 Jallinojan 2009, 16 muk.) Jälkeläisyys on siten perhettä olennaisimmin määrittävä tekijä. Perhettä yhdistävät siten biologiset siteet, jotka ovat perheyhteisöllisyyden yksi muoto muiden, esimerkiksi rakkaudellisen yhteisyyden rinnalla. Jos perheet rakentuisivat pelkästään rakkauden varaan, ne hajoaisivat nykyistä huomattavasti enemmän. (Jallinoja 2009, 16–18.) Tulkitsen niin, että onnettomassa perheessä perheyhteisyys rakentuu juuri näille biologisille siteille, sillä perhe on kuitenkin pysynyt perheenä, vaikka rakkautta ei olekaan. Petteri Eerolan ja Henna Pirskasen (2018, 318) mukaan perhesuhde ei vielä sinänsä kerro mitään suhteen läheisyydestä tai lämpimyydestä. Tämä näyttää pitävän täysin paikkansa onnettoman

perheen kohdalla. Biologisten siteiden lisäksi onnetonta perheyhteisyyttä kannattelevat taloudelliset siteet. Äiti on taloudellisesti riippuvainen puolisostaan, joka puolestaan pysyy avioliitossa taloudellisista syistä eli odotettavissa olevan perinnön vuoksi.

Kertomuksessa keskikohta eli murtuma on se hetki, kun isän uskottomuus paljastuu ja isä ilmoittaa haluavansa eron. Uskottomuuden voisi ajatella ilmentävän rakkauden loppumista, mutta rakkauttahan ei perheessä alun perinkään ollut, sen kertomuksen alku on tehnyt selväksi. Isä on pysynyt liitossa vain odotettavissa olevan perinnön vuoksi, mikä on ollut hänen puolisolleenkin selvää. Tulkitsen niin, että perheessä on alun alkaenkin ollut vieras, rakkauden puuttumien vanhempien väliltä. Isän uskottomuus on uusi vieras, joka antaa viimeisen sysäyksen biologisille ja taloudellisille siteille perustuvan perheyhteisyyden murtumiselle. Aiemmin perhettä määrittivät suku, laki ja talous. (Yesilova 2009, 203). Nykyään perheeseen kuuluvat positiiviset tunteet. (Jokinen & Mitkas 2018, 52.) Tämä on havaittavissa myös onnettoman perheen kertomuksessa: Biologiset ja taloudelliset siteet eivät ole riittävän voimakas perheyhteisyyden sidos. Rakkauden ja kiintymyksen puuttuessa perhe hajoaa.

6 TEMAATTISET KERTOMUKSET

Tässä luvussa siirryn tarkastelemaan, minkälaisia pienempiä, kaikille aineistoni kertomuksille yhteisiä kertomuksia olen aineistosta löytänyt. Kutsun näitä pienempiä kertomuksia temaattisiksi kertomuksiksi erotukseksi kokonaisesta kertomuksesta. Teemat ilmentävät sitä, miten perhe rakentuu nuorten kertomuksissa sekä millaisia perheyhteyden teemoja kertomuksiin sisältyy.

Aineistoni viiden kertomuksen kohdalla en löytänyt perheyhteyden teemoista mitään sellaista, jonka voisin tulkita perheyhteyden murtumaksi. Nämä kertomukset ovat samoja, joista rakensin edellisessä luvussa onnellisen perheen tyyppitarinan. Viittaan jatkossa näihin viiteen kertomukseen termillä ”onnellisten perheiden kertomukset”. Perheiden elämä on erittäin tasaista ja seesteistä. Pienistä riidoista tai erimielisyyksistä oli joitakin mainintoja, mutta riidat sovittiin välittömästi. En ole tulkinnut riitojen olevan perheyhteyden murtumia, sillä ne ovat hyvin lyhytkestoisia, eivätkä aseta perheitä tilanteeseen, jossa niiden täytyisi miettiä, miten vieraaseen suhtaudutaan. Sen sijaan havaitsin, että aineistoni yksi kertomus poikkesi teemojenkin osalta täysin muista, sillä siinä esiintyi paljon ristiriitoja ja negatiivisia tunteita. Se on sama kertomus, jonka pohjalta kirjoitin edellisen luvun onnettoman perheen tyyppitarinan. Sen vuoksi lähestyn perheyhteyden teemoja siten, että tarkastelen, miten onnettoman perheen tilanne poikkeaa muiden, onnellisten perheiden tilanteesta kunkin teeman kohdalla. Onnettoman perheen tilanne kertoo siitä, miten perheyhteys näiden teemojen osalta voi murtua, ja samalla se kertoo kulttuurisen tarinan perheestä.

Olen rakentanut alaluvut siten, että aloitan kunkin teeman käsittelyn aineistoni onnellisten perheiden kertomusten analyysillä. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan onnettoman perheen kertomusta eli se on luettavissa kunkin alaluvun loppupuolella. Poikkeuksen tästä tekee alaluku 6.1, jonka tematiikka liittyy perheen kokoonpanoon. Siinä en ole erotellut onnellisten ja onnettoman perheen kertomusta erikseen, sillä kertomukset ovat sisällöltään hyvin samankaltaisia.

6.1 Perheen kokoonpano

Kaikki aineistoni kertomukset alkavat sen määrittelyllä, keitä kuuluu perheeseen ja minkälaisessa kodissa perhe asuu. Vaikuttaa siltä, että perheestä kertominen vaatii selonteon siitä, millaisesta perheestä on kyse. Myös Vidén ja Ollila (2004, 5) havaitsivat tutkimuksessaan, että perheestä puhuminen vaatii selityksen siitä, millaisesta perheestä on kyse. Toisaalta perheen määrittely on

ymmärrettävää tarinan kertomisen konventioiden näkökulmasta, sillä yleensä tarina vaatii toteutuakseen tiettyjä elementtejä, esimerkiksi henkilöhahmot, tapahtumia ja paikkoja. (Heikkinen 2018, 174.). Informanttieni olisi varmasti ollut haasteellista kertoa tarinoita ilman henkilöhahmoja. Lisäksi perheen määrittely kertoo mielestäni myös siitä, että informanttini tiedostavat nykyisten perheiden monimuotoisuuden. Perheen kokoonpano täytyy tehdä kertomuksissa selväksi, jotta tiedetään, minkälaisesta perheestä on kyse.

Kertomuksissa esiintyy neljä ydinperhettä ja kaksi uusperhettä, joissa kaikissa on kaksi heterosuhteessa olevaa aikuista ja vaihteleva määrä lapsia. Osa ydinperheistä esiteltiin vain perheinä kertomalla perheenjäsenistä korostamatta erikseen ydinperheyttä. Uusperheiden lasten muualla asuvan biologisen vanhemman olemassa olost ja lasten säännöllisestä vierailusta myös tämän luona mainittiin. Kummassakaan perheessä lapset eivät niin sanotusti vuoroasuneet, vaan viettivät aikaa toisen biologisen vanhemman kanssa joskus viikonloppuina ja lomilla. Muutoin muualla asuvalla biologisella vanhemmalla ei ole roolia kertomuksissa, suhteesta biologiseen vanhempaan ja tämän kanssa vietetystä ajasta ei kerrottu. Asunnosta ja asuinpaikasta kertomalla tehdään selväksi, että perheeseen kuuluvat henkilöt asuvat yhdessä. Kodista ja asuinalueesta mainitaan vain muutamalla sanalla, ne ovat vain kehys perheen elämälle. Kertomuksissa kerrotaan näistä yhdessä asuvista henkilöistä koostuvien perheiden elämästä. Sukulaisten ja perheenjäsenten välille tehdään selkeä ero. Sukulaiset eivät asu samassa taloudessa, he ainoastaan kyläilevät siellä ajoittain. Sukulaisista puhutaan sukulaisina, ei perheenjäseninä, joten myös termistö tuo esiin eron perheen ja suvun välillä. Perhe muodostuu aineistossani vain kahdesta sukupolvesta, vanhemmista tai uusvanhemmista lapsineen.

Tää on peruserhe, normiperhe joo. Äiti, isä, kaks lasta ja koira. Tyttö ja poika.

Kultainen noutaja. Täs on se perhe kasassa nyt. Joillain voi perheeseen kuulua myös isovanhemmat tai äiti- ja isäpuolet, mut tää perhe on peruserhe. Ne asuu omakotitalossa jollain kivalla alueella. (Perhe 1)

Kertomuksissa uusiperheitä kuvataan ydinperheen kehystä vasten, sillä vanhemman uusi kumppani nimetään isä- tai äitipuoleksi. Näiden rooli ja vastuu perheessä on samanlainen kuin biologisella vanhemmalla. Isä- ja äitipuolet osallistuvat samalla lailla ei-biologisten lastensa kasvatukseen, päivähoitoon, harrastuksiin kuljettamiseen tai läksyissä auttamiseen kuin biologinen vanhemmat. Uusvanhemmat ovat uuslastensa sosiaalisia ja psykologisia vanhempia, jotka täyttävät vanhemman velvollisuudet ilman eroa biologisiin vanhempiin. Myös Vidén ja Ollila (2004, 17) sekä Zartler (2014, 604–605) ovat lasten ja nuorten perhekäsityksiä tutkiessaan havainneet, että vaikka

informantit ovat tietoisia perheiden monimuotoisuudesta, ydinperheen ideaali on niin vahva, että perheitä määritellään siihen liittyvän peruskäsitteistön kautta. Jos informanttini eivät uusperheistä kertoessaan olisi heti kertomuksen alussa tehneet selväksi, että kyse on uusperheestä, sitä ei olisi voinut kertomuksen myöhemmistä vaiheesta päätellä, niin yhteneväisenä biologisen vanhemman ja uusvanhemman suhde lapsiin näyttäytyy. Lasten suhtautuminen isä- ja äitipuoliinsa on samanlaista; eroa suhtautumisessa biologiseen vanhempaan ei ole. Tutkimuksessa on kuvattu uusperheissä olevan haasteita ja jännitteitä. Esimerkiksi Minna Murtorinne-Lahtinen (2011, 193–198) on väitöskirjassaan kuvannut uusperheiden perhesuhteiden haasteita äitipuolten näkökulmasta. Omassa aineistossani kertomusten jännitteet syntyivät muualle kuin uusperhesuhteisiin.

6.2 Toimiva arki

Aineistoni onnellisten perheiden kertomuksissa arjen rutiineista kerrotaan tarkasti. Päivän kulkua ja siihen liittyvää kotiin sijoittuvaa toimintaa kuvaillaan yksityiskohtaisesti kuvailun keskittyessä aamuun ja iltaan, jolloin koko perhe on koolla. Keskeisellä sijalla kertomuksissa ovat perheenjäsenten yhteiset toimet, jotka sijoittuvat kotiin. Siitä, mitä perheenjäsenet tekevät yksilöinä kodin ulkopuolella, kerrotaan aineistossa paljon niukemmin.

Arkiaamuja kuvataan kertomuksissa hektisiksi. Kaikki ovat lähdössä tahoilleen; kouluun, töihin tai päiväkotiin. Aamun rutiinit on huolella suunniteltu etukäteen. Kylpyhuoneen käyttövuorot, aamiaisen valmistusvuorot ja vanhempien kesken pienten lasten pukemisvuorot sekä päiväkotiin viemisvuorot. Hektisyydestään huolimatta aamut sujuvat enimmäkseen hyvissä tunnelmissa, sillä vahvat rutiinit ja ennakkosuunnittelu estävät aamun ajautumisen kaaokseen. Aamupala on kertomuksissa perheenjäsenten yhteistä toimintaa. Aamupala piirtyy kertomuksissa päivän alun ankkuriksi, jonka äärellä perhe kokee yhteisyyttä ja orientoituu tulevaan päivään. Aamupalan valmistamiseen liittyviä rutiineja, esimerkiksi puuron keittämistä kuvaillaan tarkasti, samoin aamiaispöydässä käytyjä keskusteluja. Niiden tarkoitus on orientoida koko perhe päivän yhteisiin aikatauluihin eli siihen, kuka menee milloin ja minne ja koska palaa, mitä syödään illalla ja kenellä on vastuu mistäkin päivän toiminnosta, esimerkiksi kaupassa käynnistä. Tällaisen tekojen yhteensovittamisen puheen lisäksi perheenjäsenet luovat myös hyvää tunnelmaa toistensa päivään tsemppaamalla toisiaan päivän koitoksiin, esimerkiksi lapsia kokeisiin tai vanhempaa tiedossa olevaan tavallista kiireisempään työpäivään. Perheenjäsenet siis tukevat toisiaan tunnetasolla. Aamiaisen jälkeen perheenjäsenet lähtevät päiväksi omille tahoilleen.

Perheenjäsenten toimista omalla tahollaan päivän aikana mainitaan vain muutamassa kertomuksessa, niissäkin vain lyhyesti esimerkiksi toteamalla, että lapset tuovat iltapäivällä koulun jälkeen kavereita kotiin ennen vanhempien kotiin tuloa. Koko perheen yhteisestä illasta on kertomuksissa aamun lailla yksityiskohtaisia ja rikkaita kuvauksia. Ilta rytmittyy kotiinpaluun, lasten läksyjen, leikkimisen ja ruoan laiton ympärille. Samalla tapaa kuin aamuja, suojaavat iltoja ennalta suunnitellut rutiinit ja työnjaot, jotka estävät iltojen muuttumista stressaaviksi ja näin auttavat perheenjäseniä palautumaan päivän toimista. Viimeistään iltaruoalla kokoonnutaan taas yhteen ja vaihdetaan päivän kuulumiset. Kukin voi purkaa mieltään niin päivän hyvistä kuin huonoistakin hetkistä. Koti on paikka, jossa kukin perheenjäsen voi näyttää tunteitaan vapaasti ja olla oma itsensä, ei tarvitse esittää mitään. Vaikka kertomuksissa vanhempien kuvataan viihtyvän työssään, kerrotaan kuitenkin työn olevan vaativaa ja ajoittain stressaavaakin. Samoin lapset tarvitsevat palautumista: vaikka he viihtyvät päiväkodissa, on päiväkodissa kuitenkin paljon hälinää ja hulinaa, joka on lapsille väsyttävää. Koti on rentoutumisen ja rauhoittumisen paikka ja sitä kautta vastapaino sille, mitä perheenjäsenet tekevät omilla tahoillaan päivän aikana. Tällä tavoin koti asettuu kertomuksissa turvasatamaksi, jossa palaudutaan ulkopuolisen maailman vaatimuksista.

Iltaisin ne vaan rentoutuu, löhöö yhdessä sohvalla ja kattoo jotain aivotonta TV:stä. Ei ne ees aina keskity siihen ohjelmaan, siin voi samalla just jutella kaikesta, mitä päivän aikana on tapahtunu. Lapset kans leikkii keskenään. Joskus ne kattoo Salkkareita. (Perhe 3)

Myös Vidén ja Ollila (2004, 6–7) havaitsivat nuorten perhekäsityksiä tutkiessaan, että koti näyttäytyy huolenpidon ja rakkauden tyssijana, jossa niin ilot kuin surutkin ollaan valmiit jakamaan. Koti muodostaa turvallisuuden kehän muuta maailmaa vastaan.

Informanttini epäilemättä ovat tietoisia nykyelämän hetkisydestä sekä työn ja perheen yhteensovittamisen haasteista, sillä niin huolella kertomuksissa rakennetaan kuvaa toimivasta perheestä, joka yhteistoimintansa ansioista selviytyy haasteista ja pystyy rakentamaan tasapainoisen arjen. Myös Zartler (2015, 526–532) on havainnut lasten olevan tietoisia nykyisen kiireisen perhe-elämän haasteista, mikä käy ilmi siitä, miten lapset kuvaavat kuvitteellisia tulevaisuuden perheitään.

Arjen mahdolliset jännitteet syntyvät kertomuksissa rutiinien rikkoutumisen ja sen mukaan tuoman stressin ja aikapaineen ympärille. Esimerkiksi jonkun perheenjäsenen sairastuessa aamun ja illan rutiinit rikkoutuvat. Syntyy epäselvyyttä siitä, kuka tekee mitä ja miten pakollisessa aikataulussa pysytään. Tällaisilla hetkillä tunnelma voi kiristyä ja perheeseen voi jopa syntyä pientä riitaa. Perheen itsensä korjaavuus toteutuu kuitenkin tässäkin. Arki ei ajaudu kaaokseen eikä tunneilmasto

muutu pitkäksi aikaa negatiiviseksi, kun perheenjäsenet nopeasti korjaavat tilanteen pyytämällä anteeksi ja neuvottelemalla aikataulut uusiksi. Tarvittaessa kaikki joustavat kodin ulkopuolisista menoistaan, jotta elämä kotona saadaan sujuvasti poikkeustilanteesta huolimatta. Pirjo Korvela ja Noora Kaartti (2014, 176–177) ovat perheiden arkea tutkiessaan havainneet, että arjen rakenne murtuu, kun suunnitelmat muuttuvat esimerkiksi perheenjäsenen sairastuessa tai yllättävän vieraan saapussa kylään. Tällöin jännite syntyy perheenjäsenten yksittäisten ja perheen yhteisten toimintojen yhteensovittamisen välille. (Korvela 2003, 46–47.) Aineistoni kertomuksissa perheet pystyvät yhteistoimintansa avulla välittämään nämä jännitteet tai pääsivät nopeasti niistä yli. Vaikka useimmissa suomalaisissa perheissä naiset edelleen kantavat suuremman vastuun kotitöistä (Miettinen 2008, 135–136), jakaantuu aineistoni kertomusten perheissä kotitöiden tekeminen tasavertaisesti yhtä paljon molemmille vanhemmille. Kertomuksissa myös lapset ovat kotitöiden tekemisessä aktiivisia.

Onnetoman perheen kertomuksessa kuvataan onnellisten perheiden kertomusten tapaan niin ikään arkea. Siinä missä onnellisten perheiden kohdalla voi puhua arjen rutiineista, onnetoman perheen kohdalla rutiineja ei ole lukuun ottamatta perheenjäsenten lähtemisiä kouluun ja töihin ja paluuta niistä – kukin milloin sattuu – sekä äidin yksinäistä työtä kotitöiden parissa. Siinä missä muissa perheissä arjen sujuvuus rakentuu perheenjäsenten yhteistoiminnalle, tässä perheessä kotiäidin tekemä työ, siivous ja ruoanlaitto, luo jonkinlaiset edellytykset sille, että muu perhe voi elää siedettävää arkea ruokahuollon toimiessa ja kodin ollessa jonkinmoisessa kunnossa. Kun tämä perhe on joskus harvoin yhtä aikaa kotona, perheenjäsenet ovat omissa oloissaan ja sivuuttavat toisensa keittiössä ruokaa lämmittäessään korkeintaan muutaman sanan vaihtaen. Tarkoituksellisia, yhteisiä kokoontumisia ei arjessa ole. Perheenjäsenet eivät jaa toistensa kanssa päivän kuulumisia ja niihin liittyviä tunteita. Kukin elää omaa arkeaan yksin, muodollisesti saman katon alla muiden kanssa.

Näillä äiti tekee kaikki kotityöt. Päivät on sen mielestä tosi tylsiä. Jos isä on joskus illalla kotona, se vaan kattoo jalkapalloa. Tytär on iltasin omassa huoneessaan. Nuorempi lapsi leikkii yksin, se on tottunu siihen, ettei kukaan oikeen leiki sen kanssa. (Perhe 6)

6.3 Perheen yhdessäolo

Aineistoni onnellisten perheiden kertomuksissa perheyhteisyys tiivistyy perheen yhdessäolossa. Yhdessäolo on jotain, johon perhe säännöllisesti ja toistuvasti pyrkii ja jonka avulla mitataan päivän

onnistumista koko perheen kannalta. Arkisinkin perheet pyrkivät järjestämään yhdessäolon hetkiä ja arjen onnistumista mitataan yhdessäolon määrällä. Yhdessäolon hetket ajoittuvat yleensä aamuun ja iltaan, jolloin kaikki ovat pääsääntöisesti paikalla. Yhdessäolo toteutuu säännöllisesti yhteisen aterian äärellä. Vaikka perheenjäsenet voivat olla myös muilla tavoin yhdessä, esimerkiksi harrastamalla, siivoamalla, ulkoilemalla tai pelaamalla lautapelejä, yhteiset ateriat toimivat ankkurina päivittäiselle yhdessäololle. Kukin perheenjäsen rytmittää henkilökohtaiset menonsa siten, että yhteinen ateria voi toteutua. Kahdessa kertomuksessa kuvataan, miten joku perheenjäsenistä ei poikkeuksellisesti ehdi kotiin ennen kaikkien tai osan perheenjäsenistä nukkumaanmenoa. Tilannetta, jolloin koko perhe poikkeuksellisesti ei ole kokonaan yhdessä, täytyy erikseen selittää kertomuksessa:

Joskus Marja-Liisalla (perheen äiti) menee töissä myöhään, just sillon kun niil on pahin kiirekausi firmassa. Ni sillon se ei ehdi ollenkaan olla yhdessä perheen kanssa illalla. Ne joutuu syömään ilman Marja-Liisaa, niillä on vähän latteammat fiilikset kuin tavallisesti. (Perhe 4)

Yhdessäolon merkityksellisyyttä kuvaa, että muu perhe joutuu syömään ilman poissaolevaa perheenjäsentä, vaikka itse aterian valmistus sujuu varsin vaivattomasti kotona olevan väen voimin. Myös tunnelma latistuu yhden perheenjäsenen poissa ollessa, mikä kuvaa koko perheen koolla olemisen tärkeyttä. Toisessa kertomuksessa perheen molemmat vanhemmat ovat poikkeuksellisesti illalla tavallista myöhempään poissa. Tällöin teini-ikäiset lapset joutuvat lämmittämään vanhaa ruokaa ja syömään vain keskenään. Vaikka kertomuksen lapset iltapäivisin nauttivat kotona olemisesta keskenään ilman aikuisia, muuttuu keskenään olo illalla negatiiviseksi, kun normaali koko perheen yhdessäolo ei toteudu.

Myllyniemi (2012, 34) on havainnut, että perheen yhdessä tekeminen liittyy vahvasti perheen yhteenkuuluvuuden kiinteyteen. Lapsuudenkodin aktiviteetit, esimerkiksi yhdessä syöminen, kotitöiden tekeminen yhdessä, keskustelu ajankohtaisista asioista ja liikunnan harrastaminen yhdessä ovat yhteydessä nuoren kokemaan yhteenkuuluvuuteen. Myös aineistoni kertomuksissa perheen yhdessäolo on konkreettista tekemistä; esimerkiksi yhdessä syömistä, TV:n katselua, lautapeliä pelaamista, urheilua, pihatöiden tekemistä ja viikonloppuina jotain aikaa vievämpää kuten vaikkapa elokuviin, näyttelyyn tai retkelle menemistä. Perheenjäsenillä on niin pitkin viikkoa kuin viikonloppuisinkin myös omia menojaan, mutta siitä huolimatta aikataulut suunnitellaan siten, että aikaa perheen yhdessäololle järjestyy. Yhdessäolo lisää perheyhteyttä.

Anneli Miettinen ja Anna Rotkirch (2012, 113–115) ovat havainneet aikuisia haastatellessaan, että näiden mielestä perheen yhteinen aika on tärkeää. Yhteisen tekemisen sijasta se voi olla myös kiireetöntä yhdessä oleilua. Aarnion ja kumppaneiden (2017) tutkimuksessa sateenkaariperheen lapset pitivät tärkeänä mukavaa yhdessäoloa perheen kanssa. Zartler (2015) taas havaitsi, että perheen kanssa vietetty aika oli tärkeä arvo lasten tulevaisuuteen sijoittuvissa perhekuvitelmissa. Anna Röngän ja Marjukka Sallisen (2008, 55–56) murrosikäisten perhesuhteisiin keskittynyt tutkimus osoitti, että nuorten mielestä parhaat hetket perheen arjessa olivat niitä, kun ollaan ja tehdään yhdessä, mennään jonnekin tai pelkästään oleillaan.

Myös oman aineistoni kertomuksissa perheen yhdessäolo on jotain enemmän kuin vain yhteistä toimintaa. Kertomuksissa kuvataan, miten perhe vain yksinkertaisesti ”on” yhdessä, sen kummemmin tekemättä mitään. Yhdessä tekeminen ja yhdessä oleminen siis erottuvat kertomuksissa toisistaan. Tämä oleminen näyttäytyy useassa kertomuksessa parhaimpana yhdessäolon muotona. Kertomuksissa perheistä on parasta se, kun esimerkiksi viikonloppuisin arjen rutiinien rikkoutuessa on mahdollisuus vain olla yhdessä. Olemiseen liittyy olennaisesti kiireettömyys ja levollisuus sekä se, ettei ennakkoon ole suunniteltu mitään. Kertomuksissa oleminen tapahtuu kotona. Näyttää siltä, että kodin ulkopuolella tapahtuva perheen yhdessä olo on liian toiminnallista, jotta vain olemiselle ominainen kiireettömyys ja suunnittelemattomuus voisi toteutua. Lisäksi perhe toteuttaa olemista ainoastaan oman perheen kesken. Vaikuttaa siltä, että ”oleminen” on intiimein perheen yhdessäolon muoto, jonka avulla perhe piirtää rajan itsensä ja muiden välille. Yhdessä olossa perheyhteisyys on tiiviimmillään, ehkä siihen mahdu ulkopuolisia.

Viikonloppuna ne (perhe) siis viettää aikaa yhdessä. Se on niitten semmonen rauhoittuminen. Ne vaan on ja rentoutuu, ei siinä tarvi sillee aktiivisesti jutella tai puhuu mitään. (Perhe 4)

Kertomusten muista poikkeavassa perheessä, onnettomassa perheessä, perheenjäsenten toiminta on vastakkaista muiden kertomusten perheisiin nähden. Siinä missä muissa perheissä aktiivisesti järjestetään yhdessäololle aikaa ja siitä nautitaan, tässä perheessä kukin on enimmäkseen omissa oloissaan viihtyen parhaiten omassa seurassaan. Perheenjäsenet hakevat läheisiä ihmissuhteita ja yhdessäolon iloa perheen ulkopuolelta, kaveri- ja ystäväpiiristä. Harvat yhdessäolon hetket sujuvat eripuraisissa merkeissä, esimerkiksi yhteinen ruoanlaitto päättyy suureen perheriitaan. Perheen yhdessäolo ei koskaan ole mukavaa. Miettisen ja Rotkirchin (2012, 119) mukaan perheen yhdessäoloon liitetään yleensä ajatus, että se on mukavaa. Tämä on tilanne myös aineistoni muiden

perheiden kohdalla: Kun perheet ovat yhdessä, kaikilla on mukavaa. Onneton perhe asettuu siten tässäkin muiden kertomusten perheiden vastakohdaksi.

Ne muistaa sen hetken hirveänä, kun ne oli kaikki yhtä aikaa kotona. (Perhe 6)

Vaikka onneton perhe ei yleensä välttelee yhdessä oloa, se silloin tällöin kuitenkin joutuu olemaan yhdessä sukujuhlissa, sillä se on tärkeää perheen imagon kannalta. Perheen isä haluaa luoda sukuun päin kuvan onnellisesta, yhdessä viihtyvistä perheestä. Jallinoja (2000, 201–203) on kuvannut, miten perhe voi esittää yhteenkuuluvuuttaan erilaisin merkein, jolloin perheyhteisyyttä ei jätetä pelkän henkilökohtaisesti koetun tunteen varaan, vaan sen on tultava näköksälle. Vakuuttava merkki perheen yhteisyydestä on yhdessä oleminen, jota voidaan toteuttaa esimerkiksi perhejuhlissa. Tässä perheessä perheyhteisyys ei ole mitään muuta kuin ulkokohtaista esittämistä, kun yhteenkuuluvuuden tunnetta perheenjäsenten välillä ei ole.

6.4 Vahva talous ja järkevä, tasapuolinen rahankäyttö

Jokaiseen aineistoni kertomukseen sisältyy kuvauksia perheen tuloista ja rahankäytöstä. Se, mihin rahaa konkreettisesti kulutetaan, on sivuseikka kertomuksissa. Sen sijaan esiin nousevat perheen taloudellisen ajattelun periaatteet, puolisoitten roolit rahan ansaitsijoina sekä rahankäytöstä päättäminen. Onnellisten perheiden kertomuksissa perhe on yhtenäinen, itsenäinen taloudellinen yksikkö, jossa molemmat vanhemmat lähtökohtaisesti ansaitsevat, poikkeuksena hoitovapaa tai lyhytaikainen työttömyys. Perheiden tavoitteena on taloudellinen vakaus, ja sellainen myös valitsee kaikissa perheissä. Yksi kertomuksen perheistä on vähävarainen, mutta myös tässä perheessä menot osataan suhteuttaa tuloihin, joten ajoittaisesta niukkuudesta huolimatta perhe elää taloudellisesti vakaata elämää oman elintasonsa puitteissa. Myös Katja Repo (2003, 74) on havainnut, että perheen rahatalous rakentuu taloudellisen riippumattomuuden lähtökohdalle, jossa kotitalous on omillaan toimeen tuleva yksikkö. Kertomusten perheissä taloudelliseen vakauteen pyritään järkevällä, menoihin suhteutetulla rahankäytöllä sekä säästämisellä mahdollisuuksien mukaan. Tällä tavoin perhe tulee toimeen omillaan, eikä tarvitse apua esimerkiksi sukulaisilta.

Kertomuksissa lähtökohtana on, että perheen molemmat aikuiset käyvät työssä ja ansaitsevat suunnilleen yhtä paljon. Raha on perheen yhteistä, sinun ja minun rahoja ei erotella. Vanhemmat päättävät rahankäytöstä yhdessä. Silloin päätökset tehdään järkiperustein ja keskustelemalla. Anu Raijaksen ja Terhi-Anna Wilskan mukaan (2007, 32) taloudellinen päätöksenteko suomalaisissa lapsiperheissä on demokraattista, sillä merkittävässä asioissa toisen mielipiteen huomioon ottaminen

ja neuvottelu on yleistä. Repo (2003, 76) on havainnut, miten perheiden rahatodellisuutta merkityksellistetään puolisoiden välistä solidaarisuutta korostavista merkitysmailmoista käsin. Hän nimittää tätä jakamisen tulkintakehykseksi. Siinä rakennetaan kuvaa harmonisesta perhe-elämästä, jossa kaikki – myös raha – on yhteistä. Jakamisen tulkintakehys on siis havaittavissa oman aineistoni kertomuksissa. Raijaksen ja Wilskan (2007, 32) mukaan myös lasten mielipidettä kuunnellaan ostopäätöksiä tehtäessä. Myös tämän tutkielman kertomuksissa lapset saavat kertoa mielipiteensä osassa rahankäyttöön liittyvissä päätöksissä.

Kahdessa aineistoni kertomuksessa toinen puolisoista ansaitsee väliaikaisesti toista vähemmän hoitovapaan ja lyhyen työttömyyden vuoksi. Tällöin toinen perheistä lykkää muuttamista kalliimpaan asuntoon ja toinen luopuu lomamatkoista. Tässäkin toteutuu järkevän rahankäytön periaate; menot suhteutetaan tuloihin. Kaikissa kertomuksissa aikuiset ovat raha-asioissa solidaarisia perheen hyväksi: Kukaan ei panttaa omia rahoja itsellään tai käytä niitä vain omaan hyvinvointiinsa. Rahatalous on yhteisöllistä. Perheenjäsenet jakavat saman elin- ja kulutustason, myös uusperheissä. Kertomuksissa uus- ja ydinperheen rahankäytössä ei ole eroja, paitsi lasten menojen kohdalla. Tällöin biologinen vanhempi vastaa biologisen lapsensa ”omista” menoista, jollaisia ovat esimerkiksi harrastus- ja vaatemenot. Ruokaan, asumiseen ja yhdessä vietettyyn aikaan kuten vaikkapa lomiin ja retkiin käytetty raha on perheen yhteistä, silloin ei tehdä eroa biologisten ja uuslasten välillä.

Niiden taloudellinen tilanne on hyvä. Niil on molemmil sellanen työ, josta saa paljon palkkaa. Mut mitään kroisoksii ne ei kuitenkaan oo, kun niil on niin paljon lapsii. Ja yleensä ne hoitaa sen silleen, et jos on jotain yhteisii menoja, ne maksaa yhdessä, mut jos on oman lapsen menoja, niin se menee vaan sen vanhemman rahasta. Mut menee niillä sillai ihan hyvin, ei mitään vaikeuksii oo. (Perhe 4)

Myös onneton perhe on kertomuksessa yhtenäinen taloudellinen yksikkö. Kuitenkin se poikkeaa muiden kertomusten perheistä merkittävästi siinä, että puoliset eivät ole tasa-arvoisia rahan ansaitsemisessa, sen käytöstä päättämisessä eivätkä käytössä. Perheen isällä on hyvin palkattu työ. Äiti on joskus ennen toisen lapsen syntymää ollut töissä ja ansainnut omaa rahaa. Toisen lapsen syntymän jälkeen anoppi on painostanut äidin jäämään kotiin, sillä hänen hyväpalkkaisen poikansa vaimolle on arvoa alentavaa käydä työssä. Äiti on taipunut painostuksen alla, joten hänellä ei ole lainkaan omaa tulonlähdettä, vaan on täysin puolisonsa armeliaisuuden varassa. Myös hänen miehelleen on mieluista, että vaimo ei käy työssä, sillä näin hän pystyy käyttämään rahaa kiristysvälineenä ohjaillakseen vaimonsa käytöstä haluamaansa suuntaan. Isä esimerkiksi sivuuttaa

vaimon toiveen päästä säännöllisesti kerran viikossa jumppaan ja hankkia täksi ajaksi maksullinen lastenvahti. Jan Pahl (1989, 172) onkin esittänyt, että puolisoilla, joka tuo perheeseen taloudellisia resursseja, on myös enemmän valtaa perheen sisäisessä päätöksenteossa. Puoliso, jolla on määräysvaltaa päätöksenteossa, todennäköisesti kontrolloi myös perheen tuloja. Kontrollia voidaan tarkastella suhteessa myös siihen, onko puolisoilla omaa rahaa ja vapaus käyttää perheen yhteisiä varoja. (Repo 2003, 69). Onnettoman perheen kohdalla edellinen näyttää pitävän paikkansa. Viime kädessä isällä on mahdollisuus päättää asioista, sillä hän voi rahan avulla kiristää vaimoaan. Vaimolla ei ole oikeutta käyttää perheen yhteisiä varoja, sillä sellaisia ei edes ole. Perheen varat ovat miehen.

Tämän perheen tilanteessa siis kolmas osapuoli, anoppi, on sekaantunut perheen rahatalouteen, toisin kuin muissa kertomusten perheissä, joissa rahatalous on vain perheen omissa käsissä. Anoppi ohjailee ajoittain myös poikansa toimia haluamaansa suuntaan käyttäen kiristyksen välineenä uhkailua perinnöttömäksi tekemisestä tai antaen rahaa järkeviksi katsomiinsa hankintoihin, kuten vaikkapa esimerkiksi uuteen autoon. Anopin rooli murtaa käsityksen kotitaloudesta itsenäisenä taloudellisena yksikkönä. (Kts. Repo 2003, 74.) Puolisoiden tai vain toisen heistä sijasta tässä perheessä taloudellista valtaa käyttävät anoppi ja perheen isä eli äiti ja poika. Taloudellisissa asioissa onnettoman perheen tilanne asettuu vastakohtaksi onnellisten perheiden tilanteelle, kun perheen raha ei ole yhteistä ja puolisot eivät yhdessä päättäneet taloudellisista asioista.

Marjaana Sailion (2014, 132–140) tutkimus osoitti, että parisuhteesta perheeksi siirryttäessä kotitalouden rahanjakoon liittyy olennaisesti puhe rahan hallinnoinnista sekä tasa-arvosta. Toisaalla on omat rahat, jotka ilmentävät yksilöllisyyttä ja riippumattomuutta, toisaalla puolestaan yhteiset, jotka korostavat perheen yhteisyyttä. Omat rahat edustavat yhteisten rahojen puolesta puhujille sitoutumattomuutta ja yksinäisyyttä, eli jotakin sellaista, mitä oikeanlainen perhe-elämä ei ole. Rahanjaon avulla saatettiin ylläpitää tasa-arvoa tai käyttää valtaa taloudellisesti heikompaan osapuoleen kohtaan. Yhteiset rahat ilmensivät samalla myös tasa-arvoista parisuhdetta. Aineistoni viiden onnellisen perheen kertomuksessa tilanne on juuri tämä: yhtenäisessä perheessä on yhteiset rahat ja myös parisuhde on monella tasolla tasa-arvoinen. Esimerkiksi kotityöt jaetaan tasan ja perheen asioista päätetään yhdessä. Onnettomassa perheessä perheen äidillä ei ole omaa tulonlähdettä, vaan hän on riippuvainen miehensä tuloista. Taloudellisen epätasa-arvon lisäksi parisuhteessa on myös muita epätasa-arvon ulottuvuuksia, esimerkiksi kotitöiden epätasainen jakautuminen sekä isän tapa tehdä yksin perhettä koskevia suuria päätöksiä.

6.5 Positiivinen tunneilmasto

Aineistoni onnellisten perheiden kertomuksissa perheen aikuisten eli pariskunnan tunnesuhde on keskeinen perheyhteyden elementti. Yhdessä kertomuksessa aikuisten kerrotaan olevan rakastavaisia, jotka ovat rakastuneet toisiinsa. Neljässä muussa kertomuksessa ei puhuta rakastumisesta, mutta sen sijaan aikuisten kerrotaan rakastavan toisiaan, olevan toisiinsa kiintyneitä ja onnellisia yhdessä. Perheen aikuiset viettävät säännöllisesti myös kahdenkeskistä aikaa ilman lapsia, jotta saavat olla rauhassa kahdestaan. Jallinojan (2000, 11) mukaan puolisoiden välinen rakkaus ja rakastumisen tunne ovat tulleet entistä tärkeämmiksi perheessä. Aineistoni tukee Jallinojan havaintoa, rakkaudella näyttää olevan suuri merkitys. Vanhempien ja lasten ja niin ikään uusvanhempien ja uuslasten välit kuvataan lämpiminä ja kiintymyksen täyttiminä. Ritala-Koskinen (2001, 206–207) on lasten uusperhesuhteita tutkiessaan havainnut, että lasten vanhempien uusista puolisoista ei välttämättä voi puhua uusina äiteinä tai isinä, sillä nämä suhteet eivät automaattisesti ole lapsille merkityksellisiä. Aineistoni kertomuksissa ei problematisoida uuslasten ja uusvanhempien tunnesidettä, vaan siitä kerrotaan vanhempien ja lasten suhteena siihen liittyvine lämpimine tunteineen tekemättä eroa biologisen ja ”uussukulaisuuden” välillä. Sama koskee perheissä eläviä lapsia, jotka eivät ole biologisia sisarusia; heidän suhteestaan kerrotaan yksinkertaisesti sisarussuhteena, joka sisältää samanlaisia tunteita kuin biologisten sisarustenkin välisissä suhteissa.

Joskus kertomusten aikuisten välillä saattaa olla pieniä erimielisyyksiä tai stressin aiheita, jotka juontavat juurensa niin ikään pienistä seikoista: eräässä perheessä äiti on hieman stressaantunut, kun puoliso ei ota tarpeeksi vastuuta viikon ruokalistan suunnittelusta. Toisessa mies kommentoi kriittisesti vaimonsa hintavahkoa vaateostosta. Yleensä pienet erimielisyydet jäävät pienen naljailun tai eriävien mielipiteiden tasolle, mutta joskus harvoin syntyy riitaa. Olennaista on kuitenkin, että pienetkin erimielisyydet ja ristiriidat pyritään aina poistamaan ja riidat ratkaisemaan. Ristiriitatilanteessa puoliset ovat tasaveroisia kumppaneita, joista kumpikaan ei jyrää toista alleen. Ristiriidat eivät koskaan horjuta tai kyseenalaista aikuisten välistä lämpöä tai kiintymystä.

Onnellisten perheiden murrosikäiset lapset hakevat myös etäisyyttä perheen ja haluavat viettää aikaa kavereidensa kanssa. Kertomuksissa lapset olivat kavereiden kanssa usein koulun jälkeen ja viikonloppuisin. Läheisyyden ja yhteisyyden tunne vanhempien ja pienempien sisarusten kanssa on kuitenkin edelleen vahva. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että kaikissa kertomuksissa myös teini-ikäiset lapset halusivat pitää kiinni perheen yhteisistä hetkistä arjessa olemalla paikalla yhteisillä

aterioilla sekä osallistuiivat mielellään koko perheen yhdessä oloon viikonloppuna. Rönkä ja Sallinen (2008, 63) ovat murrosikäisten perhesuhteita tutkiessaan havainneet, että kiireettömät yhdessäolon hetket perheen kanssa ovat murrosikäiselle tärkeää vastapainoa muulle elämälle. Tämä näyttää olevan tilanne myös oman aineistoni kertomuksissa. Pientä riitaa aikuisten ja murrosikäisten välille saattaa joskus tulla esimerkiksi viikkorahan käytöstä tai nuoren uudesta tukkamallista. Mutta vanhemmat ja nuoret -molemmiin puolin - hakevat sovintoa ja lopulta kiistanaiheista pystytään aina sopimaan. Samalla lailla kuin perheiden aikuiset, myös lapset ovat konfliktitilanteissa toimijoita, joilla on mahdollisuuksia rakentamaan toimintaan ja neuvotteluun. Konflikteihin voi sisältyä helpotuksen, kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen tai hallinnan tunteita (Notko & Sevón 2018, 85). Juuri näin näyttää tilanne aineistoni kertomuksissa olevan. Tällöin konfliktit eivät jää kuormittamaan perheentunneilmastoa ja muuta sitä negatiiviseksi pitkäksi aikaa.

Onnellisissa perheissä sisarukset viihtyvät yhdessä, ovat kiintyneitä toisiinsa ja ovat luottamuksellisissa väleissä, sillä jakavat keskenään myös asioita, joita eivät kerro vanhemmille. Välillä sisarukset myös riitelevät, varsinkin jos vanhemmat eivät ole kotona. Samanlaisia havaintoja ovat tehneet Gulløv, Palludan ja Winter (2015, 516–517), jota lasten sisarussuhteita tutkiessaan havaitsivat niiden kuvausten sisältävän paitsi konflikteja, myös sitoutuneisuutta, hellyyttä, uskollisuutta ja huolenpitoa.

Kokonaisuutena onnellisissa perheissä valitsee positiivinen tunneilmasto. Perheet pystyvät ratkaisemaan hetkittäiset konfliktit, joten tunneilmasto pysyy positiivisena, kuten edellä totesin. Perheenjäsenet ovat kiintyneitä toisiinsa ja läheisiä. He voivat luottaa toisiinsa. Läheisyys tiivistyy varsinkin hetkinä, jolloin koko perhe on koolla yhdessä. Silloin ollaan iloisia, vaihdetaan kuulumisia ja tehdään jotain kivaa yhdessä. Perheenjäsenet puhaltavat yhteen hiileen. Lapset auttavat kotitöissä kukin kykynsä mukaan, jotta vanhemmille ei kasautuisi liikaa velvollisuuksia työelämän vaatimusten lisäksi. Lisäksi isommat sisarukset katsovat pienempien perään vanhempien ollessa kiireisiä ja ottavat siten vastuuta perheen yhteisestä hyvinvoinnista. Kun kukaan ei kuormitu arjen vaatimuksissa liikaa, perheen tunneilmasto pysyy positiivisena.

*Niiden perhe viihtyy tosi hyvin yhdessä. Niil on tosi hyvä perhehenki. Ne tykkää yhdessä makoilla siinä puistossa. Ne ottaa aina viltin ja menee sinne koko perhe.
(Perhe 5)*

Onnettoman perheen kertomuksessa aikuisten parisuhde on vastakohta muiden perheiden aikuisten suhteelle: se ei perustu kiintymykselle tai rakkaudelle. Liiton kerrotaan olevan kulissiliitto, jossa äiti roikkuu, koska avioero tarkoittaisi hänelle merkittävää elintason alenemista. Mies tarvitsee

kulussiliittoa liiketoimiensa vuoksi, oikeanlainen perhe nostaa statusta myös liiekekumppaneiden silmissä. Rakkautta ei ole ollut edes liiton alussa. Puolisot ovat päätyneet nuorena naimisiin yhden illan suhteen johtaessa raskauteen. Koska miehen äiti on painostanut avioliittoon, puolisot eivät ole saaneet valita toisiaan rakkauteen perustuen. Elämä on kulkenut rakkaudettomana alusta alkaen. Kumpikin elää omaa elämäänsä saman katon alla tuntematta toista kohtaan oikeastaan mitään. Perhe voi rakentua myös muiden siteiden kuin vanhempien rakkauden varaan. (Jallinoja 2009, 14–18.) Tämä on tilanne tässä perheessä, jossa vanhempien välinen sidos on ennen kaikkea taloudellinen. Puolisot eivät ole kasvaneet suhteensa aikana edes keskinäiseen kiintymykseen, vaan heidän yhdessäoloon leimaa tunnetasolla keskinäinen välinpitämättömyys.

Vanhempien ja lasten välit ovat tässä perheessä ongelmalliset. Isä on lapsille tunnetasolla etäinen. Äiti on enemmän läsnä lasten elämässä, mutta hänkään ei ole kyennyt muodostamaan lapsiinsa todellista kiintymyssuhdetta. Se näkyy välinpitämättömyytenä lasten tunteita ja tarpeita kohtaan. Perheen tytär on huonoissa väleissä vanhempiensa kanssa. Keskusteluyhteyttä ei ole, vaan vuorovaikutus vanhempien ja tyttären välillä on mököttämistä tai huutamista. Vanhemmat eivät edes yritä ymmärtää tyttärtään ja neuvotella asioista, vaan rankaisevat tätä ja asettavat sanktioita, esimerkiksi kotiarestin. Tytär ei kaipaa vanhempiensa kiintymystä, vaan etsii sitä kodin ulkopuolelta kaveripiiristä. Perheen nuorin lapsi on jatkuvasti allapäin ja vetäytyy paljon omiin oloihinsa, vaikka on vielä kovin pieni.

Jos perhe joskus sattuu olemaan yhtä aikaa kotona, on yhdessäolon tunneilmasto ikävä. Kaikki ovat mahdollisimman paljon omissa oloissaan vältellen toisensa seuraa. Jopa perheen nuorin lapsi on ikätasoonsa nähden paljon oman onnensa nojassa, sillä äiti on kyllästynyt hänestä huolehtimiseen. Perheenjäsenet ärsyntyvät toistensa tekemisistä ja tavoista, esimerkiksi TV:n katselusta jalat pöydällä tai voirasian jättämisestä keittiön pöydälle. Konflikteja ei osata eikä edes pyritä ratkaisemaan, mistä syntyy tunneilmaston huononemisen kierre. Perhesuhde ei vielä sinänsä kerro mitään suhteen läheisyydestä tai lämpimyydestä. Perhe voi tarjota lämpöä ja huolenpitoa, mutta myös konflikteja, surua ja tuskaa. (Eerola ja Pirskanen 2018, 317–318.) Tämän perheen perhesuhde näyttää tarjoavan perheenjäsenilleen vain jälkimmäisiä, negatiivisia kokemuksia. Tässä perhe tulee lähelle määritelmää, jonka nuoret Vidénin ja Ollilan (2004, 10) tutkimuksessa nimesivät huonoksi perheeksi. Perheestä tekee huonon synkkänä avautuva tunnemaisema: jatkuvat riidat, välinpitämättömyys, viha ja perheenjäsenten huono olo. Perheen tunneilmasto on myrkyttynyt.

6.6 Perhelomat yhteisyyden tiivistymänä

Onnellisten perheiden kertomuksissa perheiden lomamatkoja kuvataan yksityiskohtaisesti sen suunnittelusta toteutumiseen saakka. Perheen yhteisyys tuntuu tiivistyvän lomaan, kun lomakohte, matkustustapa, lomakohteen asumismuoto sekä loman ohjelma suunnitellaan yhdessä. Samalla tavalla kuin perheet arjessa neuvottelevat kaikista ratkaisuksistaan yhdessä, ne neuvottelevat myös lomamatkoistaan. Loma on projekti, johon kaikki perheenjäsenet osallistuvat suunnittelusta toteutukseen asti. Loman suunnittelu alkaa jo kuukausia ennen loman toteutumista. Esimerkiksi yksi perhe neuvottelee lomakohteeseen Barcelonan, jossa yhdistyvät perheenjäsenten toiveet ensisijaisesta lomakohteesta. Barcelonassa on rantaa, lämpöä, kulttuuria, ostosmahdollisuuksia ja huvipuistoja eli yhdessä kaupungissa kaikkea sitä, mitä yksittäiset perheenjäsenet toivoivat lomakohteeltaan.

Vietettiin loma missä tahansa, se on perheen yhteistä aikaa. Silloin rentoudutaan, ollaan yhdessä ja nautitaan yhdessäolosta. Edes perheiden teini-ikäiset eivät kyseenalaista lomamatkan tarkoitusta ensisijaisesti perheen yhdessäolon aikana. Loman tarkoitus on olla irti arjen rutiineista, jotka vievät aikaa perheen yhdessäololta. Vaikka perheenjäsenet saattavat välillä liikkua lomakohteessa yksin tai pienemmissä ryhmissä erilaista kiinnostuksen kohteista ja mieltymyksistä johtuen, suuri osa ajasta vietetään kuitenkin yhdessä. Perheenjäsenet tekevät lomalla yksilöllisten mieltymysten lisäksi muiden perheenjäsenten toivomia asioita. Näin heillä on mahdollisuus nähdä toisistaan uusia puolia ja tutustua toisiinsa paremmin. Jallinojan (2000, 205) mukaan loma on eräs perheyhteyden merkityksellisistä vertauskuvista, kun lomalla perheenjäsenet voivat antaa kaiken aikansa toisilleen ja loma on siten todellista perheen aikaa. Tämä huomio toteutuu aineistoni kertomuksissa: Lomilla perheyhteisyys on syvimmillään.

Niil on just siel lomalla hyvä, ku kukaan ei oo stressaantunu siit arjen pyöryksestä eikä kellään oo pakollisia menoja. Et ne voi rauhassa olla yhdessä. (Perhe 5)

Siinä missä onnelliset perheet suunnittelevat huolella lomamatkaansa yhdessä neuvotellen, onnettomassa perheessä päätöksenteossa ei ole mitään yhteisöllistä. Päätöksen lomakohteesta tekee yksinvaltaisesti isä, eikä muilla perheenjäsenillä ole sananvaltaa. Teini-ikäinen tytär ei edes haluaisi lähteä matkalle, koska viettäisi mieluummin aikaa kavereidensa kuin perheensä seurassa. Isä on perinyt Espanjassa sijaitsevan lomaosakkeen, jossa perhe viettää kesälomalla monia viikkoja. Kohde on isälle mieluinen, koska siellä hän saa tehdä itseään kiinnostavia asioita, kuten pelata golfia. Tytär suuntaa mielenkiintonsa paikallisiin poikiin. Äiti viettää aikaansa shoppaillen ja nuorin lapsi kulkee hänen mukanaan. Kun onnellisissa perheissä loma on perheen mielestä vuoden

kohokohta sen mahdollistaessa perheenjäsenten yhdessä olemisen parhaalla mahdollisella tavalla, onnettomassa perheessä loma tuo perheen eri ympäristöön, mutta muutoin mikään ei muutu. Perheenjäsenet ovat samalla lailla etäällä toisistaan kuin kotonakin. Loma ei lisää perheyhteisyyttä.

6.7 Perhejuhlat perheyhteisyyden huipentumana

Aineiston kertomuksissa onnellisten perheiden juhlat ovat niitä tilaisuuksia, joissa sukulaiset ovat läsnä perheen elämässä. Juhlissa on mahdollista kokea perheyhteisyyttä saman katon alla asuvan perheen kanssa ja myös yhteenkuuluvuutta myös laajemman perhepiirin kanssa. Perheen arjessa ja viikonlopuissa sukulaisilla on vain pieni rooli. Isovanhempia tavataan joskus, mutta heitäkin lähinnä vain silloin, jos heitä tarvitaan lastenhoitoavuksi. Yleensä arkisin ja viikonloppuisin koko perheen kanssa vietetty aika on vain perheenjäsenten keskinäistä aikaa. Jallinojan (2000, 203–205) mukaan perhejuhlat ovat eräs tapa näyttää perheyhteisyyttä käytännössä. Perhejuhlat ovat tilaisuuksia, joissa perheen yhteen kokoontuminen tapahtuu varta vasten ja erottamalla tuo aika muusta ajasta. Sukulaiset ja ystävät, jotka kutsutaan juhliin, ovat erityisasemassa, sillä he kuuluvat merkittäväällä tavalla perheen piiriin. Valinnassa käytetään kriteerinä kanssakäymisen määrää ja henkilökohtaista kiintymystä. Juuri tämä on valinnan kriteeri aineistoni viiden kertomuksen kohdalla, sillä perheiden juhlissa kerrotaan oleva paikalla läheisiksi koettuja sukulaisia ja ystäviä. Esimerkiksi eräässä perheessä äidin serkkuja ei ole kutsuttu, sillä heitä nähdään harvoin eikä tunneta hyvin, mikä vähentää läheisyyden kokemusta. Sen sijaan äidin samalla paikkakunnalla asuvat pikkuserkut on kutsuttu, sillä heidät tunnetaan hyvin. Kaikissa kertomuksissa läheisinä pidetään isovanhempia ja aikuisten sisaruksia, muita sukulaisia vaihtelevasti. Aineistoni kertomuksissa uusperheiden sukulaisuussuhteita ei erikseen pohdittu, vaan kerrottiin vain läheisiksi koettujen sukulaisten kutsumisesta juhliin tekemättä eroa sen siinä, keiden sukulaisista on kyse. Uusperheiden sukulaisuussuhteet voivat olla monimuotoisia ja sisältää käsityksiä erilaisista sukulaisuusmalleista. Ulkopuolinen ei voi päätellä, pitävätkö esimerkiksi uusperheiden aikuiset ex-puolionsa vanhempia sukulaisinaan. (Castrén 2009, 94–105.) Kertomusten perheet näyttävät noudattavan sukulaisuusmäärittelyssä läheisyyden ja henkilökohtaisen mieltymyksen kriteeriä välittämättä siitä, onko sukulaisuussuhde mahdollisesti muodostunut vanhemman aiemman parisuhteen kautta.

Perheen juhlissa tärkeällä sijalla on seurustelu ja ruokailu. Ennen vieraiden saapumista perhe on laittanut kotia vähän siistimpään kuntoon ja valmistanut juhlaruokaa, joka poikkeaa arkiruoasta. Yhteisen pöydän ääressä viihdytään pitkään aterialta nauttien ja seurustellen. Myös Jallinoja (2000,

203) on todennut, että perhejuhlissa aterialla on suuri merkitys. Kun perheenjäsenet asettuvat yhteisen pöydän ympärille, he ryhmittyvät perheeksi ja heidän läheisyytensä perheenä tulee konkreettisella tavalla näkyville. Aineistoni kertomuksissa samassa pöydässä istuminen tuo näkyväksi paitsi perheen, myös paikalla olevan suvun läheisyyden. Erityisen hyvää ateriaa lukuun ottamatta juhlien puitteet eivät ole niin tärkeät, sillä tärkeintä on kiireetön yhdessäolo. Istutaan, jutellaan ja vaihdetaan kuulumisia kaikessa rauhassa. Saman ikäiset lapset leikkivät keskenään. Joissakin kertomuksissa myös lautapelit ja erilaiset yhteisleikit kuuluvat ohjelmaan. Yhdessä kertomuksessa perhe järjestää suuret rippijuhlat, sillä perheen äiti nauttii juhlien järjestämisestä ja muu perhe tukee häntä tässä. Vaikka nämä juhlat ovat puitteiltaan juhlavammat kuin perheen tavalliset juhlat, niiden ydin ja syvin tarkoitus on sama eli yhdessäolo. Kertomuksesta käy ilmi, että tarkoituksena ei ole esittää mitään, vaan tuoda iloa rippilapselle ja sukulaisille erityisen hienoilla juhlilla.

Nii sinne perhejuhlisiin on tullu isovanhemmat, serkkuja, tätejä, setiä. Ne menee kaikki istumaan olkkariin. puhutaan kuulumisii, puhutaan ja puhutaan. Mennään välil syömään, sit taas puhutaan. Välil katotaan valokuvii. (Perhe 1)

Onnetoman perheen juhlilla on hienot puitteet, sillä juhlatilaksi on vuokrattu eräs kaupungin kalleimmista ja arvokkaimmista juhlahuoneistoista. Tämä on tehty siksi, että on tärkeää näyttää perheellä olevan siihen varaa. Siinä missä muiden perheiden juhlien tarkoitus oli yhdessäolo, tämä perhe haluaa esitellä vaurauttaan ja kokee saavansa sitä kautta arvostusta. Hulppeat tarjoilut hoitaa pitopalvelu. Ohjelmana on puheita ja juhlien loppupuolella viihdeorkesteri luo tunnelmaa. Seurustelu juhlissa on small talkia ja pinnallista jutustelua. Toisin kuin kertomusten muissa perheissä, sukulaisten välillä ei ole todellista välittämistä tai tunnetason yhteenkuuluvuutta. Sukulaisia arvostetaan sen mukaan, miten paljon heistä on hyötyä. Suvulla on siten perheelle vain välineellistä arvoa, joten kaukaisetkin sukulaiset kannattaa kutsua juhliin. Suurin hyöty on suvun verkostot, joilla on merkitystä isän liiketoimien onnistumiseen. Menestyvä liiketoiminta tuo mukanaan rahaa, joka takaa mukavan elintason kaikille perheenjäsenille. Tämän vuoksi koko perhe esittää juhlissa suvun edessä onnellista, menestyvää perhettä, mikä on perheen ihanne näissä piireissä. Jallinojan (2000, 205–207) mukaan perheyhteisyyttä voi näyttää käytännössä erilaisten vertauskuvallisten merkkien kuten esimerkiksi perheaterian, perhelomien tai perhejuhlien avulla. Yhteisyyden ilmeisin näkyminen toteutuu yhdessä olemisessa, jota on tuettava vertauskuvallisin merkein, jotka viestivät, että asianomaiset kuuluvat samaan perheeseen ja että he tuntevat toisiaan kohtaan yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tämän kertomuksen perhe antaa juhlavieraiden ymmärtää,

että he tuntevat yhteenkuuluvuuden tunnetta. Todellisuudessa tunnetta ei ole, vaan perheenjäsenet ovat henkisesti yhtä etäällä toisistaan kuin muulloinkin.

7 LOPUKSI

7.1 Johtopäätökset

Tämän tutkielman tarkoituksena on tuottaa tietoa nuorten perhekäsityksistä. Olen kuuden eri kertomuksen avulla tarkastellut, miten perhe ja perheyhteisyys rakentuvat nuorten kerronnassa sekä sitä, minkälaisia murtumia perheyhteyteen voi tulla.

Aineistoni kertomukset ovat rakenteeltaan melko samankaltaisia. Ne kertovat perheiden elämästä lähes samojen toimintaepisodioiden kautta ja niistä oli löydettävissä paljon samaa tematiikkaa. Samoin perheet olivat kokoonpanoltaan samanlaisia: vain uus- tai ydinperheitä. Joukossa ei ollut esimerkiksi yksinhuoltaja- tai sateenkaariperheitä. Kertomuksissa perheet kuvataan siinä mielessä stereotyyppisinä, että onnellisiin perheisiin ei näytä mahtuvan juuri mitään negatiivista sen enempää kuin onnettomaan positiivista. Informanttini tuskin näkevät tosielämän perheitä näin mustavalkoisena, vaan todennäköisesti myös kertomusten tuottamistilanne on ohjannut kertomuksia stereotyyppiseen suuntaan: vapaassa kerronnassa ilman peilaamista omiin kokemuksiin on epäilemättä helpompi tuottaa pelkistettyjä kertomuksia kuin monitahoisia, enemmän realistisia kuvauksia. Kertomuksen henkilöhahmoja heidän luonteenpiirteitään, tapahtumapaikkoja ja tapahtumia on helpompi pitää mielessä, kun kertomus rakentuu yksinkertaisista, stereotyyppisistä aineksista.

Kertomusten stereotyyppisyyttä ei kuitenkaan voi selittää pelkästään kerronnan tekniikkaan liittyvillä seikoilla. Kertomukset ovat kuvitteellisia, joten niitä kertoessaan kertojat ovat hyödyntäneet paitsi omaa, henkilökohtaista tietoaan perheestä, myös sosiaalista tarinavarantoa ja sen sisältämiä kulttuurisia mallitarinoita. Voikin ajatella, että aineistoni kertomukset ovat stereotyyppisiä, kulttuuristen mallitarinoiden vahvasti muokkaamia kertomuksia siitä, millaisia ovat hyvä ja huono perhe. Todellisen elämän perheet sisältävät useimmiten aineksia molemmista. Sosiaalisesta tarinavarannosta ammentaminen selittää myös sitä, miksi kertomukset olivat sisällöltään hyvin samankaltaisia. Epäilemättä kertojilla on käsitys siitä, millaista perhettä pidetään kulttuurissamme ihanteellisena. He ovat kertomuksia tuottaessaan rakentaneet perhettä juuri ihannetyyppi mielessään, minkä lopputuloksena ovat onnellisten perheiden kertomukset. Onnettoman perheen kertomus taas asettuu onnellisten perheiden kertomuksen vastakohtaksi. Näin se olemassa olollaan vahvistaa sitä, minkälainen ihanteellinen perhe on. Onnellisen ja onnettoman perheen vastakohtaisuus läpäisee koko aineiston: onnellisen perheen tyyppitarinassa perhe vain vahvistuu vastoinkäymisen eli vieraan myötä, onnettoman perheen vieras taas hajottaa.

Vastakohtaisuus näkyy myös temaattisissa kertomuksissa, joissa onnettoman perheen kertomus on sisällöltään onnellisten perheiden kertomusten vastakohta. Kun onneton perhe poikkeaa onnellisista perheistä eikä sovi niiden joukkoon, täsmentää se olemassaolollaan onnellisten perheiden rajoja. Siten poikkeava onnettoman perheen tyyppitarina ja temaattiset kertomukset kertovat pohjimmiltaan siitä, mitä onnellinen, ihanteellinen perhe on. Kun jokin luokitellaan poikkeavaksi, täsmentyvät sen joukon rajat, johon se ei kuulu. (Douglas 2000, 88–89.)

Tutkimustehtäväni mukaisesti olen kiinnostunut myös pienistä perheyhteisyyden murtumista, sellaisista, jotka aiheuttavat ristiriitoja ja hankausta perheessä ja ovat osa perheen jokapäiväistä elämää. Näitä pieniä murtumia etsin aineistoni temaattisista kertomuksista. Niitä analysoidessani kuitenkin huomasin, ettei onnellisten perheiden kertomuksiin muutamaa mainintaa pienistä, heti sovittavista riidoista lukuun ottamatta sisälly murtumia. Sen sijaan onnettoman perheen temaattiset kertomukset ovat täynnä ristiriitaisuuksia ja säröjä. Siitä huolimatta, etten löytänyt aineistostani kaikille kertomuksille yhteisiä pieniä perheyhteisyyden murtumia, sain niistä tietoa onnettoman perheen kertomuksen kautta. Siten onnettoman perheen kertomus kuvaa sitä, millaisia murtumia näihin kaikille kertomuksille yhteisiin teemoihin voi ylipäänsä sisältyä. Siten ne kertovat perheyhteisyyden murtumista kulttuurisella tasolla.

Anna-Maija Castrénin (2009, 33–36) mukaan tapaamme ajatella perhettä leimaa yhä vahvasti idealisoitu mielikuva, vaikka näemme ympärillämme ja elämme ideaalista poikkeavissa kokoonpanoissa. Eroa idealisoidun ja ”todellisen” perheen välillä voi Castrénin (2009, 33) mukaan havainnollistaa John Gillisin (1996) jaottelun avulla: meillä on arkiperhe, jonka kanssa jaamme arkemme sekä kuviteltu perhe, joka on eräänlainen ideaalityyppi, joka herää henkiin kertomuksissa, perhejuhlissa ja rituaaleissa. Ensimmäinen on pirstaleinen ja epätäydellinen, jälkimmäinen tarjoaa suojaa ja lohtua. Aineistoani analysoidessa huomioni kiinnittyi juuri onnellisten perheiden idealistisuuteen. Gillisin (1996) näkökulman kautta tarkasteltuna aineistoni onnelliset perheet ovat idealistisuudessaan juuri kuviteltuja perheitä, jotka kuvaavat enemmän ihannetta kuin todellisuutta iloineen ja suruineen. On mahdollista, että onnettoman perheen kaltainen perhe olisi olemassa, mutta en pysty sitä äärimmäisyydessään näkemään arkiperheenä, vaan enemmänkin jonkinlaisena kuvitellun, ideaalityyppisen perheen antiteesinä.

Tutkielmassani perheyhteisyys rakentuu samanlaisista aineksista kuin sen aiemmassakin tutkimuksessa on havaittu muodostuvan. Ritva Nätkin (2009, 76) on käyttänyt perheyhteisöllisyyden käsitettä perheyhteisyyden sijasta ja todennut sen rakentuvan hoivasta ja huolenpidosta, keskinäisestä kunnioituksesta ja välittämisestä sekä kiintymyksestä ja rakkaudesta.

Jallinoja (2000, 199–210) on lisännyt siihen kuuluvan vielä perheiden julkiset esiintymiset ja yhdessäolon, joita dokumentoidaan perhekuvilla ja tuodaan esiin esimerkiksi perhejuhlissa ja yhteisillä aterioilla. Nämä kaikki elementit löysin aineistoni kertomuksista. Tämä kertoo siitä, miten vahvasti nuoret ovat sisäistäneet kulttuurisia mallitarinoita perheyhteisyydestä ja sen luonteesta. Myös monet lasten ja nuorten perhekäsityksiin liittyvät tutkimukset, esimerkiksi Kallisen (2017), Linnavuoren (2007), Ritala-Koskisen (2001), Vidénin ja Ollilan (2004) ovat osoittaneet, että keskeisiä perheyhteisyyden elementtejä ovat perheenjäsenten välinen kiintymys ja myönteiset tunteet sekä perheen yhdessäolo. Nämä myönteiset tunteet kannattelevat yksittäisiä perheenjäseniä ja perhettä yhteisönä. Onnettoman perheen kertomus osoittaa, että pelkät perheyhteisyyden ulkoiset merkit kuten julkiset esiintymiset eivät riitä perheyhteisyyden ylläpitoon, sillä muiden perheyhteisyyden elementtien puuttuessa perhe lopulta hajoaa.

Tutkielmani aloitusvaiheessa olin kiinnostunut siitä, millaisina näyttäytyisivät perheiden kokoonpanot ja avautuisiko kertomusten perheissä solidaarisuuksia uusiin suuntiin, esimerkiksi voisivatko ystävyysuhteet olla sillä tavalla merkityksellisiä, että ne luettaisiin perhesuhteiksi. Olin tutustunut useisiin tutkimuksiin, jotka osoittivat lasten ja nuorten perhekäsitysten joustavuuden. Perheeseen saattoi kuulua kuka tahansa, joka miellettiin perheenjäseneksi (Esim. Rigg & Pryor 2007, Mason & Tipper 2008). Aineistoni kertomuksissa perheen rajat ovat kuitenkin tiukat. Onnellisten perheiden kertomuksissa piirtyy esiin selkeä raja perheen ja sukulaisten sekä ystävien välille. Sukulaiset ja ystävät ovat perheiden elämässä melko pienessä roolissa. Heitä ei tavata kovin usein, eikä heillä ole sijaa perheen arjessa lasten ystäviä lukuun ottamatta. Onnellisissa perheissä perheyhteys on vahva, eikä siihen näytä mahtuvan ulkopuolisia. Onnettomassa perheessä perheyhteys on heikko, mutta sen sijaan perheenjäsenillä on solidaarisia sidoksia perheen ulkopuolelle. Aineistoni kertomusten kaksijakoisuus ilmenee tässäkin; välimuotoa tiiviin ja hajanaisen perheen välillä ei ole.

Vahva perheyhteisyys toteutuu samalla lailla aineistoni kertomusten ydin- ja uusperheissä. Kertomuksissa uusperheen perhesuhteet ja perheyhteisyys eivät ei-biologisia siteitä lukuun ottamatta millään tavalla eronneet ydinperheistä. Uusperhesuhteita ei kyseenalaisteta, eivätkä ne ole ristiriitaisia tai kiistanalaisia, vaan kiintymys, läheisyys ja roolit ovat samanlaisia kuin ydinperheissä siitä huolimatta, että aineistoni uusperheiden lapset tapasivat säännöllisesti myös biologista vanhempansa. Castrén (2009, 67–88) on todennut, että uusperhe on aikuisille yritys palauttaa ydinperhe, vaikka todellisuudessa perheroolien näkökulmasta ei ole kyse uudesta alusta, jos perheeseen kuuluu lapsia toisen tai molempien aikuisten aiemmista suhteista. Uusperheissä odotukset perheenjäsenten välisestä kiintymyksestä ja rooleista aiheuttavat jännitteitä ja törmäävät

usein vaikeuksiin, eikä läheisyys ja kiintymys uuslasten- ja vanhempien suhteissa synny automattisesti, vaan tunnesidokset voivat jäädä etäisiksi. Myös esimerkiksi Linnavuoren (2007, 2018) ja Ritala-Koskisen (2001) tutkimukset osoittavat, että uuslasten ja -vanhempien väliset suhteet eivät ole biologisten perhesuhteiden kaltaisia. Ritala-Koskinen (2001, 208–209) on kuitenkin todennut, lasten suhteet vanhemman uuteen kumppaniin voivat rakentua merkityksellisiksi ja läheisiksi, ilman että niitä voisi luonnehtia esimerkiksi vanhemmuussuhteina. Aineistoni kertomusten uusperheet ovat onnistuneet merkityksellisten, läheisten suhteiden luomisessa erittäin hyvin, sillä kertomuksissa ei jäsenny minkäänlaisia jännitteitä uusperhesuhteiden ympärille. Uusperhe näyttäytyy ydinperheen uusintana.

Vaikka aineistoni onnellisten perheiden kertomukset voi nähdä idealistisina, on ne toisesta näkökulmasta mahdollista nähdä myös kertomuksina tasa-arvoisista ja vuorovaikutustavoiltaan taitavista perheistä. Tästä näkökulmasta ne ovat sellaisia kulttuurisia mallitarinoita, jotka haastavat käsitykset perheistä, joissa vallitsevat perinteiset sukupuoliroolit ja joissa vanhemmat ovat selkeässä auktoriteettiasemassa lapsiin nähden. Onnellisissa perheissä vanhemmat ovat tasa-arvoisia niin palkansaajina kuin rooleissaan kotona. Kumpikin tuo suunnilleen saman verran rahaa perheeseen ja vastuut kotitöiden sekä lasten hoivan ja huolenpidon suhteen jaetaan tasan. Tosielämässä hoivan ja huolenpidon vastuut eivät usein jakaudu perheissä tasan. Esimerkiksi Anu Raijas (2014, 117–118) on havainnut, että lasten synnyttyä naiset joutuvat miehiä enemmän sopeuttamaan ajankäyttöään lasten tarpeiden mukaan. Tasa-arvo on laajasti omaksuttu ihanteena heteroparisuhteissa, mutta tasa-arvon toteuttaminen käytännössä osoittautuu usein haasteellisemmaksi (Sihto, Lahti, Elmgren & Jurva 2018, 294). Aineistoni kertomuksissa puoliset ovat tasaveroisia päätöksentekijöitä myös perhettä koskevissa asioissa. Molemmat ovat ristiriitatilanteissa tasa-arvoisia toimijoita ja kykenevät tasa-arvoiseen neuvotteluun. Myös lapset ovat aktiivisia toimijoita perheen päätöksenteossa, neuvotteluissa, kotitöiden tekemisessä ja ristiriitojen ratkaisussa. Lasten osallisuus perheissä on vahva.

Tutkielmani osoittaa, miten vahvoja kulttuuriset mallitarinat ovat. Aineistoni kertomuksissa perhe ja perheyhteisyys rakentuvat aineksista, jotka ovat kertojille tuttuja ympäröivästä maailmasta ja joita minä tutkijana ja myös tutkielmani lukijat epäilemättä tunnistavat. Kulttuuristen mallitarinoiden tunnistamisessa voi käyttää hyväksi kulttuurin tuntemustaan ja osallisuuttaan länsimaisessa yhteiskunnassa (Raitakari 2004, 60). Esimerkiksi perheen yhdessäolon ja varsinkin yhdessä syömisen tärkeys sekä yhteisen loman merkitys perheelle ovat elementtejä, jotka toistuvat niin asiantuntijapuheessa kuin vaikkapa mainosten kuvastossa. Tasa-arvoinen parisuhde ja lasten hoivavastuun jakaminen on vahva kulttuurinen mallitarina jaetusta vanhemmuudesta. (Eerola 2018,

301.) Tämä mallitarina on tunnistettavissa myös oman aineistoni kertomuksista. Onnellisten perheiden aikuiset jakavat hoivavastuun ja kotityöt sekä tuovat molemmat rahaa perheeseen. Aikuisten tasa-arvoinen suhde lasten kanssa sekä neuvotteleva kasvatustyyli ovat elementtejä, joita voi löytää esimerkiksi lastenneuvoloiden ja järjestöjen jakamista oppaista. Kodin siivoaminen ennen vieraiden tuloa lienee edelleen totta monissa suomalaisperheissä. Onnettoman perheen mummo muistuttaa perheen äidin näkökulmasta ilkeää anoppia, josta suomalainen kansanperinne ja populaarikulttuuri sisältää paljon aineistoa. Kukapa ei tuntisi anoppivitsejä? Onnettoman perheen isän lojaalisuus suuntautuu hänen äitiään, ei vaimoan kohtaan. Äidissään kiinni oleva poika on niin ikään tunnettu hahmo kansanperinteessä ja populaarikulttuurissa. Media kertoo tarinoita, joissa perheenjäsen on sairastunut, mutta taistellut sairauttaan vastaan ja lopulta parantunut. Näissä tarinoissa sairastuminen usein on auttanut koko perhettä ymmärtämään, mikä elämässä lopulta on tärkeää: läheiset ihmissuhteet.

7.2 Pohdinta

Tutkielmani nuorten perhekäsityksistä liittyy niiden perhetutkimusten joukkoon, jotka tarkastelevat nuorten itse tuottamia perhemäärittelyjä. Tutkielmani osoittaa, että kulttuuriset mallitarinat ovat täynnä tietoa perheestä ja että nuoret ovat hyvin tietoisia näistä määrittelyistä. Nuorilta siis kannattaa kysyä. Vaikka perheen määrittely on nykyaikana muuttunut haasteelliseksi perheiden ja perhe-elämän monimuotoistumisen myötä (Forsberg 2003a, 7–11.) tämä tutkielma osoittaa, että kulttuurinen näkemys perheestä juuri tietynlaisena yhteisönä on edelleen voimissaan: perheet rakentuvat miehen ja naisen sekä heidän yhteisten, tai vain toisen heistä, jälkeläisten muodostamasta kotitaloudesta, jossa keskeisinä koossapitävinä elementteinä ovat aikuisten välinen rakkaus sekä perheenjäsenten keskinäinen kiintymys ja huolenpito.

Tutkielmani aihe on sosiaalityölle merkityksellinen sitä kautta, että perhe on vahvasti läsnä sosiaalityössä, yleensä myös silloin, kun ei suoraan työskennellä kokonaisten perheiden kanssa. Sosiaalityössä pyritään työskentelemään yhdessä asiakkaan verkostojen kanssa. (Juhila 2006, 96–99, 131.) Perhe on usein osa näitä verkostoja. Sosiaalityössä pyritään yksilökeskeisen työtteen lisäksi kiinnittämään huomiota sosiaaliseen eli siihen, millaisissa verkostoissa asiakkaat elävät. Sosiaalityöntekijöiden tulisi tunnistaa, minkälaisen perheeseen liittyvien oletusten kanssa he työskentelevät ja minkälaiset kulttuuriset käsitykset vaikuttavat taustalla heidän rakentaessaan perheymmärrystään. Jos näitä seikkoja ei tiedosta, voi yksipuolinen käsitys ”oikeanlaisista”

perheistä sokeuttaa perheiden moninaisuudelle, jonka kanssa sosiaalityössä väistämättä joudutaan tekemisiin. Asiakkaiden käsitys perheestä voi olla erilainen kuin työntekijällä, jolloin tällä tulisi olla herkkyyttä ymmärtää myös asiakkaan käsitys, eikä rakentaa työskentelyä vain oman ymmärryksensä pohjalta. Kulttuuriset mallitarinat voivat olla myös kahlitsevia. (Vasara 2014, 8.) Voikin kysyä, mitä haittaa siitä voi olla, jos perhe nähdään vain ihanteellisena, rakkauden täyttämänä yhteisönä, joka aina selviää vastoinkäymisistään neuvottelemalla. Millaisia pettymyksiä ja niiden mukanaan tuomia haasteita tämä voi asettaa esimerkiksi nuorille perheille, jos todellisuus ja perhe-elämään kohdistuvat odotukset eivät vastaa toisiaan? Sosiaalityössä on mahdollisuus työskennellä asiakkaan tukemiseksi siten, että tämä kykenee haastamaan hallitsevan kulttuurisen mallitarinan ja rakentamaan toisenlaisen, omaan elämäänsä paremmin sopivan tarinan.

Lopuksi suuntaan ajatukseni mahdollisiin jatkotutkimusaiheisiin. Tutkielmani aineisto koostui kuudesta kertomuksesta. Laajempi aineisto tuottaisi epäilemättä sisällöltään moninaisempia kertomuksia, jolloin moninaisemmat käsitykset perheistä ja käsitysten taustalla vaikuttavista kulttuurisista mallitarinoista nousisivat esille. Samoin mahdolliset sukupuolten väliset erot käsityksissä olisivat kiinnostava tutkimuskohde, joten tutkimusaineisto, jos informantteina olisi myös poikia, avaisi kenties uusia näkökulmia aiheeseen. Tämän tutkielman aineisto on koottu lähes kymmenen vuotta sitten. Maailma on sinä aikana muuttunut, joten kiinnostava tutkimuskohde voisi olla yksinkertaisesti se, mitä muutoksista on nähtävissä nuorten tarinoissa, jos ne kerrottaisiin tänä päivänä. Samaa sukupuolta olevien perheistä keskustellaan nykyään enemmän ja avoimemmin kuin aineiston keräämisajankohtana. Tämän päivän kertomuksissa joku perheistä voisi olla sateenkaariperhe. Turvapaikanhakijoiden aalto Suomeen vuonna 2015 ja sen myötä lisääntynyt julkinen keskustelu maahanmuutosta ovat epäilemättä lisänneet myös nuorten tietoisuutta monikulttuurisuudesta. Monikulttuurisuus on arkipäivää monissa osissa Suomea. (Saukkonen 2013, 155–156.) Sitä kautta myös kouluissa on entistä enemmän oppilaita, jotka itse tai joiden vanhemmat tai toinen heistä ovat syntyneet muulla kuin Suomessa. Kulttuurisia mallitarinoita monikulttuurista perheistä on varmasti jo olemassa. Entä minkälaisen roolin saisivat tämän päivän kertomuksissa sosiaalinen media ja elektroniset viestintävälineet, jotka ovat osa jokapäiväistä elämää varsinkin nuorille? Olisivatko ne perheyhteyttä rakentava elementti, jonka avulla perheenjäsenet voivat helposti tavoittaa toisensa ja pitää yhteyttä, vaikka fyysisesti ovatkin eri paikassa? Vieläkö konkreettinen yhdessäolo olisi kuitenkin tärkeää? On myös mahdollista, että sosiaalinen media olisi kertomuksissa perheyhteyttä rapauttava tekijä, kun perheenjäsenet olisivat kotona ollessaan kukin keskittyneenä omaan viestintävälineeseensä pitämättä yhteyttä muihin perheenjäseniin. Kulttuuriset käsitykset kuitenkin muuttuvat hitaasti. Ulkoisten elementtien kuten

perheen kokoonpanon, perheenjäsenten etnisyyden ja viestintätapojen muuttuessa perheen tärkeimmät koossa pitävät elementit, rakkaus ja huolenpito, säilyvät kenties kuitenkin ennallaan.

8 LÄHTEET

- Aarnio, Kia & Kallinen, Kati & Kylmä, Jari & Solataus, Tytti & Rotkirch, Anna (2017) Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointi ja kokemukset. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 62.
- Alaterä Tuomas J.& Hautamäki, Jani & Haverinen, Sanni & Ketola, Antti & Kleemola, Mari & Kuula-Luumi, Arja & Päivärinta, Jarkko & Sivonen, Jouni. Aineistonhallinnan käsikirja [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/>>. urn:nbn:fi:fsd:V-201504200001 (Viitattu 10.03.2019)
- Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Bauman, Zygmunt (1995) Life in Fragments. Essays in postmodern Morality. Cambridge & Oxford: Blackwell.
- Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002) Reinventing the Family. In Search of New Lifestyles. Cambridge: Polity.
- Castrén, Anna-Maija (2009) Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus.
- Douglas, Mary (2000) Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi. Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Eerola, Petteri (2018) Tunteita herättävä lastenhoito. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (2018) Perhe ja tunteet. Helsinki: Gaudeamus, 299–315.
- Eerola, Petteri & Pirskanen, Henna (2018) Jälkikirjoitus: Monenmoiset perheet ja tunteiden kavalkadi. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (2018) Perhe ja tunteet. Helsinki: Gaudeamus, 317–322.
- Erkkilä, Raija & Mäkelä, Maarit (2002) Face to face – Human Dimensions in Biographical Interviews. Teoksessa Rauno Huttunen, Hannu L.T. Heikkinen & Leena Syrjälä (toim.) Narrative Research. Voices of Teachers and Philosophers. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, SoPhi67, 45–55.
- Forsberg, Hannele (2003a) Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 7–15.

- Forsberg, Hannele (2003b) Hajottavat ja koossapitävät tunteet. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 86–102.
- Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena & Kauko, Outi (2016) Post Divorce Dual Residency as Narrated Childhood Experiences. *Journal of Divorce and Remarriage* 57(7), 433–447.
- Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (2016) Families in the Future: Stories of Finnish Students. *Journal of Comparative Family Studies* 47(1), 27–43.
- Forsberg, Hannele & Timonen, Virpi (2018) The future of the Family as envisioned by Young Adults in Ireland. *Journal of Youth Studies* 21(6), 765–779.
- Giddens, Anthony (1992) *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Gillis, John (1996) *A World of Their Own Making. Myth, Ritual, and the Quest for Family Values*. Cambridge & Massachusetts: Harvard University Press.
- Gulløv, Eva & Palludan, Charlotte & Winther, Ida Wenzel (2015) Engaging siblingships. *Childhood* 22(4), 506–519.
- Heikkinen, Hannu L.T. (2002) Whatever is Narrative Research? Teoksessa Rauno Huttunen, Hannu L.T. Heikkinen & Leena Syrjälä (toim.) *Narrative Research. Voices of Teachers and Philosophers*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, SoPhi67, 13–25.
- Heikkinen, Hannu L.T. (2018) Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 170–187.
- Helve, Helena (2015) Re-thinking youth and citizenship. Value groups and citizen types of young Finns. *Italian Journal of Sociology of Education*, 7(1), 32–66.
- Hinchman, Lewis P. & Hinchman, Sandra K. (1997) Introduction. Towards a Definition of Narrative. Teoksessa Lewis P. Hinchman & Sandra K. Hinchman (toim.): *Memory, Identity, Community. The Idea of Narrative in the Human Sciences*. Albany, NY: State University of New York Press.

- Hyvärinen, Matti (1998) Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Matti Hyvärinen, Peltonen E & Vilkkonen, Anni (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 311–336.
- Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (2015) Sukupolvet ja hyvä elämä. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö/Nuorisosaian neuvottelukunta/Nuorisotutkimusverkosto, Julkaisuja 54, 183–190.
- Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopisto, Acta Universitatis Tamperensis 696.
- Hänninen, Vilma (2004) A Model of Narrative Circulation. *Narrative Inquiry* 14 (1), 69–85.
- Hänninen, Vilma (2018) Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 188–208.
- Jallinoja, Riitta (2000) Perheen aika. Helsinki: Otava.
- Jallinoja, Riitta (2009) Vieras perheessä: suhteen hahmotus. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 11–31.
- Jokinen, Kimmo (2014) Perheikäytäntöjen sosiologia. Teoksessa Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Helsinki: Gaudeamus, 167–191.
- Jokinen, Kimmo (2017) Ydinperheestä monimuotoisiin perheisiin. Teoksessa Maarit Hytönen (toim.) Perhe ja avioliitto muutoksessa. Helsinki: Kirkon tutkimuskeskus, Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 127, 126–146.
- Jokinen, Kimmo & Mitkas, Jana (2018) Lähisuhteet lasten arjessa. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Gaudeamus: Helsinki, 49–63.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2018) Aika, paikka & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Kaartti, Noora & Korvela, Pirjo (2014) Aika- ja perhekäsitykset ruuhkavuosien määrittäjinä. Teoksessa Pirjo Korvela & Terttu Tuomi-Gröhn (toim.) Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohdissa. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja 9, 146–167.

- Kaasila, Raimo (2008) Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa Raimo Kaasila, Raimo Rajala & Kari E. Nurmi (toim.) Narratiivikirja. Menetelmiä ja esimerkkejä, 41–66.
- Kallinen, Kati (2017) Sukulaissijoitus lapsen näkökulmasta. *Janus* 25(3), 208–223.
- Kallio, Kirsi Pauliina (2010) Lasten ja nuorten epäsuoran kohtaamisen etiikka. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, Julkaisuja 101, 163–187.
- Kauko, Outi (2014) Lasten yksinäisyys vanhempien erotessa – näkökulmana lasten kuvaama kuulumattomuus ja siitä selviytyminen. *Nuorisotutkimus* 32(1), 3–17.
- Kiviniemi, Kari (2018) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 73–86.
- Korvela, Pirjo (2003) Yhdessä ja erikseen – perheenjäsenten kotona olemisen ja tekemisen dynamiikka. Helsinki: Stakes, Tutkimuksia 128.
- Korvela, Pirjo & Kaarti, Noora (2014) Arjen joustava rakentuminen ruuhkaista elämänvaihetta elävissä perheissä. Teoksessa Pirjo Korvela & Terttu Tuomi-Gröhn (toim.) Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohtissa. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja 9, 168–186.
- Laki avioliittolain muuttamisesta 20.02.2015/156
- Linnavuori, Hannariikka (2007) Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä studies in education, psychology and social research 313.
- Linnavuori, Hannariikka (2018) Vuoroasumisen kokemus lapsuudesta varhaisaikuisuuteen. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) Monen kodin lapset. Helsinki: Gaudeamus, 23–51.
- Mason, Jennifer & Tipper, Becky (2008) Being related: How Children Create and Define Kinship. *Childhood. A global Journal of Child Research*. 15(4), 441–460.
- Miettinen, Anneli (2008) Kotityöt, sukupuoli ja tasa-arvo. Palkattoman työn jakamiseen liittyvät asenteet ja käytännöt Suomessa. Helsinki: Väestöliitto, Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja E32.

Miettinen, Anneli & Anna Rotkirch (2012). Yhteistä aikaa etsimässä. Lapsiperheiden ajankäyttö 2000-luvulla. Perhebarometri. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia E42.

Morgan, David H.J. (1996) *Family Connections. An Introduction to Family Studies*. Cambridge: Polity Press.

Morgan, David (2011). *Rethinking Family Practices*. London: Palgrave Macmillan.

Murtorinne-Lahtinen, Minna (2011) Äitipuolen identiteetin rakentaminen uusperheessä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä studies in Education 427.

Myllyniemi, Sami (2012) Tilasto-osio. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö/Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisoasian neuvottelukunta, julkaisuja 46, 13–125.

Mäkelä, Klaus (2010) Alaikäisiä koskevan yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettinen ennakkosääntely. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 101, 67–88.

Nieminen, Liisa (2010) Lasten ja nuorten tutkimuksen oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 101, 25-42.

Nikander, Pirjo (2010) Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 363–374.

Nixon, Elisabeth & Greene, Sheila & Hogan, Diane (2015) "It's What's Normal for Me". *Children's Experiences of Growing Up in a Continuously Single-Parent Household*. *Journal of Family Issues* 36(8), 1043–1061.

Nätkin, Ritva (2009) Alkoholiongelmainen perheessä – vieras ja sopimaton. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*, 63–82.

Paavilainen, Eija (2009) Perhe vieraana sairaalassa. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 219–235.

Pahl, Jan (1989) *Money and Marriage*. Basingstoke: Macmillan.

- Polkinghorne, Donald E. (1988) *Narrative Knowing and the Human Sciences*. Albany: State University of New York Press.
- Polkinghorne, Donald E. (1995) "Narrative Configuration in Qualitative Analysis" Teoksessa J. Amos Hatch & Richard Wisniewski (toim.) *Life History and Narrative*. London: Falmer Press.
- Raijas, Anu & Wilska, Terhi-Anna (2007) Huolenpitoa ja jakamista – rahan ja ajan jakautuminen suomalaisissa lapsiperheissä. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, Työselosteita ja esitelmiä 104.
- Raijas, Anu (2014) Rahan ja ajankäytön muutokset nuoren lapsiperheen arjen hyvinvoinnin toteuttamisen näkökulmasta. Teoksessa Pirjo Korvela & Terttu Tuomi-Gröhn (toim.) *Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohtissa*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja 9, 104–125.
- Raitakari, Suvi (2004) Nuoren elämänhallinta: Toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala. Helsinki: Gaudeamus, 56–73.
- Repo, Katja (2003) Perheen sisäisen rahatalouden jännitteitä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 64–85.
- Riessman, Catherine Kohler (1993) *Narrative Analysis*. Newbury Park: Sage.
- Riessman, Catherine Kohler (2008) *Narrative Methods for the Human Sciences*: Thousand Oaks: Sage.
- Rigg, Andrea & Pryor, Jan (2007) Children's Perceptions of Families: What do They Really Think? *Children & Society* 21(1), 17–30.
- Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? – Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38.
- Ruusuvuori, Johanna (2010) Litteroijan muistilista. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 356–362.
- Rönkä, Anna & Sallinen, Marjukka (2008) Murrosikäisten perhesuhteet: muutoksia ja jännitteitä. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia, 43–67.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006). KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 10.03.2019.)

Sailio, Marjaana (2014) Rahanjaon muodot ja niiden merkitykset lapsiperheiden arjen rakentumisessa. Teoksessa Pirjo Korvela & Terttu Tuomi-Gröhn (toim.) Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohtissa. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja 9, 126-143.

Saukkonen, Pasi (2013) Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Helsinki: Gaudeamus.

Schneider, David (1980) American Kinship. A cultural Account. Chicago: The University of Chicago Press.

Sevón & Notko (2008) Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia, 13–26.

Sihto, Tiina & Lahti, Annukka & Elmgren, Heidi & Jurva, Raisa (2018) Naisvalitus ja parisuhteen epätasa-arvot. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Helsinki: Gaudeamus, 279–295.

Silva, Elizabeth B. & Smart, Carol (1999) The “new” Practices and Politics of Family Life. Teoksessa Elizabeth B. Silva & Carol Smart (toim.) The new Family? London: Sage Publications, 1–12.

Smart, Carol (2007) Personal Life. New directions in sociological thinking. Cambridge: Polity Press.

Sternberg, Robert. J (2005) Rakkaus on tarina. Sisäiset tarinat parisuhteessa. Helsinki: Art House.

Strauss, Anselm & Corbin, Juliet (1990) Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques. Newbury Park: Sage.

Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna (2005) Johdanto. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 8–17.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Valkonen, Leena (2006) Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 286.

Vasara, Paula (2014) Hoivan kertomuksia. Tarinamallit ikääntyneestä äidistään huolehtivien tyttärien narratiiveissa. *Janus* 22 (1), 3–18.

Vidén, Sari & Ollila, Anne. K (2004) Hyvä, parempi, ydinperhe? Perhemuodot nuorten pohdinnoissa. *Nuorisotutkimus* 22(3), 3–19.

Vuokila-Oikkonen, Päivi & Janhonen, Sirpa & Nikkonen, Merja (2001) Kertomukset hoitotieteellisen tiedon tuottamisessa: Narratiivinen lähestymistapa. Teoksessa Sirpa Janhonen & Merja Nikkonen (2001) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY, 81–115.

Vygotsky, Lev Semenovich (1971) *The psychology of art*. Cambridge: The M.I.T. Press.

Yesilova, Katja (2009) *Ydinperheen politiikka*. Helsinki: Gaudeamus.

Zartler, Ulrike (2014) How to Deal with Moral Tales: Constructions and Strategies of Single-Parent Families. *Journal of Marriage and Family* 76(3), 604–619.

Zartler, Ulrike (2015) Children's imagined future families: Relations between future constructions and present family forms in Austria. *Childhood. A Global Journal of Child Research*. 22(4), 520–535.